

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΑ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΣΤΙΣ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ**

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**«Οι δομικές επιδράσεις του διεθνούς συστήματος στη
διαμόρφωση των σχέσεων μεταξύ ΗΠΑ-Μ. Βρετανίας»**

Ιφιγένεια Ι. Διαμαντοπούλου

Πειραιάς, 2009

Αφιερώνεται στον πατέρα μου

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΑ

ΟΙ ΔΟΜΙΚΕΣ ΕΠΙΔΡΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ ΣΤΗ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ ΗΠΑ – Μ. ΒΡΕΤΑΝΙΑΣ

Διαμαντοπούλου Ιφιγένεια

Σημαντικοί όροι : «Ειδική Σχέση», Συστημικές Αλλαγές, Ενδοσυστημικές Αλλαγές

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η «ειδική σχέση» ΗΠΑ – Βρετανίας ήταν εν μέρει ένα ηθελημένο δημιούργημα της τελευταίας, μία «παράδοση» που ανακαλύφθηκε ως εργαλείο διπλωματίας, ώστε να παραμείνει η Βρετανία δύναμη πρώτης γραμμής στα διεθνή δρώμενα. Σύμφωνα με τον Θουκυδίδη, τόσο στις σχέσεις μεταξύ ατόμων όσο και στις σχέσεις μεταξύ κρατών ο πιο σίγουρος δεσμός είναι αυτός που στηρίζεται στη σύμπτωση συμφέροντος. Η διατήρηση της ειδικής σχέσης, παρά την πάροδο των χρόνων και τις διεθνείς διαταράξεις, οφείλεται στην ύπαρξη κοινών γεωπολιτικών συμφερόντων. Και τα δύο κράτη είχαν ως κοινό συμφέρον να αποτρέψουν την κυριαρχία ενός κράτους επί της ηπειρωτικής Ευρώπης και στον ευρύτερο χώρο της Ευρασίας.

Αντικείμενο της παρούσας εργασίας είναι η πορεία της «ειδικής σχέσης» ΗΠΑ – Μεγάλης Βρετανίας από το 1945 έως σήμερα. Έμφαση στη μεθοδολογία θα δοθεί στις επιδράσεις της δομής του διεθνούς συστήματος στη διαμόρφωση της εν λόγω σχέσης. Βασική υπόθεση της εργασίας είναι να εξετάσει σε ποιο βαθμό οι συστημικές αλλαγές – η μετάβαση από τον διπολισμό επί Ψυχρού Πολέμου στον μονοπολυπολισμό μετά το τέλος αυτού – και οι ενδοσυστημικές αλλαγές στον ατλαντικό χώρο – δηλαδή, η ισχυροποίηση της Γαλλίας και της Γερμανίας και η υποχώρηση της Βρετανίας – επηρέασαν την «ειδική σχέση».

Συμπερασματικά, διαπιστώνεται ότι η σχέση μεταξύ ΗΠΑ – Μ. Βρετανίας είναι μάλλον σχέση εξάρτησης παρά συνεργασίας, καθώς η Βρετανία από το 1945 και μετά, έγινε κυρίως περιφερειακή δύναμη. Η σχέση αυτή βασιζόταν πάντα σε ωφελιμιστική βάση. Ουσιαστικά, πρόκειται για μια ασύμμετρη διμερή σχέση, η ισορροπία της οποίας εδράζεται στις συνεχείς διμερείς διακρατικές σχέσεις. Τα διαφορετικά όμως συμφέροντα που συχνά έρχονται στην επιφάνεια, εξαιτίας των διαφορετικών επιμέρους στόχων των δυο χωρών, προκαλούν διαταράξεις εις βάρος της Βρετανίας. Παρά τον κεντρικό ρόλο της Βρετανίας, η ειδική σχέση ήταν πάντα εύθραυστη και βρισκόταν υπό την αίρεση των διακυμάνσεων των συμφερόντων ΗΠΑ και των διεθνών πολιτικών αλλαγών.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Η συγγραφή αυτής της εργασίας αποδείχθηκε δύσκολο έργο για μένα. Τελικά, η προσπάθειά μου ολοκληρώθηκε και ευσαρκώνεται στις σελίδες που ακολουθούν. Το αποτέλεσμα δεν θα ήταν ισάξιο αυτού, αν δεν είχα τη συνδρομή κάποιων ανθρώπων.

Για το λόγο αυτό, θα ήθελα να ευχαριστήσω τον επιβλέποντα καθηγητή μου κ. Κωνσταντίνο Αρβανιτόπουλο ο οποίος αποτέλεσε για μένα πηγή έμπνευσης και αιτία να αγαπήσω το αντικείμενο των διεθνών σχέσεων και να ασχοληθώ εκτενέστερα με αυτό. Επίσης, τους καθηγητές της εξεταστικής επιτροπής μου, κ. Παπασωτηρίου Χαράλαμπε και κ. Τζιαμπίρη Αριστοτέλη. Τον κ. Μπουμπαγιατζόγλου Χαράλαμπε, για την διαρκή του προσπάθεια να μου μεταλαμπαδεύσει τις πολύτιμες γνώσεις του. Θα ήθελα ακόμη να εκφράσω τις βαθιές μου ευχαριστίες στην οικογένειά μου για την αμέριστη συμπαράσταση και κατανόησή της.

Τέλος, θα ήθελα να πω ένα μεγάλο ευχαριστώ από καρδιάς στον κ. Μπαγεώργιο Ζώη που πίστεψε σε μένα.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή.....	2
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 ^ο	6
ΟΙ ΣΧΕΣΕΙΣ Η.Π.Α. – ΜΕΓΑΛΗΣ ΒΡΕΤΑΝΙΑΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑ ΜΕΧΡΙ ΤΟΝ Β΄ ΠΠ.....	6
1.1. Οι επιδιώξεις των ΗΠΑ μετά την Ανεξαρτησία	6
1.1.1. Οι ιδιαιτερότητες της αμερικάνικης πολιτικής σκέψης.....	6
1.1.2. Η εξωτερική πολιτική από τον Washington στον Wilson	9
1.2. Οι επιδιώξεις της Μεγάλης Βρετανίας	15
1.3. Το διεθνές σύστημα κατά την περίοδο της Pax Britannica (1870-1914) και ο ρόλος των ΗΠΑ σε αυτό.....	19
1.4. Η περίοδος του Μεσοπολέμου, ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος και οι λόγοι εμπλοκής των ΗΠΑ στους δυο Παγκοσμίους Πολέμους.....	24
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 ^ο	30
Η ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΗΣ ΕΙΔΙΚΗΣ ΣΧΕΣΗΣ Η.Π.Α. – ΜΕΓΑΛΗΣ ΒΡΕΤΑΝΙΑΣ	30
2.1. Η αρχή της «ειδικής σχέσης» των ΗΠΑ με τη Μ. Βρετανία	30
2.2. Η ανάσχεση της σοβιετικής απειλής	32
2.2.1. Το διεθνές σύστημα μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο	32
2.2.2. Η γεωπολιτική σχολή και το δόγμα ανάσχεσης	36
2.3. Η συμμαχία ΗΠΑ – Μ. Βρετανίας.....	42
2.3.1. Τα χαρακτηριστικά της «ειδικής σχέσης»	42
2.3.2. Οι εθνικές επιδιώξεις της Μεγάλης Βρετανίας μετά το τέλος του Β΄ΠΠ	45
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 ^ο	50
ΟΙ ΤΟΜΕΙΣ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ ΤΩΝ ΔΥΟ ΧΩΡΩΝ	50
3.1. Η αμυντική στρατιωτική συνεργασία και το ΝΑΤΟ	50
3.2. Η οικονομική συνεργασία.....	56
3.2.1. Το ευρωκεντρικό μοντέλο, το Δόγμα Τρούμαν και το Σχέδιο Μάρσαλ.....	56
3.2.2. Η ανάπτυξη του νεοκαπιταλισμού	60
3.3. Πυρηνική συνεργασία	64
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 ^ο	68
Η ΕΙΔΙΚΗ ΣΧΕΣΗ ΜΕΤΑ ΤΟΝ ΨΥΧΡΟ ΠΟΛΕΜΟ	68
4.1. Το διεθνές σύστημα μετά τον Ψυχρό Πόλεμο	68
4.2. Ευρωπαϊκή Αμυντική Ταυτότητα και ΝΑΤΟ	70
4.2.1. Η Δυτικό – Ευρωπαϊκή Ένωση (ΔΕΕ).....	70
4.2.2. Ο ρόλος του ΝΑΤΟ.....	74
4.3. Η Ευρωπαϊκή Ενοποίηση και η θέση της Μεγάλης Βρετανίας επί του θέματος αυτού	78
4.4. Οι επιδιώξεις των ΗΠΑ μετά τον Ψυχρό Πόλεμο και η θέση της Μ. Βρετανίας στις αμερικανικές επιδιώξεις	81
Συμπέρασμα.....	86
Βιβλιογραφία.....	91
Ελληνική Βιβλιογραφία.....	91
Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία.....	91
Άρθρα, πηγές διαδικτύου	92

Εισαγωγή

Ο Νοέμβριος του 2008 επέφερε μία πολιτική αλλαγή στο εσωτερικό των Ηνωμένων Πολιτειών, η οποία όμως αποκτά σημαντικές διεθνείς προεκτάσεις. Η επιστροφή στην εξουσία των Δημοκρατικών, μετά από τα 8 χρόνια διακυβέρνησης του Προέδρου Μπούς, προκάλεσε ντελίριο ενθουσιασμού, όπως φάνηκε από τους πανηγυρισμούς το βράδυ της εκλογικής νίκης, και ελπίδες για αλλαγή πολιτικής.

Ο νέος Πρόεδρος Μπαράκ Ομπάμα καλείται να αντιμετωπίσει μία σειρά προκλήσεων, απότοκο των πολιτικών της προηγούμενης κυβέρνησης. Η πρόκληση που φαντάζει πιο επείγουσα είναι η επίλυση, με το όσο δυνατόν λιγότερες απώλειες, της αυξανόμενης σε ένταση οικονομικής κρίσης. Το μέγεθος της κρίσης φανερώνει τόσο τον βαθμό αλληλεξάρτησης και εξάρτησης των περισσότερων κρατών του πλανήτη από τις ΗΠΑ, όσο και την τρωτότητα που απορρέει από αυτές τις σχέσεις.

Η δεύτερη σοβαρή πρόκληση είναι συνέπεια της πολιτικής ασφάλειας της διακυβέρνησης Μπούς, όπως αυτή διαμορφώθηκε μετά την επίθεση της 11ης Σεπτεμβρίου 2001, και των επεμβάσεων στις οποίες οι ΗΠΑ προχώρησαν. Οι επεμβάσεις στο Αφγανιστάν και το Ιράκ, καθώς και ο πόλεμος κατά της τρομοκρατίας, αποτελούν απλά την «κορυφή του παγόβουνου». Τα ζητήματα που υπάρχουν σε δεύτερη γραμμή προτεραιότητας είναι εξίσου σημαντικά: οι σχέσεις με τους αναδυόμενους ηγεμόνες, Ρωσία και Κίνα, πρέπει να εξεταστούν εκ νέου. Το ίδιο πρέπει να γίνει και στις σχέσεις με τα κράτη της Μέσης Ανατολής, προκειμένου να επιλυθούν βασικά προβλήματα, όπως το Παλαιστινιακό και η ισλαμική τρομοκρατία. Τέλος, πρέπει να κλείσει τα μέτωπα που άνοιξε η προηγούμενη κυβέρνηση στο πεδίο της διασποράς των πυρηνικών όπλων και της βαλλιστικής πυραυλικής άμυνας στην Ευρώπη.

Είναι πλέον φανερό ότι οι Ηνωμένες Πολιτείες δεν θα καταφέρουν να αντιμετωπίσουν τις παραπάνω προκλήσεις μόνες τους, δεδομένης και της απώλειας απόλυτης και σχετικής ισχύος σε διεθνές οικονομικό επίπεδο. Η πολιτική που φαίνεται να ακολουθεί ο Ομπάμα συνίσταται στην εξεύρεση συμμάχων, νέων και διαχρονικών, οι οποίοι θα πειστούν ότι η εποχή της μονομέρειας έχει πλέον παρέλθει.

Οι διαχρονικοί σύμμαχοι στην περιοχή της Ευρασίας είναι δεδομένοι και εντάσσονται στο πλαίσιο των ευρω-ατλαντικών σχέσεων. Οι σημερινές προκλήσεις έχουν αντιμετωπιστεί και στο παρελθόν, συγκεκριμένα μετά το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, στο ατλαντικό πλαίσιο. Στο οικονομικό πεδίο οι ΗΠΑ συνέβαλαν στην ανοικοδόμηση της μεταπολεμικής Ευρώπης και στην εγκαθίδρυση των απαραίτητων διεθνών θεσμών. Στο πεδίο της ασφάλειας η δημιουργία της Ατλαντικής Συμμαχίας είχε ως σκοπό την ανάσχεση της Σοβιετικής Ένωσης και την προώθηση της οικονομικής ενοποίησης του ευρωπαϊκού χώρου, η οποία δεν θα ήταν δυνατή χωρίς την αμυντική ασπίδα των Αμερικάνων.

Παρά τη διάθεση των ΗΠΑ να αναλάβουν ενεργό ρόλο στην Ευρασία, υπήρχαν αντανάκλαστικά στο εσωτερικό της αμερικάνικης κοινωνίας τα οποία δεν ήταν συμβατά με μία τόσο ενεργητική πολιτική. Η Βρετανία, της οποίας την κυρίαρχη διεθνή θέση πήραν οι ΗΠΑ, έθεσε εαυτόν ως σύμμαχο σε ένα πλαίσιο που δημιούργησαν από κοινού. Αυτή η συμμαχία θεωρήθηκε ως κάτι φυσικό – αγγλοσαξωνικό και πήρε την ονομασία «ειδική σχέση», προκειμένου τα δύο κράτη που την αποτελούν να καταδείξουν την ποιότητα αυτής.

Αντικείμενο της παρούσας εργασίας είναι η πορεία της «ειδικής σχέσης» ΗΠΑ – Μεγάλης Βρετανίας από το 1945 έως σήμερα. Έμφαση στη μεθοδολογία θα δοθεί στις επιδράσεις της δομής του διεθνούς συστήματος στη διαμόρφωση της εν λόγω σχέσης. Βασική υπόθεση της εργασίας είναι να εξετάσει σε ποιο βαθμό οι συστημικές αλλαγές – η μετάβαση από τον διπολισμό επί Ψυχρού Πολέμου στον μονό-πολυπολισμό μετά το τέλος αυτού – και οι ενδοσυστημικές αλλαγές στον ατλαντικό χώρο – δηλαδή η ισχυροποίηση της Γαλλίας και της Γερμανίας και η υποχώρηση της Βρετανίας – επηρέασαν την «ειδική σχέση».

Στο πρώτο κεφάλαιο εξετάζονται οι σχέσεις ΗΠΑ – Βρετανίας από την ανεξαρτησία της πρώτης μέχρι την έναρξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Το εν λόγω χρονικό διάστημα οι μεταξύ τους σχέσεις πέρασαν αρκετές διακυμάνσεις, ενώ το ενδιαφέρον αυτών συνίσταται στο γεγονός ότι πρόκειται για σχέσεις μεταξύ της πρώην αποικιακής δύναμης και του κράτους που ανεξαρτητοποιήθηκε από αυτή. Έμφαση στο συγκεκριμένο κεφάλαιο θα δοθεί στο διεθνές σύστημα μετά το 1870, όταν εγκαθιδρύθηκε η Pax Britannica, και

στους λόγους που οδήγησαν τις ΗΠΑ να εμπλακούν στους Παγκοσμίους Πολέμους.

Στο δεύτερο κεφάλαιο αναλύονται οι παράγοντες – τάσεις που διαμόρφωσαν την «ειδική σχέση». Ο κυριότερος παράγοντας ήταν η απειλή να επικρατήσει η Σοβιετική Ένωση στην περιοχή της Ευρασίας. Η απάντηση σε αυτή την απειλή βασίστηκε στις θεωρίες γεωπολιτικής των Mackinder και Spykman. Προκειμένου, όμως, να γίνει κατανοητή η θέση της Βρετανίας στην ανάσχεση της σοβιετικής απειλής εξετάζονται τόσο τα χαρακτηριστικά που καθιστούν αυτή τη σχέση «ειδική» όσο και οι επιδιώξεις της Βρετανίας στον μεταπολεμικό κόσμο.

Στο τρίτο κεφάλαιο εξετάζονται οι τομείς συνεργασίας μεταξύ ΗΠΑ και Βρετανίας κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου. Οι τομείς που εξετάζονται αναφέρονται ακριβώς στις προκλήσεις που κλήθηκαν οι ΗΠΑ να αντιμετωπίσουν μεταπολεμικά, οι οποίες όπως προαναφέρθηκε ομοιάζουν με τις σημερινές. Στο συγκεκριμένο κεφάλαιο εξετάζεται και σε ποιο βαθμό οι ενδοσυστηματικές αλλαγές που παρατηρήθηκαν εκείνη την περίοδο επηρέασαν την «ειδική σχέση».

Στο τέταρτο κεφάλαιο εξετάζεται η διαμόρφωση της σχέσης ΗΠΑ – Βρετανίας μετά τον Ψυχρό Πόλεμο. Η εξάλειψη της σοβιετικής απειλής είχε ως συνέπεια την αλλαγή της δομής του διεθνούς συστήματος και τη διατύπωση εναλλακτικών θεωριών για τη μελλοντική κατανομή ισχύος στην Ευρασία. Στον ευρωπαϊκό χώρο, κυρίως τα πρώτα χρόνια της δεκαετίας του '90 και ως συνέπεια των πολέμων στην πρώην Γιουγκοσλαβία, κυριάρχησε η συζήτηση για το αν οι Ευρωπαίοι χρειάζονται πλέον το ΝΑΤΟ και για την ανάγκη δημιουργίας Ευρωπαϊκής Αμυντικής Ταυτότητας. Το παρόν κεφάλαιο εξετάζει επίσης την προσπάθεια των ΗΠΑ να διαφυλάξουν τον ρόλο τους στην Ευρώπη και το ρόλο που έπαιξε η Βρετανία στην εκπλήρωση των αμερικάνικων επιδιώξεων, καθώς και σε ποιο βαθμό οι βρετανικές επιδιώξεις εκπληρώθηκαν στην «ειδική σχέση» μεταψυχροπολεμικά.

Στο συμπέρασμα επιχειρείται μία συνολική αποτίμηση της σχέσης ΗΠΑ – Βρετανίας και η σύντομη απάντηση σε κάποια ερωτήματα: α) Πόσο ειδική ήταν η σχέση μεταξύ των δύο κρατών; β) Οι μεταξύ τους σχέσεις ήταν στη βάση ισοτιμίας ή εξάρτησης της πιο αδύναμης Βρετανίας από τις ΗΠΑ; γ) Οι μεταξύ τους σχέσεις υπήρξαν πάντα αρμονικές και υπήρξε ταύτιση απόψεων

ή υπήρξαν και περιστάσεις όπου διαφώνησαν; δ) Σε ποιο βαθμό το διεθνές σύστημα που προέκυψε μετά το 1989 και μετά την 11^η Σεπτεμβρίου 2001 άλλαξε την ποιότητα και την μορφή αυτής της «ειδικής σχέσης»;

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο

ΟΙ ΣΧΕΣΕΙΣ Η.Π.Α. – ΜΕΓΑΛΗΣ ΒΡΕΤΑΝΙΑΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑ ΜΕΧΡΙ ΤΟΝ Β΄ ΠΠ

1.1. Οι επιδιώξεις των ΗΠΑ μετά την Ανεξαρτησία

1.1.1. Οι ιδιαιτερότητες της αμερικάνικης πολιτικής σκέψης

Τα πρώτα χρόνια μετά την ανεξαρτησία, η αμερικανική εξωτερική πολιτική αντανάκλούσε το εθνικό συμφέρον το οποίο, εκείνη την εποχή, συνίστατο στην περιφρούρηση της ανεξαρτησίας¹. Ο στόχος αυτός επίτασσε την αύξηση της ισχύος του νεοσύστατου αμερικανικού κράτους η οποία συνεπάγονταν και τη μεγιστοποίηση της ασφάλειας του. Κατά τα πρώτα χρόνια της ύπαρξής του, το αμερικανικό κράτος βρισκονταν σε μια μάλλον επισφαλή στρατηγική θέση, καθώς ήταν περικυκλωμένο από τις αυτοκρατορίες δυο μεγάλων ευρωπαϊκών δυνάμεων, της Μεγάλης Βρετανίας και της Ισπανίας. Τα δυο αυτά κράτη έλεγχαν το μεγαλύτερο μέρος των εδαφών βόρεια και νότια των Ηνωμένων Πολιτειών. Σύντομα, λοιπόν, έγινε επιτακτική η ανάγκη να εκδιωχθούν οι τεράστιες αυτές αυτοκρατορίες από τη Βόρεια Αμερική, ώστε να επιτευχθεί η αμερικανική ηγεμονία στο Δυτικό Ημισφαίριο. Το μέσο που χρησιμοποίησαν οι ηγέτες της εποχής για την πραγματοποίηση του στόχου αυτού, ήταν η τήρηση τριών στενά συνδεδεμένων μεταξύ τους πολιτικών : α) της εδαφικής επέκτασης στη Βόρεια Αμερική, ώστε να οικοδομηθεί ένα ισχυρό εδαφικό κράτος στο Δυτικό Ημισφαίριο, πολιτική που είναι γνωστή ως «το Πεπρωμένο του Έθνους» (Manifest Destiny), β) της μείωσης της επιρροής του Ηνωμένου Βασιλείου και των άλλων ευρωπαϊκών μεγάλων δυνάμεων στην αμερικανική ήπειρο και της αποτροπής ανάμειξης τους στις εσωτερικές υποθέσεις των Ηνωμένων Πολιτειών, πολιτική που στα επόμενα χρόνια αποτέλεσε το τρίτο από τα τρία σημεία του δόγματος Μονρόε (Monroe Doctrine) και γ) της αποχής της

---

¹ Κ. Αρβανιτόπουλος, *Η αμερικανική εξωτερική πολιτική μετά τον Ψυχρό Πόλεμο. Ιδεολογικά ρεύματα*. Αθήνα: Ποιότητα 2000, σελ.24

Αμερικής από το ευρωπαϊκό σύστημα ισορροπίας της ισχύος και της μη εμπλοκής της στις συμμαχίες και στους πολέμους της Ευρώπης, πολιτική που αποτελεί έκφραση του ιδεολογικού ρεύματος του απομονωτισμού και αποτυπώθηκε στο δόγμα Μονρόε ως το πρώτο σημείο του².

Πριν όμως εξεταστούν αναλυτικά τα ιδεολογικά ρεύματα που συνετέλεσαν στην διαμόρφωση των στόχων της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής, είναι σημαντικό να γίνουν αντιληπτοί οι παράγοντες που επηρέασαν την αμερικανική πολιτική σκέψη τον 18^ο και 19^ο αιώνα και συνιστούν το ιδεολογικό της υπόβαθρο.

Οι πολιτικές, οικονομικές και κοινωνικές εμπειρίες της αμερικανικής κοινωνίας κατά τη διάρκεια του αντιαποικιακού αγώνα, πριν και μετά την Ανακήρυξη της Ανεξαρτησίας, αποτέλεσαν τον κύριο παράγοντα που επηρέασε την αμερικανική πολιτική σκέψη. Οι νέες συνθήκες, στο πλαίσιο των οποίων αναπτύχθηκαν οι έποικοι που κατέφθαναν στην Αμερική, δημιούργησαν ένα αίσθημα ιδιαιτερότητας και αποστασιοποίησε από την ευρωπαϊκή ήπειρο³. Οι αμερικανικές πολιτικές απόψεις επηρεάστηκαν επίσης από την ιδιόμορφη γεωπολιτική θέση της Αμερικής. Μια χώρα η οποία είναι ταυτόχρονα ηπειρωτική και νησιωτική, απολαμβάνει τη φυσική προστασία δυο ωκεανών και είναι απαλλαγμένη από ισχυρούς γείτονες, αναπτύχθηκε χωρίς απειλές της κυριαρχίας της και χωρίς την επιβολή περιορισμών από γειτονικά κράτη. Αυτή η ευνοϊκή γεωπολιτική θέση της Αμερικής ερμηνεύθηκε από τους Αμερικανούς ως απόδειξη της θείας πρόνοιας, που τους έδινε το ηθικό δικαίωμα να αποστασιοποιηθούν από τις ευρωπαϊκές αξίες και το ευρωπαϊκό σύστημα και να προωθήσουν ένα διεθνές σύστημα βασισμένο στην ηθική, στο δίκαιο, στη δημοκρατία και στη συνεργασία⁴. Ούσα η μόνη δημοκρατία στον κόσμο, από την αρχή της ύπαρξής της, σε ένα διεθνές σύστημα κυριαρχούμενο από δεσποτικά καθεστώτα, οι ΗΠΑ επιδόθηκαν στην ανάπτυξη του πολιτικού και θεσμικού τους συστήματος και στην επέκτασή τους στη Βόρεια Αμερική, σε συνθήκες σχετικής απομόνωσης⁵, γεγονός που επηρέασε επίσης την αμερικανική πολιτική σκέψη. Οι αρχές του

² J.J. Mearsheimer, *Η Τραγωδία της Πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων*, Αθήνα: Ποιότητα 2007, σελ.484

³ Π. Ήφαιστος, *Αμερικανική Εξωτερική Πολιτική Από την «Ιδεαλιστική Αθωότητα» στο «Πεπρωμένο του Έθνους»*, Αθήνα: Εκδόσεις Οδυσσέας 1995, σελ.117

⁴ Henry Kissinger, *Diplomacy*, New York: Simon & Schuster 1994, σελ. 32-33

⁵ Π. Ήφαιστος, ό. π. σελ.120

χριστιανισμού, η αρχαία ελληνική σκέψη και οι επαναστατικές ιδέες του John Locke επέδρασαν με τη σειρά τους στην αμερικανική πολιτική σκέψη. Τους κυριότερους όμως παράγοντες διαμόρφωσης της αμερικανικής πολιτικής σκέψης αποτέλεσαν οι αρχές της επανάστασης, περί ελευθερίας και δημοκρατίας, που ενσωματώθηκαν στο εσωτερικό πολιτικό σύστημα των ΗΠΑ, καθώς και η ανάπτυξη του αμερικανικού μεγαλοϊδεατισμού και εθνικισμού. Ο αμερικανικός μεγαλοϊδεατισμός που έχει τις ρίζες του στις αναφορές του Thomas Paine, ενός εκ των πατέρων της Επανάστασης, συνίσταται στην ιδέα ότι οι Αμερικανοί έχουν αποστολή να αλλάξουν τον ρου της ιστορίας και τους κανόνες των σχέσεων μεταξύ των κρατών και των εθνών. Ο αμερικανικός εθνικισμός από την άλλη αναπτύχθηκε παράλληλα με τη διεύρυνση των εδαφικών ορίων του αμερικανικού κράτους και συνέτεινε στη διαμόρφωση της άποψης ότι οι αμερικανικές αξίες και θεσμοί θα πρέπει να διαδοθούν, εάν όχι να επιβληθούν, εκτός των συνόρων των ΗΠΑ, καθώς επίσης και στην ανάπτυξη του εθνικού εγωισμού της επιθετικότητας στην εξωτερική πολιτική⁶.

Το παράδοξο όμως που χαρακτηρίζει την αμερικανική εξωτερική πολιτική όσον αφορά στον διεθνή ρόλο των ΗΠΑ, από τα πρώτα κιάλια χρόνια μετά την Ανεξαρτησία μέχρι και τις αρχές του 20^{ου} αιώνα, αποτελεί το γεγονός ότι είναι διαμορφωμένη στη βάση δυο αντίθετων και αντιφατικών σχολών σκέψης που συνυπάρχουν. Η πρώτη, η σχολή του απομονωτισμού, υποστηρίζει ότι η Αμερική προωθεί καλύτερα τις αξίες της, όταν απέχει από το «διεφθαρμένο διεθνές σύστημα» και λειτουργεί ως «φάρος της δημοκρατίας» για τα άλλα έθνη, ενώ αντίθετα η δεύτερη, η σχολή του παρεμβατισμού, προωθεί μια σταυροφορία για τη διάδοση των αμερικανικών αξιών και ακολουθεί την προσέγγιση «Αμερική ως σταυρόφορος της δημοκρατίας». Αν και εν πρώτοις αντιφατικές, οι δύο αυτές σχολές σκέψης βασίζονται στο ίδιο σύστημα αξιών : στο ότι δηλαδή η Αμερική έχει το καλύτερο πολιτικό σύστημα και στο ότι τα υπόλοιπα κράτη πρέπει να επιδιώξουν την ειρήνη και την ευημερία, εγκαταλείποντας τους παραδοσιακούς τρόπους άσκησης εξωτερικής πολιτικής και υιοθετώντας τις αμερικανικές αξίες της ελευθερίας, της δημοκρατίας και του δικαίου. Και οι δυο σχολές σκέψης προωθούν μια

---

⁶ Ibid. σελ.127

διεθνή τάξη βασισμένη στη δημοκρατία, στην οικονομία της αγοράς και στο διεθνές δίκαιο.⁷

Η Αμερική λοιπόν θα εξακολουθήσει να ταλαντεύεται μέχρι και τη μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο εποχή στα όρια δυο αντίθετων πολιτικών επιλογών: της ουδετερότητας και της απόχης από το διεθνές παιχνίδι ισορροπιών και ισχύος από τη μια πλευρά και της επιθυμίας της να εξελιχθεί σε παγκόσμιο οικονομικό και εμπορικό παράγοντα από την άλλη. Τελικά, η εξωτερική πολιτική που ακολουθήθηκε, ενώ το αμερικανικό κράτος αναπτυσσόταν και εδραιωνόταν, δεν ήταν αυτή της αυστηρής απομόνωσης και αποχής, αλλά αντίθετα της εύκαμπτης συμμετοχής και των επιλεκτικών παρεμβάσεων και συμμαχιών⁸.

1.1.2. Η εξωτερική πολιτική από τον Washington στον Wilson

Στα τέλη του 18^{ου} αιώνα, λίγα χρόνια δηλαδή μετά την Ανακήρυξη της Ανεξαρτησίας, την προεδρία των ΗΠΑ αναλαμβάνει ο George Washington (1789 – 1797). Υπέρμαχος των ιδεαλιστικών αρχών της Επανάστασης, έθεσε ως πρωταρχικό μέλημα της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής τη μη εμπλοκή της χώρας του στις ευρωπαϊκές διενέξεις και την αποχή της από τη διεθνή πολιτική σκηνή. Στον αποχαιρετιστήριο λόγο του, ο οποίος αποτελεί κλασική διακήρυξη απομονωτισμού, ο George Washington αναφέρει : « ο θεμελιώδης κανόνας συμπεριφοράς απέναντι σε άλλα κράτη είναι να αναπτύσσουμε μαζί τους εμπορικές σχέσεις και ελάχιστες πολιτικές σχέσεις»⁹. Ακολουθώντας πολιτική αποστασιοποίησης και ουδετερότητας, θεωρούσε πως θα μπορούσε η χώρα του να διευρύνει τις εμπορικές της σχέσεις με τα άλλα ευρωπαϊκά κράτη και να επικρατήσει στο διεθνές εμπόριο. Πίστευε πως κλειδί για την οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη της Αμερικής ήταν η μη ενεργός συμμετοχή της στην διεθνή πολιτική και για το λόγο αυτό προώθησε την ουδετερότητα και νομοθετικά το 1793 με την «διακήρυξη για την

---

⁷ Henry Kissinger, ό. π., σελ.18

⁸ Π. Ήφαιστος, ό. π. σελ.163

⁹ Ibid. σελ.106

ουδετερότητα».¹⁰ Η άποψη αυτή επικράτησε σε μεγάλο βαθμό μέχρι και τον 19^ο αιώνα και αποτελεί έκφραση του ιδεολογικού ρεύματος του απομονωτισμού ή της ουδετερότητας, ενός από τα κυρίαρχα ιδεολογικά ρεύματα της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής. Στόχος της πολιτικής του ήταν επίσης να κρατήσει την Αμερική μακριά από μόνιμες συμμαχίες με άλλα κράτη, ενώ δεν απέκλειε τη σύναψη προσωρινών συμμαχιών μόνο σε εξαιρετικά ιδιαίτερες περιστάσεις. Με τις πολιτικές του αυτές επιλογές, προώθησε την περιχαράκωση στην αμερικανική ήπειρο, ώστε να εδραιωθούν και να ωριμάσουν οι θεσμοί της χώρας του και να αυξηθεί η ισχύς της, και κέρδιζε χρόνο, αφήνοντας τους Ευρωπαίους να εξαντλούνται στις δικές τους έριδες. Πατέρας του ιδεαλισμού, όπως και ο Thomas Jefferson, πρέσβευε ότι η δημοκρατική, ηθική και χριστιανική αμερικανική κοινωνία η οποία σέβεται τα ανθρώπινα δικαιώματα είναι ιδανική και θα πρέπει να αποτελέσει παράδειγμα προς μίμηση για τον υπόλοιπο κόσμο. Επιπλέον, θεωρούσε ότι οι αμερικανικές αρχές και αξίες πρέπει να εφαρμοστούν σε διακρατικό επίπεδο, ώστε να προκύψει ένας ειρηνικός κόσμος στον οποίο οι συγκρούσεις και ο πόλεμος δεν θα έχουν καμία θέση.

Ο ιδεαλισμός της εποχής αμέσως μετά την Ανεξαρτησία, ήταν συνυφασμένος με τον απομονωτισμό και αντανάκλαται τόσο στη «Διακήρυξη της Ανεξαρτησίας» (1776) όσο και στον αποχαιρετιστήριο λόγο του Washington (1796)¹¹. Πέραν των αρχών του ιδεαλισμού όμως, η κρατική συμπεριφορά επηρεάζεται άμεσα το εθνικό συμφέρον. Και όπως αποδείχθηκε, ακόμη και οι πατέρες του ιδεαλισμού παρέμειναν πιστοί στις επιταγές του αμερικανικού εθνικού συμφέροντος. Έτσι, κυριότερος στόχος του Washington ήταν η εξυπηρέτηση συγκεκριμένων στόχων της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής και πιο συγκεκριμένα της μη ανάμειξης στις ευρωπαϊκές έριδες, της επιδίωξης διεξαγωγής ελεύθερου εμπορίου και της αύξησης της ισχύος των ΗΠΑ μέσω της εδαφικής επέκτασης του νεοσύστατου τότε κράτους. Η εδαφική επέκταση θεωρούνταν, ακόμη και από τον ιδεαλιστή Washington, φυσικό δικαίωμα των ΗΠΑ και, προς τον σκοπό, αυτό δεν

¹⁰ Για το πλήρες κείμενο βλ. Brockway Thomas, *Basic Documents in United States Foreign Policy, Proclamation of Neutrality*, Princeton, NJ, Van Nostrand co, 1957, σελ. 13-14. Παρατίθεται στο Π. Ήφαιστος, *Αμερικανική Εξωτερική Πολιτική Από την «Ιδεαλιστική Αθωότητα» στο «Γεπρωμένο του Έθνους»*, Αθήνα: Εκδόσεις Οδυσσέας 1995

¹¹ Κ. Αρβανιτόπουλος, ό. π., σελ.22

δίστασε να επιβάλλει πολιτική καταστολής και εκτοπισμού των φυλών των Ινδιάνων, χρησιμοποιώντας ακόμα και βία.

Παρά τις επικρίσεις που εκφράζονται, οι πολιτικές επιλογές του Washington ήταν σοφές, καθώς το ζητούμενο, σε εκείνη τη χρονική συγκυρία, ήταν η επιβίωση της Αμερικής στον κόσμο και όχι η εκπλήρωση του αμερικανικού καθήκοντος προς τον κόσμο¹².

Οι διάδοχοι του Washington, καθ' όλη τη διάρκεια του 19^{ου} αιώνα, συνέχισαν το έργο του, υιοθετώντας σε γενικές γραμμές τους στόχους της εξωτερικής πολιτικής που ο ίδιος είχε θέσει, με κάποιες αποκλείσεις ως προς την τακτική και τα μέσα που χρησιμοποίησαν για την επίτευξη των στόχων αυτών. Και αυτό διότι το αμερικανικό εθνικό συμφέρον στον διεθνή χώρο, το οποίο πιστά υπηρέτησαν οι ηγέτες των Ηνωμένων Πολιτειών, προσαρμόζεται, αφενός ανάλογα με τις εκτιμήσεις των πολιτικών ηγετών ως προς τις οικονομικές, εδαφικές και άλλες ανάγκες της αμερικανικής κοινωνίας και αφετέρου ανάλογα με τις εκτιμήσεις της πολιτικής ηγεσίας ως προς τη θέση που πρέπει να κατακτήσει η Αμερική στους διεθνείς συσχετισμούς ισχύος και συμφερόντων¹³.

Μέχρι το 1850, οι τότε ηγέτες των Ηνωμένων Πολιτειών κατόρθωσαν να ολοκληρώσουν την επέκταση κατά μήκος της αμερικανικής ηπείρου και να αγγίξουν τα σημερινά σύνορά της, εκπληρώνοντας έτσι το λεγόμενο «Πεπρωμένο του Έθνους». Η έννοια αυτή διατυπώθηκε για πρώτη φορά μόλις το 1945, επί προεδρίας του James Polk, και αναφερόταν στο Τέξας. Ήδη όμως από τα μέσα του 18^{ου} αιώνα, οι επεκτατικοί στόχοι της χώρας ήταν γνωστοί στα κράτη της και Ευρώπης. Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1840 η ιδέα του «Πεπρωμένου του Έθνους» απέκτησε συγκεκριμένο γεωγραφικό περιεχόμενο και υποδήλωνε ότι είναι επιτασσόμενο, από τη θεία πρόνοια και τους φυσικούς νόμους, οι Αγγλοσάξονες που αποίκισαν τις ΗΠΑ να επικρατήσουν σε ολόκληρη τη Βόρεια Αμερική, εάν όχι επί ολόκληρης της αμερικανικής ηπείρου και επίσης πως τα ιδανικά και αρχές των ΗΠΑ είχαν οικουμενική αξία, και γι' αυτό θα έπρεπε να διαδοθούν παγκοσμίως¹⁴.

¹² Latane J. H., *A history of American foreign policy*, Doubleday, Page and City, NY. 1927, σελ.98. Παρατίθεται στο Π. Ήφαιστος, *Αμερικανική Εξωτερική Πολιτική Από την «Ιδεαλιστική Αθωότητα» στο «Πεπρωμένο του Έθνους»*, Αθήνα: Εκδόσεις Οδυσσεάς 1995

¹³ Π. Ήφαιστος, ό. π. σελ.214

¹⁴ Ibid. σελ.204

Οι κίνδυνοι που αντιμετώπιζαν οι Ηνωμένες Πολιτείες ήταν το ενδεχόμενο η παλινόρθωση των μοναρχικών καθεστώτων στην Ευρώπη να έφερνε ξανά στο προσκήνιο σχέδια δυναμικής επαναφοράς των ευρωπαϊκών αυτοκρατοριών στο Δυτικό Ημισφαίριο, καθώς και η πιθανότητα δημιουργίας ενός αντιαμερικανικού συνασπισμού μεταξύ μιας ευρωπαϊκής μεγάλης δύναμης και ενός ανεξάρτητου κράτους του Δυτικού Ημισφαιρίου.

Ο Πρόεδρος Monroe αντιλαμβανόμενος τους κινδύνους αυτούς και γνωρίζοντας την αντιπάθεια των ευρωπαϊκών κρατών για τις αναθεωρητικές συμπεριφορές των ΗΠΑ, αποφάσισε να αντιμετωπίσει αποτελεσματικά την κατάσταση. Στο ετήσιο μήνυμά του προς το Κογκρέσο, το οποίο αποτελεί ιδιοφυές δείγμα ισορροπίας μεταξύ ιδεαλισμού και συμφέροντος, το Δεκέμβριο του 1823, διατύπωσε τρία σημεία αναφορικά με την αμερικανική εξωτερική πολιτική. Πρώτον, όρισε την αρχή της μη παρέμβασης και της μη ανάμειξης των ΗΠΑ στις εσωτερικές υποθέσεις των Ευρωπαίων σε ζητήματα που άπτονται αποκλειστικά του ευρωπαϊκού ενδιαφέροντος. Δεύτερον, όρισε την αρχή της μη περαιτέρω αποικιοποίησης της αμερικανικής ηπείρου από τις ευρωπαϊκές δυνάμεις. Και τρίτον, της αποχής των Ευρωπαίων από τις εσωτερικές υποθέσεις των ανεξάρτητων κρατών του Δυτικού Ημισφαιρίου. Οποιαδήποτε κίνηση των Ευρωπαίων με σκοπό την καταπίεσή των κρατών αυτών ή τον με οποιονδήποτε τρόπο έλεγχο της μοίρας τους θα εκλαμβάνονταν ως εκδήλωση μη φιλικής διάθεσης προς τις ΗΠΑ. Με την δηλωτική του διπλωματία, ο Monroe, οδήγησε τη χώρα του στην ενεργό πλέον συμμετοχή στη διεθνή σκηνή, οριοθετώντας ξεκάθαρα τα ζωτικά εθνικά της συμφέροντα και τους επιδιωκόμενους στόχους της και οικοδόμησε σταθερούς άξονες για την αμερικανική εξωτερική πολιτική. Απαλλαγμένος από την επιρροή ιδεαλιστικών αντιλήψεων ως γνώμονα εξωτερικής πολιτικής, διέγινωσε σωστά τους παγκόσμιους συσχετισμούς ισχύος και με τον τρόπο αυτό απέφυγε τις λανθασμένες επιλογές που οδήγησαν στον πόλεμο με τη Βρετανία το 1812.

Το ρεύμα του απομονωτισμού, όπως αναλύθηκε πιο πάνω, έχει ως κύριο εκφραστή της τον Washington. Ο φιλελεύθερος ιδεαλισμός έχει τις ρίζες του στην παράδοση του Wilson. Και τέλος, ο πολιτικός ρεαλισμός προέρχεται από τη σχολή του Jackson, ενώ η σχολή του Hamilton εισήγαγε την ιδεολογία του οικονομικού ρεαλισμού.

Οι οπαδοί της σχολής του Jackson θεωρούν ότι ο πρωταρχικός στόχος της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής είναι η προάσπιση και η προαγωγή του εθνικού συμφέροντος με κάθε μέσον, αρκεί το μέσον αυτό να μην είναι ανήθικο και να μην παραβιάζει τις ατομικές ελευθερίες¹⁵. Οι Τζακσονικοί είναι υπέρμαχοι της άσκησης παρεμβατικής πολιτικής μόνο σε περίπτωση που τα αμερικανικά ζωτικά συμφέροντα υφίστανται ξεκάθαρη και κατάφορη απειλή. Για να αιτιολογήσουν την συμμετοχή της χώρας τους σε πόλεμο δεν χρειάζονται ηθικά κίνητρα. Αντίθετα, πιστεύουν πως οι ΗΠΑ θα πρέπει να είναι ισχυρά εξοπλισμένες και έτοιμες να διεξάγουν ακόμη και προληπτικό πόλεμο, καθώς το διεθνές σύστημα παραμένει άναρχο και βίαιο¹⁶. Θεωρούν ότι, οι σχέσεις μεταξύ των κρατών ρυθμίζονται με βάση έναν κώδικα τιμής και όχι από το διεθνές δίκαιο και τους διεθνείς θεσμούς. Τις επιταγές της σχολής του Jackson ακολούθησαν πολλοί αμερικανοί πρόεδροι όπως ο Nixon και ο Reagan.

Κατά τη σχολή του Wilson, η αμερικανική εξωτερική πολιτική στηρίζεται σε δυο βασικές αρχές : α) την διάδοση της δημοκρατίας και των αμερικανικών αξιών στον κόσμο και β) την αποτροπή του πολέμου. Οι Ουίλσονιανοί πιστεύουν πως οι ηθικές αξίες και οι θεσμοί που ισχύουν στις διαπροσωπικές σχέσεις, πρέπει να εφαρμοστούν και σε διακρατικό επίπεδο. Γι' αυτούς, το εθνικό συμφέρον ταυτίζεται με πανανθρώπινες αξίες. Υποστηρίζουν πως υπάρχει κοινό συμφέρον όλων των κρατών για εδραίωση και προάσπιση ειρηνικών διεθνών σχέσεων. Θεωρούν ότι στις σχέσεις μεταξύ των κρατών πρέπει να επικρατεί η ηθική και οι κανόνες του διεθνούς δικαίου, ώστε να δημιουργηθεί μια ιδανική παγκόσμια κοινωνία η οποία θα είναι ειρηνική, δημοκρατική και θα διέπεται από ένα οικουμενικό σύστημα κανόνων δικαίου. Πραγματικά, το όραμα του Wilson περί εδραίωσης της παγκόσμιας ειρήνης θα υλοποιηθεί μέσω του συστήματος συλλογικής ασφάλειας, θεσμική έκφραση του οποίου αποτέλεσε ο οργανισμός της «Κοινωνίας των Εθνών». Είναι αξιοσημείωτο ότι ο Wilson και οι υποστηρικτές του δημιούργησαν την πεποίθηση ότι η συλλογική ασφάλεια αντιπροσωπεύει μορφή διεθνούς ηθικής υψηλότερης από την ισορροπία ισχύος. Έχοντας ως κύριο στόχο της

¹⁵ W. R. Mead, *Special Providence, American Foreign Policy and how it changed the World*, New York: Alfred A. Knopf 2001, σελ.238

¹⁶ Ibid. σελ.245

αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής την επικράτηση της παγκόσμιας ειρήνης και της δημοκρατίας πιστεύουν πως η προαγωγή του εθνικού συμφέροντος είναι δευτερεύουσας σημασίας. Συμφωνούν με τον παρεμβατικό ρόλο της Αμερικής και την εγκατάλειψη του απομονωτισμού, όχι όμως προς εξυπηρέτηση του εθνικού συμφέροντος, αλλά για την διάδοση των αξιών των Ηνωμένων Πολιτειών στον κόσμο¹⁷.

Ο Alexander Hamilton υπήρξε ένας από τους σημαντικότερους ηγέτες της Επανάστασης και Υπουργός στην κυβέρνηση του Washington. Οι απόψεις του επηρέασαν σε μεγάλο βαθμό την πορεία της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής. Οπαδός του ρεαλισμού, αποδοκίμαζε την πολιτική του απομονωτισμού και πίστευε ότι ο ανταγωνισμός και η σύγκρουση μεταξύ των κρατών είναι χαρακτηριστικά γνωρίσματα του διεθνούς συστήματος. Υποστήριζε ότι τα διαφορετικά συμφέροντα είναι η αιτία που οδηγεί τα κράτη σε συγκρούσεις και ότι επικράτηση της ειρήνης και της σταθερότητας στο διεθνές σύστημα δεν μπορεί να είναι αποτέλεσμα επικράτησης των δημοκρατικών θεσμών. Κατά τη σχολή του Hamilton, καθοριστικός παράγοντας διαμόρφωσης της εξωτερικής πολιτικής είναι το εθνικό συμφέρον το οποίο, συνδέεται αποκλειστικά με οικονομικούς συντελεστές. Πιο συγκεκριμένα, οι εθνικοί στόχοι περιλαμβάνουν : την ελευθερία των εμπορικών συναλλαγών, την ελευθερία των αγορών, την ελευθερία της ναυσιπλοΐας, την ελευθερία της αεροπλοΐας, την ελευθερία διακίνησης των αμερικανών πολιτών και των αμερικανικών εμπορευμάτων. Σύμφωνα με τη σχολή του Hamilton, η εξωτερική πολιτική που έχει ως βασική της επιδίωξη την προαγωγή εμπορικών συναλλαγών μεταξύ των κρατών, δημιουργεί υποδομές για ειρήνη και σταθερότητα. Κατά τους Χαμιλτονιανούς, η παραβίαση της ελεύθερης ναυσιπλοΐας και αεροπλοΐας αποτελεί άμεση και κατάφορη απειλή κατά των ζωτικών συμφερόντων των Ηνωμένων Πολιτειών και θεωρείται αφορμή για πόλεμο. Η δημιουργία ενός σταθερού παγκόσμιου οικονομικού συστήματος όπου προωθείται η ελεύθερη διακίνηση κεφαλαίων μεταξύ των μεγάλων εμπορικών δυνάμεων είναι κεντρικός στόχος της εξωτερικής πολιτικής για τους οπαδούς της σχολής του Hamilton που επηρέασε τις επιλογές της πολιτικής ηγεσίας των ΗΠΑ, κυρίως κατά τη

---

¹⁷ Κ. Αρβανιτόπουλος, ό. π. σελ.29

χρονική περίοδο από την εκλογή του Lincoln το 1860 μέχρι και το τέλος της προεδρίας του Hoover το 1933. Την περίοδο αυτή η σχολή του Hamilton βρισκόταν στο απόγειό της¹⁸.

1.2 Οι επιδιώξεις της Μεγάλης Βρετανίας

Τον 18^ο αιώνα η Ευρώπη ζει στους ρυθμούς της Γαλλικής Επανάστασης και των ναπολεόντειων πολέμων. Οι Βρετανοί πολιτικοί σύντομα συνειδητοποίησαν πως το ενδεχόμενο ανάδυσης ενός ευρωπαϊκού ηγεμόνα μπορούσε να αποτελέσει άμεση απειλή για την επιβίωση της χώρας τους. Τα σενάρια περί αποστολής μιας δύναμης εισβολής διαμέσου της Μάγχης, περί ήττας του βρετανικού ναυτικού ή περί διακοπής του εμπορίου του Ηνωμένου Βασιλείου με τον έξω κόσμο που θα κατέστρεφε την οικονομία της χώρας, προκαλούσαν πάντα την ανησυχία των Βρετανών. Με γνώμονα λοιπόν το γεγονός ότι το συμφέρον της πατρίδας τους ταυτιζόταν με την διατήρηση της ισορροπίας, πρωταρχικό μέλημα της πολιτικής τους αποτελούσε η αποτροπή της κυριαρχίας μιας μόνο δύναμης στην Ευρωπαϊκή ήπειρο¹⁹.

Στον οικονομικό τομέα, μετά το 1750 η βρετανική οικονομία παρουσίασε αλματώδη άνοδο. Η Βρετανία ήταν πρωτοπόρος στις τεχνολογίες της πρώτης φάσης της βιομηχανικής επανάστασης – κλωστοϋφαντουργία, σίδηρο και ατμοκίνηση. Η γρήγορη αυτή εξέλιξη της οικονομίας της Βρετανίας και η σχετική παρακμή της γαλλικής ισχύος έθεσαν σε κίνδυνο την κυριαρχία της Γαλλίας στην Ευρώπη και δημιούργησαν ανταγωνισμό μεταξύ των δυο δυνάμεων. Η Βρετανία και η Γαλλία πρέσβευαν δυο θεμελιωδώς αντιτιθέμενα συστήματα για την οργάνωση της παγκόσμιας οικονομίας. Η Βρετανία στόχευε στη δημιουργία μιας παγκόσμιας οικονομίας με κέντρο τον βρετανικό βιομηχανικό και χρηματοοικονομικό πυρήνα, ενώ η Γαλλία επιθυμούσε να καθιερώσει μια περιφερειακή παγκόσμια οικονομία, αναπτύσσοντας την οικονομία της ηπειρωτικής Ευρώπης με τη Γαλλία ως κύριο κέντρο της²⁰. Η ήττα της Γαλλίας του Ναπολέοντα στο Βατερλό, έναν αιώνα αργότερα,

¹⁸ W. R. Mead, *Special Providence, American Foreign Policy and how it changed the World*, New York: Alfred A. Knopf 2001, σελ.109

¹⁹ J.J. Mearsheimer, ό. π. σελ.524

²⁰ Robert Gilpin, *Πόλεμος και αλλαγή στη διεθνή πολιτική*, Αθήνα: Ποιότητα 2006, σσ.231-232

σηματοδότησε τη επικράτηση του βρετανικού συστήματος οικονομικής οργάνωσης και έθεσε τέλος στη γαλλική προσπάθεια αμφισβήτησης της βρετανικής οικονομικής και πολιτικής πρωτοκαθεδρίας.

Η εξωτερική πολιτική της Μεγάλης Βρετανίας προσομοιάζει με αυτή των Ηνωμένων Πολιτειών. Έχει πάντοτε ως κύριο στόχο της την προαγωγή του εθνικού συμφέροντος, διχάζεται όμως ως προς τη στρατηγική που πρέπει να ακολουθηθεί. Αμφιταλαντεύεται λοιπόν μεταξύ της «ένδοξης απομόνωσης» και της ενεργού ανάμιξης στη διεθνή πολιτική σκηνή, μεταξύ της αποχής από συμμαχίες και της σύναψης επιλεκτικών συμμαχιών. Και αυτό διότι, στη χάραξη της εξωτερικής πολιτικής της Μεγάλης Βρετανίας πρωτεύοντα ρόλο διαδραμάτιζε η κοινή γνώμη, κυρίως λόγω της αντιπροσωπευτικής φύσης των πολιτικών θεσμών της χώρας. Ως εκ τούτου, υπήρχε και αντιπολιτευτική άποψη στον τομέα της εξωτερικής πολιτικής²¹.

Δύο ήταν, ουσιαστικά, οι σχολές σκέψης που έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση της βρετανικής εξωτερικής πολιτικής οι οποίες και αντιπροσώπευαν τα δυο μεγάλα κόμματα στη Βουλή, οι Ουίγοι και Τόρις. Και οι δυο σχολές συμφωνούσαν πως ο βασικός σκοπός της βρετανικής εξωτερικής πολιτικής ήταν η διατήρηση της ισορροπίας των δυνάμεων. Οι Ουίγοι όμως υποστήριζαν ότι η Μεγάλη Βρετανία πρέπει να απέχει από τα τεκταινόμενα στην Ευρώπη και να εμπλέκεται ενεργά μόνο όταν υπάρχει πραγματική απειλή για την ισορροπία και μόνο για τον καιρό που απαιτείται ώσπου να εξαλειφθεί η απειλή. Ενώ οι Τόρις ήταν υπέρμαχοι του ρόλου της χώρας, όχι μόνον ως προστάτη, αλλά και ως διαμορφωτή της ισορροπίας των δυνάμεων²².

Κατά καιρούς, οι ηγέτες της Μεγάλης Βρετανίας εξέφραζαν με τις πολιτικές τους επιλογές τη μια ή την άλλη σχολή, αλλά, πάντοτε, απώτερο σκοπό όλων αποτελούσε η μεγιστοποίηση της ασφάλειας και της ισχύος της χώρας τους. Τον 18^ο αιώνα στη Βρετανία κυριαρχούσε η ιδέα του απομονωτισμού. Παρόλα αυτά δεν έλειψαν οι επεμβάσεις στα ευρωπαϊκά δρώμενα, κάθε φορά που μια δύναμη, εν προκειμένω η Γαλλία, επιχειρούσε να ηγεμονεύσει στην Ευρώπη. Στις περιπτώσεις αυτές, η Βρετανία είχε σταθερά ενεργήσει ως υπερπόντιος εξισορροπητής. Έριχνε το βάρος της

²¹ Henry Kissinger, *Διπλωματία*, Αθήνα: Νέα Σύνορα 1995, σελ.114

²² Ibid. σελ.83

ανάσχεσης του επίδοξου ηγεμόνα στα άλλα απειλούμενα κράτη, ακολουθώντας την τακτική της μεταφοράς των βαρών και μόνο όταν οι άλλες δυνάμεις αδυνατούσαν να αποτρέψουν την άνοδο του δυνητικού ηγεμόνα, δέσμευε δικές της στρατιωτικές δυνάμεις στην ηπειρωτική Ευρώπη. Για το λόγο αυτό, τα άλλα κράτη της Ευρώπης συνήθιζαν να αποκαλούν το Ηνωμένο Βασίλειο «δόλια Αλβιών»²³. Την ίδια ακριβώς τακτική ακολούθησαν και οι Ηνωμένες Πολιτείες²⁴.

Η Συνθήκη Ειρήνης της Βιέννης το 1815 κατόρθωσε να επιφέρει ειρήνη και σταθερότητα στην επί ενάμισι αιώνα εμπόλεμη Ευρώπη, δημιουργώντας μια νέα ισορροπία δυνάμεων, ώστε να αποτραπεί το ενδεχόμενο κυριαρχίας μίας μόνο δύναμης. Η νέα ισορροπία επιτεύχθηκε με την αφαίρεση και προσθήκη εδαφών από τη μία επικράτεια στην άλλη, ενώ η διατήρησή της βασίστηκε στην επίβλεψη των σχέσεων μεταξύ των κρατών από τις πέντε Μεγάλες Δυνάμεις: το Ηνωμένο Βασίλειο, την Ρωσία, την Γαλλία, την Πρωσία και την Αυστρία. Με άλλα λόγια, το νέο σύστημα ισορροπίας των δυνάμεων, ρυθμιζόταν από τη σύμπτωση συμφερόντων των Μεγάλων Δυνάμεων. Η λειτουργία του βασίστηκε σε έναν μηχανισμό που αναφέρετε ως «διπλωματία των διασκέψεων», δηλαδή διασκέψεις μεταξύ πρεσβευτών με αντικείμενο την αντιμετώπιση περιφερειακών κρίσεων, καθώς και συνέδρια σε επίπεδο υπουργών Εξωτερικών που θα εξέταζαν την κατάσταση των πραγμάτων στην Ευρώπη. Ο μηχανισμός αυτός που πρότεινε ο τότε Υπουργός Εξωτερικών της Βρετανίας Κάσλρεϊ, στα πλαίσια συντονισμού των ενεργειών της Τετραπλής Συμμαχίας, αποτέλεσε ουσιαστικά τον θεσμό που αναφέρεται ως Ευρωπαϊκή Συμφωνία (Concert of Europe) και είχε ως στόχο να μην επιτρέψει σημαντικές αλλαγές στην πολιτική και εδαφική τάξη στην Ευρώπη, τουλάχιστον όχι χωρίς την συγκατάθεση όλων των εμπλεκόμενων μερών²⁵.

Τον 19^ο αιώνα η Βρετανία ήταν η κυρίαρχη δύναμη της Ευρώπης. Ήταν το μεγαλύτερο βιομηχανικό έθνος, διέθετε μια ευημερούσα οικονομία που την αναδείκνυε στην πλουσιότερη χώρα πανευρωπαϊκά, ένα πανίσχυρο στόλο ο οποίος εξασφάλισε στη χώρα έναν αιώνα αδιαφιλονίκητης κυριαρχίας στις θάλασσες του κόσμου και σταθερότητα στην εσωτερική πολιτική της

²³ J.J. Mearsheimer, ό. π. σελ.525

²⁴ Ibid. σελ.524

²⁵ Δ. Κώνστας - Κ. Αρβανιτόπουλος, *Διεθνείς Σχέσεις, Συνέχεια και Μεταβολή*, Τόμος Α', Αθήνα : Ι. Σιδέρης 2002, σελ.193

κατάσταση. Επιπλέον, απολάμβανε και το πλεονέκτημα της γεωγραφικής απομόνωσης από τις ευρωπαϊκές αναταραχές. Η Βρετανία ήταν αρκετά ισχυρή για να σταθεί μόνη της στα πόδια της. Για το λόγο αυτό δεν βασίστηκε ποτέ στο σύστημα των ευρωπαϊκών συνεδρίων για την ασφάλειά της, αν και ήταν ο θεσμός που οι Βρετανοί δημιούργησαν, ούτε συμμετείχε σε μακροχρόνιες συμμαχίες. Επιφυλασσόταν ως προς τη συμμετοχή της σε ένα σύστημα ευρωπαϊκής συλλογικής ασφάλειας, επειδή πίστευε πως ήταν ικανή να αντιμετωπίσει μόνη της τους κινδύνους²⁶.

Ουσιαστικά, από τον ειρηνικό διακανονισμό της Βιέννης αναδύθηκαν δυο υποσυστήματα. Έξω από την Ευρώπη κυριαρχούσε ένα ναυτικό βασίλειο το οποίο κυβερνούσε η βρετανική ναυτική ισχύς, ενώ στην ηπειρωτική Ευρώπη επικρατούσε ένα σταθερό status quo το οποίο διατηρούνταν εν μέρει από τη Βρετανία που έπαιζε εξισοροποιητικό ρόλο, αλλά κυρίως από την ανακατανομή της ισχύος ανάμεσα στα σημαντικότερα κράτη²⁷.

Η χονδρική ισορροπία ισχύος που επικρατούσε στην Ευρώπη όλη τη διάρκεια του 19^{ου} αιώνα, επέτρεψε στο Ηνωμένο Βασίλειο να υιοθετήσει την πολιτική της «ένδοξης απομόνωσης». Ελλείψει κάποιου δυνητικού ηγεμόνα, ο οποίος θα επιχειρούσε να ανατρέψει την υπάρχουσα ισορροπία των δυνάμεων, δεν είχε κανένα στρατηγικό λόγο να μεταφέρει στρατεύματα στην Ευρώπη²⁸. Παρόλα αυτά, η «ένδοξη απομόνωσή» της δεν την εμπόδιζε να συνάπτει προσωρινές συμμαχίες που θα εξυπηρετούσαν τους δικούς της αντικειμενικούς σκοπούς. Και αυτό διότι, ως ναυτική δύναμη, δεν διέθετε μεγάλο μόνιμο στρατό, με αποτέλεσμα να αναγκάζεται να συνεργάζεται με κάποιο σύμμαχο στην ηπειρωτική Ευρώπη, ώστε να μπορεί να διαφυλάξει την ισορροπία. Αποστασιοποιημένη από τις ευρωπαϊκές εξελίξεις, καθώς δεν διέθετε εδαφικά οφέλη στην περιοχή, είχε την δυνατότητα να διαδραματίζει τον ρόλο του διαιτητή στην Ευρώπη και να κρίνει ποιες από τις ευρωπαϊκές αντιδικίες ήταν κρίσιμες, ώστε να επέμβει.

Ο ρόλος της προστάτιδας της ισορροπίας των δυνάμεων που διαδραμάτισε η Μεγάλη Βρετανία κατά τον 19^ο αιώνα, χάρισε στην Ευρώπη έναν αιώνα σχετικής ειρήνης ο οποίος ονομάστηκε Pax Britannica.

²⁶ Henry Kissinger, *Διπλωματία*, ό. π. σελ.109

²⁷ Robert Gilpin, ό. π. σελ.234

²⁸ J.J. Mearsheimer, ό. π. σελ.529

Η Βρετανία δεν ακολούθησε ποτέ μια επίσημη στρατηγική, ούτε έθεσε θετικούς στόχους, διότι αφενός ήταν ικανοποιημένη με το ισχύον status quo και αφετέρου επειδή οι ηγέτες της είχαν πλήρη συνείδηση του συμφέροντος της πατρίδας τους και προτιμούσαν να ενεργούν αυθόρμητα σε οποιαδήποτε καινούρια πρόκληση. Οποιαδήποτε πολιτική και αν εφάρμοζαν οι Βρετανοί ηγέτες, πάντοτε σχετιζόταν με την προστασία της ισορροπίας, άσχετα αν συνδέονταν παράλληλα και με τη εκπλήρωση κάποιου άλλου αντικειμενικού τους σκοπού. Ένας από τους σημαντικότερους αυτούς σκοπούς της, κατά τον 19^ο αιώνα, ήταν η διατήρηση της αυστροουγγρικής αυτοκρατορίας η οποία θεωρούνταν από τη Βρετανία το αντίβαρο στη ρωσική επέκταση προς τα Στενά των Δαρδανελίων. Κεντρικός στόχος της βρετανικής πολιτικής ήταν η αποτροπή της κατάληψης των Δαρδανελίων από τη Ρωσία, καθώς η περιοχή αυτή αποτελούσε το πέρασμα της Βρετανίας προς την Περσία, την Κωνσταντινούπολη και την Ινδία. Η Μεγάλη Βρετανία, το μεγαλύτερο μέρος του 19^{ου} αιώνα, ήταν αφοσιωμένη στον έλεγχο της ρωσικής επέκτασης. Ο κίνδυνος που επιφύλασσε στην βρετανική ασφάλεια η άνοδος της επιθετικής Γερμανίας έγινε αντιληπτός από τους Βρετανούς τον επόμενο αιώνα. Οι ισχυρές δυνάμεις της αλλαγής, ο εθνικισμός και ο φιλελευθερισμός που απερίσκεπτα αγνόησαν οι αρχιτέκτονες του διακανονισμού της Βιέννης, τελικά ανέτρεψαν την σταθερότητα της πολιτικής και κοινωνικής τάξης και την ισορροπία των δυνάμεων. Η ενοποίηση της Γερμανίας από την Πρωσία έφερε ανεπανάρθωτο πλήγμα στην προστατευτική ευρωπαϊκή ισορροπία²⁹.

1.3 Το διεθνές σύστημα κατά την περίοδο της Pax Britannica (1870-1914) και ο ρόλος των ΗΠΑ σε αυτό

Η δομή του διεθνούς συστήματος είναι συνάρτηση του αριθμού των μεγάλων δυνάμεων και του τρόπου κατανομής της ισχύος μεταξύ τους. Ο 19^{ος} αιώνας χαρακτηρίζεται από την παγκόσμια ηγεμονία μιας ναυτικής δύναμης, της Βρετανίας. Την περίοδο εκείνη, κανένα έθνος δεν διέθετε την απαιτούμενη οικονομική και εδαφική βάση, για να αμφισβητήσει την παγκόσμια βρετανική ηγεμονία. Η Pax Britannica ταυτίστηκε με έναν αιώνα ειρήνης στην Ευρώπη, με την επικράτηση της βρετανικής πολιτικής τάξης, του βρετανικού

²⁹ Henry Kissinger, *Διπλωματία*, ό. π. σελ.111

συστήματος οργάνωσης της παγκόσμιας οικονομίας και με την βρετανική ναυτική κυριαρχία³⁰.

Ως προς τον τομέα των διεθνών σχέσεων, η Pax Britannica καθόρισε η γενική δομή των διεθνών σχέσεων μέχρι την κατάρρευση του συστήματος από τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο. Ο εδαφικός διακανονισμός της Βιέννης επέφερε σημαντικές ανακατανομές ισχύος, έθεσε φραγμούς στις επεκτατικές βλέψεις της Γαλλίας και της Ρωσίας και μείωσε τις υπερπόντιες κτήσεις των ηπειρωτικών ευρωπαϊκών δυνάμεων. Ως εκ τούτου, η Βρετανία η οποία δεν είχε άμεσα συμφέροντα που διακυβεύονται στην Ευρώπη, μπορούσε να παίζει το ρόλο του εξισορροπητή και του μεσολαβητή, ενώ οι άλλες μεγάλες δυνάμεις αναλωνόταν στις μεταξύ τους αντιπαλότητες³¹.

Στο απόγειό της (1849-1880) η Pax Britannica έδωσε προτεραιότητα στην επικράτηση μιας ανοιχτής και αλληλεξαρτώμενης παγκόσμιας οικονομίας της αγοράς η οποία βασιζόταν στο ελεύθερο εμπόριο, την ελευθερία διακίνησης κεφαλαίων και σε ένα ενοποιημένο διεθνές νομισματικό σύστημα, παρά στον έλεγχο και την κατοχή αποικιών που αποτελούσε το ιδεώδες του παλαιότερου οικονομικού συστήματος του μερκαντισμού³².

Ως προς τη ναυτική κυριαρχία της Βρετανίας, το τρίτο στοιχείο της Pax Britannica, αυτή οφειλόταν κυρίως στη γεωγραφική θέση της χώρας, η οποία βρισκόταν στα ανοιχτά των ακτών της ηπειρωτικής Ευρώπης, και στην κατοχή ναυτικών βάσεων στρατηγικά τοποθετημένων. Με τον τρόπο αυτό η Βρετανία μπορούσε να ελέγχει την πρόσβαση της ηπειρωτικής Ευρώπης στον έξω κόσμο και αρνείται στους ευρωπαίους αντιπάλους της την απόκτηση αποικιών³³.

Το δεύτερο μισό του 19^{ου} αιώνα βρίσκει τις ΗΠΑ προσηλωμένες στην εδραίωση της ηγεμονίας τους στην αμερικανική ήπειρο και στην σταθεροποίηση της εξουσίας τους. Ο εμφύλιος πόλεμος μεταξύ Βορρά και Νότου από το 1860 μέχρι 1865, αν και διέκοψε την επεκτατική τους πολιτική, δεν στάθηκε ικανός, ώστε οι μεγάλες ευρωπαϊκές δυνάμεις να αυξήσουν την επιρροή και την πολιτική τους παρουσία στο δυτικό ημισφαίριο. Το τέλος του εμφυλίου και την επιστροφή των ΗΠΑ στην επεκτατική πολιτική, που είχε

³⁰ J. J. Mearsheimer, ό. π. σελ.675

³¹ Robert Gilpin, ό. π. σελ.233

³² Ibid. σελ.232

³³ Ibid. σελ.234

χαράξει πριν από αυτόν, σήμανε η αγορά της Αλάσκα από τους Ρώσους το 1868³⁴.

Μέχρι το 1870 λοιπόν, οι ΗΠΑ είχαν ολοκληρώσει την εδαφική τους επέκταση ως τα σημερινά τους σύνορα. Η απουσία γειτονικών κρατών που θα εξισορροπούσαν την γιγάντωση αυτή, καθώς και η πολιτική του απομονωτισμού που επί ενάμιση αιώνα ακολούθησαν οι Ηνωμένες Πολιτείες, επέτρεψαν την ανενόχλητη εξάπλωσή τους στο Δυτικό Ημισφαίριο. Επιπλέον, η ραγδαία οικονομική και εμπορική ανάπτυξη, η πολιτική ωρίμανση μέσω της ισχυροποίησης των θεσμών, ο υπερδιδπλασιασμός του πληθυσμού, λόγω της αθρόας εισροής των μεταναστών ανέδειξαν τις ΗΠΑ σε υπερδύναμη, ηπειρωτικών διαστάσεων. Με την ισχύ στο απόγειό της, ο μεγαλύτερος φόβος των Ηνωμένων Πολιτειών για την σύναψη μίας αντιαμερικανικής συμμαχίας μεταξύ μιας ευρωπαϊκής μεγάλης δύναμης και ενός ανεξάρτητου κράτους του Δυτικού ημισφαιρίου έμοιαζε πια μακρινός εφιάλτης. Όμως, παρά τη θέση που κατέκτησαν στο διεθνές στερέωμα ισχύος³⁵, οι Ηνωμένες Πολιτείες εξακολούθησαν να μην συμμετέχουν ενεργά στη διεθνή πολιτική, διότι, κατά το δεύτερο μισό του 19^{ου} αιώνα, στην Ευρώπη δεν υπήρχαν δυνητικοί ηγεμόνες που θα προκαλούσαν την ανησυχία των ΗΠΑ.

Την ίδια περίοδο, στην άλλη όχθη του Ατλαντικού, δεσπόζουν έξι μεγάλες δυνάμεις : το Ηνωμένο Βασίλειο, η Γαλλία, η Ρωσία, η Γερμανία, η Ιταλία και η Αυστροουγγαρία. Τα ισχυρά κράτη, το Ηνωμένο Βασίλειο, η Γαλλία και η Ρωσία, αποτελούσαν τους θεματοφύλακες του συστήματος ισορροπίας της ισχύος που καθιερώθηκε το 1815 με τον διακανονισμό της Βιέννης και ήταν αποφασισμένες να αποτρέψουν οποιαδήποτε αναθεωρητική συμπεριφορά. Η Ιταλία και η Αυστροουγγαρία ήταν ασθενείς μεγάλες δυνάμεις και δεν αποτελούσαν απειλή για τη σταθερότητα του συστήματος. Η τελευταία μάλιστα έπαψε να υπάρχει στον ευρωπαϊκό χάρτη μετά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο. Η ενοποίηση όμως της Γερμανίας, αποτέλεσμα του γαλλοπρωσικού πολέμου το 1870 και η ίδρυση του πρώτου εθνικού γερμανικού κράτους το 1871 επέφεραν σημαντικές αλλαγές στους ευρωπαϊκούς συσχετισμούς ισχύος. Από το 1870 μέχρι τα τέλη του 19^{ου} αιώνα, η Γερμανία ήταν το ισχυρότερο κράτος στην Ευρώπη. Διέθετε τον

³⁴ J. J. Mearsheimer, ό. π. σελ. 491

³⁵ Π. Ήφαιστος,-Κ. Αρβανιτόπουλος, *Ευρωατλαντικές Σχέσεις*, Αθήνα: Ποιότητα 2000, σελ.16

ισχυρότερο στρατό και ήταν το πλουσιότερο κράτος στην περιφέρεια. Παρόλα αυτά, δεν ήταν δυνητικός ηγεμόνας, διότι ο στρατός της δεν ήταν ακόμη αρκετά ισχυρός, ούτε ο πλούτος της επαρκής, ώστε να αποτελέσει απειλή για το ιερό και απαραβίαστο ευρωπαϊκό σύστημα ισορροπίας της ισχύος. Κύριο μέλημα της γερμανικής πολιτικής, κατά την περίοδο αυτή, αποτελούσε η διατήρηση της νέας τάξης πραγμάτων που επέφερε η ενοποίηση της Γερμανίας και η ολοένα αυξανόμενη ισχύς της, ώστε να μην ανατραπεί η ισορροπία και να μην προκληθούν εξισοροπητικές ενέργειες. Ελλείψει λοιπόν κάποιου επίδοξου ηγεμόνα, το ευρωπαϊκό σύστημα, κατά τη διάρκεια του 19^{ου} αιώνα, χαρακτηρίζεται ως ισοροπημένο πολυπολικό, παρά την ασυμμετρία ισχύος που υπήρχε μεταξύ των μεγάλων δυνάμεων³⁶.

Η κατάσταση άλλαξε ριζικά στις αρχές του 20^{ου} αιώνα. Η Γερμανία είχε αποκτήσει σημαντικό οικονομικό και στρατιωτικό πλεονέκτημα σε σχέση με τα άλλα ευρωπαϊκά κράτη. Πληρούσε επομένως όλες τις προϋποθέσεις για να αλλάξει θεμελιωδώς την ισορροπία ισχύος υπέρ της. Σύντομα, η αυξανόμενη ισχύς της Γερμανίας εκδηλώθηκε επιθετικά και επεκτατικά. Κύριοι στόχοι της γερμανικής διπλωματίας αποτελούσαν πλέον η διεύρυνση των συνόρων του γερμανικού κράτους, απόκτηση ηγεμονίας στην ευρωπαϊκή ήπειρο και η ανάδειξη της Γερμανίας σε παγκόσμια δύναμη (Weltpolitik). Η πρώτη σοβαρή κίνηση αμφισβήτησης του status quo από την Γερμανία ήταν η επιχείρηση κατασκευής ενός πανίσχυρου στόλου ικανού να ανταγωνιστεί το βρετανικό ναυτικό και να αμφισβητήσει την πρωτοκαθεδρία του στους ωκεανούς του πλανήτη³⁷. Η αναθεωρητική συμπεριφορά της Γερμανίας, η οποία λίγα χρόνια αργότερα οδήγησε στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, προκάλεσε την έντονη ανησυχία του Ηνωμένου Βασιλείου, της Γαλλίας και της Ρωσίας. Οι τρεις αυτές μεγάλες δυνάμεις συσπειρώθηκαν εναντίον της Γερμανίας και συγκρότησαν έναν εξισοροπητικό συνασπισμό, μια αντί-γερμανική συμμαχία, την Τριπλή Συνεννόηση (Triple Entente), ώστε να αποτρέψουν την εγκαθίδρυση της γερμανικής ηγεμονίας στην Ευρώπη. Επομένως, το ευρωπαϊκό σύστημα των αρχών του 20^{ου} αιώνα ως το 1914 χαρακτηρίζεται

---

³⁶ J. J. Mearsheimer, ό. π. σελ.682

³⁷ Ibid σελ.383

ως μη ισορροπημένο πολυπολικό, καθώς στην Ευρώπη κυριαρχούν πολλές μεγάλες δυνάμεις μια από τις οποίες είναι επίδοξος ηγεμόνας³⁸.

Ο 20^{ος} αιώνας αποτέλεσε καμπή και στην πορεία των Ηνωμένων Πολιτειών, καθώς για πρώτη φορά στην ιστορία τους, εγκατέλειψαν την πολιτική του απομονωτισμού και της ουδετερότητας και εισήλθαν στο διεθνές σύστημα με τη συμμετοχή τους στον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο το 1917.

Το 1900, οι ΗΠΑ ήταν η πλουσιότερη χώρα στον κόσμο. Οι εξελίξεις αυτές δεν άφησαν ανεπηρέαστο τον τομέα της εξωτερικής πολιτικής. Ο επαναπροσδιορισμός των εθνικών επιδιώξεων και των επιλογών εξωτερικής πολιτικής ήταν φυσικό επακόλουθο της αλματώδους αυτής προόδου και ταυτόχρονα συνάρτηση των αλλαγών στο διεθνές σύστημα.

Οι ηγέτες που διαμόρφωσαν τις επιδιώξεις των Ηνωμένων Πολιτειών τις πρώτες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα ήταν ο Theodore Roosevelt και ο Woodrow Wilson. Οι πολιτικές τους απόψεις αποτελούν έκφραση των δυο αντίθετων ιδεολογικών ρευμάτων, του ρεαλισμού και του ιδεαλισμού αντίστοιχα και επηρέασαν την πολιτική σκέψη όλων των ηγετών του 20^{ου} αιώνα.

Ο Roosevelt πίστευε ότι τα συμφέροντα της Αμερική δεν θα πρέπει να περιορίζονται μόνο εντός της αμερικανικής ηπείρου. Προς το σκοπό αυτό, ο ρεαλιστής ηγέτης, ακολούθησε μια παρεμβατική πολιτική η οποία ήταν απαλλαγμένη από ιδεαλιστικές αντιλήψεις και απέβλεπε αποκλειστικά στην προαγωγή του αμερικανικού εθνικού συμφέροντος της εποχής. Κατά την περίοδο της προεδρίας του, οι στόχοι των Ηνωμένων Πολιτειών ήταν : η δημιουργία ευνοϊκών για τη χώρα συσχετισμών ισχύος στην Ευρώπη, ώστε να αποφευχθεί μια ενδεχόμενη επανεμφάνιση των ευρωπαϊκών μεγάλων δυνάμεων στο δυτικό ημισφαίριο, η διεύρυνση των σφαιρών επιρροής των Ηνωμένων Πολιτειών στην Λατινική Αμερική και την Ασία, όπου διέθεταν εμπορικά και γεωπολιτικά συμφέροντα, η διατήρηση της τάξης στο διεθνές σύστημα με κάθε μέσο, ακόμη και αν αυτό σήμαινε βία ή πόλεμο, και η ενίσχυση των ναυτικών δυνάμεων της χώρας, καθώς αυτές αποτελούσαν δείγμα ισχύος και μέσο αποτροπής. Επί προεδρίας Roosevelt, νομιμοποιήθηκε και η δυνατότητα παρέμβασης των ΗΠΑ στα ανεξάρτητα και

---

³⁸ Ibid σελ.685

κυρίαρχα κράτη της αμερικανικής ηπείρου, εφόσον παραβιάζονταν τα δικαιώματα των Ηνωμένων Πολιτειών ή προκαλούνταν επίθεση ξένης δύναμης η οποία θα ήταν επιβλαβής προς όλα τα έθνη της Αμερικής³⁹.

Το 1913 την ηγεσία των ΗΠΑ αναλαμβάνει ο Wilson ο οποίος θέτει ως βασικό στόχο της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής την ουδετερότητα. Ενώ στην Ευρώπη είχε ήδη ξεσπάσει ο Πρώτος Παγκόσμιος Πόλεμος, ο ιδεαλιστής Πρόεδρος επιχείρησε με κάθε μέσο να αποτρέψει την ανάμειξη της χώρας του στον πόλεμο αυτό. Όραμά του ήταν να αποτελέσει η Αμερική παράδειγμα δημοκρατικού και ειρηνικού έθνους. Η βύθιση του «Lusitania» από τους Γερμανούς όμως δεν άφησε περιθώρια περεταίρω αποχής των Ηνωμένων Πολιτειών από τον πόλεμο. Το 1917 η εξωτερική πολιτική του Wilson θέτει νέους στόχους. Εγκαταλείπεται ο απομονωτισμός και η Αμερική, για πρώτη φορά στην ιστορία της, εισέρχεται σε ένα πόλεμο μεταξύ ευρωπαϊκών δυνάμεων. Ο Wilson αιτιολόγησε τη συμμετοχή της χώρας του στον πόλεμο επικαλούμενος τη δικαίωση των αμερικανικών αξιών και αρχών και την διάδοσή τους στον υπόλοιπο κόσμο, αποποιούμενος ολοκληρωτικά την εξυπηρέτηση του αμερικανικού εθνικού συμφέροντος. Η ιεραποστολική διπλωματία του Wilson άλλαξε την πορεία της αμερικανικής ιστορίας. Η είσοδος των Ηνωμένων Πολιτειών στον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο σηματοδότησε το τέλος της ιδιόμορφης ουδετερότητάς τους και την ανάδειξή τους σε πρωταγωνιστική δύναμη του διεθνούς συστήματος⁴⁰.

1.4. Η περίοδος του Μεσοπολέμου, ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος και οι λόγοι εμπλοκής των ΗΠΑ στους δυο Παγκοσμίους Πολέμους

Το τέλος του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου σφράγισε η Συνθήκη των Βερσαλλιών η οποία υπεγράφη από τις νικήτριες Μεγάλες Δυνάμεις το Μάιο του 1919. Η Συνθήκη των Βερσαλλιών μετέβαλε το συσχετισμό των δυνάμεων στον ευρωπαϊκό χώρο, δίνοντας μια αναμφισβήτητη υπεροχή στη Γαλλία, η οποία αποτέλεσε πλέον το στρατιωτικά ισχυρότερο κράτος της Ευρώπης. Από την άλλη πλευρά η Συνθήκη είχε ως αποτέλεσμα την δημιουργία μικρών και ανίσχυρων κρατών στην κεντρική Ευρώπη, την

³⁹ Π. Ήφαιστος, ό. π. σελ.322

⁴⁰ Π. Ήφαιστος,-Κ. Αρβανιτόπουλος, ό. π. σελ.37

αποδυνάμωση της Ρωσίας και την ενίσχυση του στρατηγικού πλεονεκτήματος της Γερμανίας για την οποία «δεν υπήρχε πλέον αντίβαρο στην Ανατολή».

Οι Ηνωμένες Πολιτείες ήταν οι μόνες που δεν προέβαλλαν εδαφικές αξιώσεις, δεν διεκδίκησαν πολιτικά πλεονεκτήματα ούτε επιδίωξαν ικανοποίηση οικονομικών συμφερόντων. Ο σκοπός τους είχε ήδη επιτευχθεί με τη διασφάλιση της νίκης της Γαλλίας και της Βρετανίας και την αναχαίτιση του γερμανικού μιλιταρισμού. Μοναδική επιδίωξή τους πλέον ήταν η θεμελίωση της ειρήνης και η παγίωσή της, με την προσθήκη ενός θεσμικού υποστυλώματος, της Κοινωνίας των Εθνών, η οποία θα διασφάλιζε, όχι μόνο τη διάρκεια και τη συνεκτικότητα του συμβατικού διακανονισμού, αλλά και την ειρηνική μεταβολή του status quo⁴¹.

Οι Ηνωμένες Πολιτείες, κατά την περίοδο μετά το τέλος του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, επιλέγουν για μια ακόμη φορά την εσωστρέφεια και τον απομονωτισμό. Τα «δεκατέσσερα σημεία» της διακήρυξης του Προέδρου Wilson στο αμερικανικό Κογκρέσο, τον Ιανουάριο του 1918, συνοψίζουν τις επιδιώξεις των ΗΠΑ κατά την περίοδο αυτή: επικράτηση της αρχής του σεβασμού της τιμής και της αξιοπρέπειας των εθνών στις μεταξύ τους σχέσεις, ειρηνική επίλυση των διακρατικών διαφορών μέσω των διαπραγματεύσεων, απομόνωση ή καταστροφή οποιουδήποτε κράτους που θα διατάραζε αυθαίρετα την ειρήνη, απαγόρευση μυστικών Συνθηκών μεταξύ των κρατών, μείωση των εξοπλισμών, ισότιμη συμμετοχή όλων των ενδιαφερομένων κρατών στις διαπραγματεύσεις για το ζήτημα της από-αποικιοποίησης, πλήρης ελευθερία της ναυσιπλοΐας σε εμπόλεμες και ειρηνικές περιόδους και εγκαθίδρυση ενός παγκόσμιου οργανισμού ο οποίος εγγυούνταν την διατήρηση της ειρήνης και την παγίωση του μεταπολεμικού διεθνούς εδαφικού καθεστώτος⁴².

Όμως, οι προσπάθειες του ιδεαλιστή Wilson να δημιουργήσει μια ειρηνική και σταθερή νέα διεθνή τάξη πραγμάτων μέσω του συστήματος συλλογικής ασφάλειας απέτυχε. Η Κοινωνία των Εθνών, η θεσμική αυτή έκφανση της ουιλσιανής ιδεολογίας, έμεινε χωρίς ηγεσία από τα πρώτα της βήματα, καθώς η αμερικανική Γερουσία δεν επικύρωσε ποτέ τη Συνθήκη των

⁴¹ Χριστοδουλίδης Θεόδωρος, Διπλωματική Ιστορία από την Βιέννη στις Βερσαλλίες, Αθήνα: Σιδέρης 1990, σελ.662-663

⁴² Π. Ήφαιστος,-Κ. Αρβανιτόπουλος, ό. π. σελ.38

Βερσαλλιών και ο μηχανισμός συλλογικής ασφαλείας, που συστήθηκε στους κόλπους της, έπρεπε να λειτουργήσει χωρίς τον βασικό του συντελεστή. Την αντοχή και τη διάρκεια του ειρηνικού διακανονισμού των Βερσαλλιών υπονόμισαν επίσης η καχυποψία των νικητών, οι ανικανοποίητες εθνικές επιδιώξεις των ηττημένων, η ανεπάρκεια των συμβατικών εγγυήσεων και η αναποτελεσματικότητα των θεσμικών μηχανισμών. Πολύ σύντομα, το μεγάλο αυτό διπλωματικό εγχείρημα θα εκφυλισθεί σε μια ιστορικά βραχύβια ειρηνική παρένθεση και συγχρόνως θα αποδειχθεί το πρόδρομο σήμα ενός δεύτερου παγκοσμίου πολέμου, επικών διαστάσεων, του οποίου η αφετηρία βρισκόταν στην «τιμωρό ειρήνη» των Βερσαλλιών⁴³.

Το χρονικό διάστημα του Μεσοπολέμου, με τις ΗΠΑ στραμμένες στην παραδοσιακή πολιτική της απομόνωσης και της αποχής από τη διεθνή πολιτική, το ευρωπαϊκό σύστημα της περιόδου αυτής και πιο συγκεκριμένα μέχρι το 1938, χαρακτηρίζεται ως ισορροπημένο πολυπολικό. Και αυτό διότι, στην Ευρώπη κυριαρχούσαν πέντε μεγάλες δυνάμεις : το Ηνωμένο Βασίλειο, η Γαλλία, η Γερμανία, η Ιταλία και η Σοβιετική Ένωση, από τις οποίες, καμία δεν αποτελούσε δυνητικό ηγεμόνα. Το Ηνωμένο Βασίλειο και η Γερμανία ήταν μεν τα πλουσιότερα κράτη κατά την περίοδο του Μεσοπολέμου, κανένα όμως από αυτά δεν είχε ισχυρό στρατό, ώστε να επιδιώξει την ανατροπή του ευρωπαϊκού συστήματος και την κυριαρχία στην περιφέρεια. Η Γαλλία ήταν η ισχυρότερη στρατιωτικά στην Ευρώπη, δεν είχε όμως τον απαιτούμενο πλούτο και πληθυσμό που θα την έκαναν επίδοξο ηγεμόνα. Τέλος, τόσο η Σοβιετική Ένωση όσο και η Ιταλία ήταν ασθενείς μεγάλες δυνάμεις. Επομένως, κατά περίοδο αυτή, υπήρχε ισορροπημένος πολυπολιτισμός στην Ευρώπη⁴⁴.

Οι δεκαετίες του 1920 και 1930 ήταν σχετικά ειρηνικές για την Ευρώπη, καθώς η Γερμανία δεσμευόταν από τη Συνθήκη των Βερσαλλιών. Όμως, η εικόνα του ευρωπαϊκού συστήματος αλλάζει το 1939. Η άνοδος του Χίτλερ στην καγκελαρία της Γερμανίας έφερε ξανά στο προσκήνιο μια ενδυναμωμένη και επιθετική Γερμανία η οποία είχε ανακάμψει οικονομικά, είχε οικοδομήσει έναν ισχυρό στρατό και εισέβαλλε σταδιακά στα γειτονικά κράτη της

⁴³ Θ. Χριστοδουλίδης, Διπλωματική Ιστορία από την Βιέννη στις Βερσαλλίες, Αθήνα: Σιδέρης 1990, σελ.662-663

⁴⁴ J. J. Mearsheimer, ό. π. σελ. 686

Ανατολικής Ευρώπης. Η ολοένα αυξανόμενη ισχύς της, καθώς και η έκδηλη επιθετικότητά της αποτέλεσαν επικίνδυνη απειλή για την ειρήνη και την σταθερότητα του ευρωπαϊκού συστήματος. Σύντομα, έγινε αντιληπτό από τις Μεγάλες Δυνάμεις πως η Γερμανία εποφθαλμιούσε να ανατρέψει το νέο ευρωπαϊκό εδαφικό καθεστώς που είχε εγκαθιδρυθεί με τη Συνθήκη των Βερσαλλιών και να αποκτήσει περιφερειακή ηγεμονία στην Ευρώπη. Έτσι, μετά το 1939, το ευρωπαϊκό σύστημα μετατρέπεται σε μη ισορροπημένο πολυπολικό, καθώς στην Ευρώπη εξακολουθούν μεν να κυριαρχούν οι πέντε μεγάλες δυνάμεις: το Ηνωμένο Βασίλειο, η Γαλλία, η Γερμανία, η Ιταλία και η Σοβιετική Ένωση, πλέον όμως υπάρχει σημαντική διαφορά ισχύος μεταξύ της Ναζιστικής Γερμανίας και των λοιπών ευρωπαϊκών κρατών, γεγονός που την καθιστά επίδοξο ηγεμόνα. Ο Mearsheimer υποστηρίζει πως ο μη ισορροπημένος πολυπολιτισμός αποτελεί την πιο επικίνδυνη κατανομή ισχύος, επειδή ο δυνητικός ηγεμόνας, στην επιδίωξή του να κυριαρχήσει στο σύστημα, είναι πολύ πιθανό, να εμπλακεί σε πόλεμο μακροχρόνιο και εξαιρετικά δαπανηρό με τις άλλες δυνάμεις. Η πραγματικότητα επιβεβαίωσε την θεωρία και απόδειξη αποτελεί το ξέσπασμα του Β' Παγκοσμίου Πολέμου⁴⁵.

Οι Ηνωμένες Πολιτείες δεν διαδραμάτισαν ποτέ το ρόλο του δυνητικού ηγεμόνα στην Ευρώπη. Έχοντας κατορθώσει να επιτύχουν περιφερειακή ηγεμονία στο Δυτικό Ημισφαίριο, σκοπός τους πλέον ήταν η αποτροπή ανόδου άλλων ηγεμόνων στον πλανήτη και διατήρηση του status quo. Για το λόγο αυτό οι ΗΠΑ, κατά τη διάρκεια του 20^{ου} αιώνα, εγκατέλειψαν την απομόνωσή τους και ενεπλάκησαν ενεργά στις διεθνείς εξελίξεις, ενεργώντας ως υπερπόντιος εξισορροπητής. Η τακτική δε που ακολούθησαν, όταν στην Ευρώπη έγινε πια εμφανής η πρόθεση της Γερμανίας να κυριαρχήσει στην περιφέρεια, ήταν αυτή της μεταφοράς των βαρών. Της μεταφοράς, δηλαδή, του βάρους ανάσχεσης του επίδοξου ηγεμόνα στις τοπικές Μεγάλες Δυνάμεις. Μόνο όταν η στρατηγική αυτή της μεταφοράς των βαρών δεν απέδιδε πλέον, αναγκάστηκαν να εισέλθουν στο προσκήνιο και να εξισορροπήσουν την ανερχόμενη δύναμη. Έτσι δικαιολογείται και η διετής καθυστέρηση και η

---

⁴⁵ Ibid. σελ.510

τελικά απρόθυμη είσοδος των ΗΠΑ τόσο στον Α΄ όσο και στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο⁴⁶.

Οι ΗΠΑ εισήλθαν στον Α΄Π.Π. με αφορμή τη βύθιση του «Lusitania» από τους Γερμανούς και την παραβίαση της ουδετερότητας του Βελγίου. Ο Wilson, αιτιολογώντας στον αμερικανικό λαό την ανάμειξη της χώρας του στον πόλεμο, δήλωσε, ότι ο λόγος της συμμετοχής στον πόλεμο ήταν η δικαίωση των αμερικανικών αξιών. Οι πραγματικοί λόγοι, όμως, δεν ήταν αυτοί. Οι ΗΠΑ υποχρεώθηκαν, το 1917, να στείλουν στρατεύματα στην άλλη όχθη του Ατλαντικού και να εγκαταλείψουν την ιδιόμορφη ουδετερότητά τους, για πρώτη φορά στην ιστορία, προκειμένου να εμποδίσουν την ανάδυση μιας ηγεμονικής δύναμης στην Ευρώπη η οποία θα διατάρασσε το υπάρχον status quo και πιθανότατα δεν θα δίσταζε να επέμβει στο Δυτικό ημισφαίριο. Η υπεροχή που άρχισε να αποκτά η Γερμανία έναντι της Τριπλής Συμμαχίας – Ηνωμένο Βασίλειο, Γαλλίας, Ρωσίας- και η πιθανότητα να κερδίσει στον πόλεμο και να αποκτήσει περιφερειακή ηγεμονία στην Ευρώπη δημιούργησαν έντονη ανησυχία στις ΗΠΑ. Επιπλέον, η πρόταση συμμαχίας εναντίον των ΗΠΑ που έγινε από τη Γερμανία στο Μεξικό το 1917 με σκοπό την παροχή βοήθειας στο Μεξικό για την ανάκτηση της Αριζόνα, του Τέξας και του Νέου Μεξικό συνέτεινε στην απόφαση των Ηνωμένων Πολιτειών να εισέλθουν στον πόλεμο στο πλευρό των Συμμάχων. Ως εκ τούτου, η πραγματική αιτία συμμετοχής των ΗΠΑ στον πόλεμο ήταν η ενίσχυση της Τριπλής Συμμαχίας και η αποτροπή μιας ενδεχόμενης νίκης της Γερμανίας, με όλα όσα αυτό συνεπάγονταν.

Το εναρκτήριο λάκτισμα του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου δόθηκε το Σεπτέμβριο του 1939, όταν η Γερμανία εισέβαλλε στην Πολωνία και το Ηνωμένο Βασίλειο με τη Γαλλία αντέδρασαν, κηρύσσοντάς της πόλεμο. Αφορμή για την είσοδο των ΗΠΑ στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο το 1941 ήταν η επίθεση στο Περλ Χάρμπορ. Και αυτή τη φορά, όπως και στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, οι Ηνωμένες Πολιτείες δεν έστειλαν στρατεύματα στην Ευρώπη, παρά μόνο όταν ήταν φανερό πως οι ευρωπαϊκές μεγάλες δυνάμεις, στις οποίες οι ΗΠΑ είχαν βασιστεί για την αναχαίτιση της γερμανικής απειλής, θα έχαναν τον πόλεμο εναντίον της Γερμανίας. Ουσιαστικά, οι Ηνωμένες

---

⁴⁶ Π. Ήφαιστος,-Κ. Αρβανιτόπουλος, ό. π. σελ.16

Πολιτείες πήραν και σε αυτό τον πόλεμο μέρος για να αποτρέψουν την ανάδειξη της Γερμανίας σε περιφερειακό ηγεμόνα της Ευρώπης και να διατηρήσουν τη θέση της Αμερικής ως του μοναδικού περιφερειακού ηγεμόνα⁴⁷.

---

⁴⁷ J. J. Mearsheimer, ό. π. σελ.509-510

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2°

Η ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΗΣ ΕΙΔΙΚΗΣ ΣΧΕΣΗΣ Η.Π.Α. – ΜΕΓΑΛΗΣ ΒΡΕΤΑΝΙΑΣ

2.1. Η αρχή της «ειδικής σχέσης» των ΗΠΑ με τη Μ. Βρετανία

Η έννοια της «ειδικής σχέσης» διατυπώθηκε για πρώτη φορά στα τέλη του 19^{ου} αιώνα. Ο Joseph Chamberlain, ο τότε Υπουργός Αποικιών αναφέρθηκε στη δημιουργία μίας «Ατλαντικής Κοινότητας», η οποία σήμαινε τη συνεργασία μεταξύ της Μ. Βρετανίας και των ΗΠΑ, πάντα όμως στο ευρύτερο πλαίσιο της Βρετανικής Αυτοκρατορίας. Ο Chamberlain επιθυμούσε «τη δημιουργία και διατήρηση φιλικών σχέσεων με τους συγγενείς πέραν του Ατλαντικού». Ο Βρετανός υπουργός διατύπωσε την βαθιά πεποίθηση του ότι η οικοδόμηση δεσμών στενής συνεργασίας θα βασιστεί στην Αγγλο-σαξωνική ελευθερία και τα κοινά συμφέροντα, τα οποία δήλωσε ότι θέλει να υπερασπιστεί⁴⁸.

Η πρώτη ουσιαστική προσέγγιση του Ηνωμένου Βασιλείου με τις Ηνωμένες Πολιτείες έγινε στις αρχές του 20^{ου} αιώνα. Μέχρι τότε, οι δυο χώρες δεν είχαν θεσμοθετημένες σχέσεις. Την εποχή εκείνη οι Ηνωμένες Πολιτείες ήταν προφανώς η κυρίαρχη δύναμη στο Δυτικό Ημισφαίριο, μολονότι το Ηνωμένο Βασίλειο εξακολουθούσε να διατηρεί σημαντικά συμφέροντα στην περιφέρεια αυτή. Τα συμφέροντα αυτά αποτελούσαν την αιτία δημιουργίας διαφορών ανάμεσα στις δυο χώρες, ενώ δεν ήταν λίγες οι φορές, που οδήγησαν ακόμη και σε συγκρούσεις. Όμως το Ηνωμένο Βασίλειο αποφάσισε να εγκαταλείψει την περιφέρεια αυτή και να οικοδομήσει καλές σχέσεις με τις Ηνωμένες Πολιτείες⁴⁹.

Η προσέγγιση μεταξύ των δύο κρατών έγινε πραγματικότητα για δύο λόγους. Ο πρώτος ήταν ότι τα Αμερικάνικα συμφέροντα θα απειλούνταν μόνο εφόσον ένα κράτος της ηπειρωτικής Ευρώπης γινόταν αρκετά ισχυρό ώστε να

⁴⁸ Max Beloff, *“Britain, Europe, and the Atlantic Community”*, International Organization Vol.17 no3 (Summer 1963), pp.577-578

⁴⁹ J.J. Mearsheimer, *Η Τραγωδία της Πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων*, Αθήνα: Ποιότητα 2007, σελ.344

αμφισβητήσει την εμπορική και στρατηγική θέση των ΗΠΑ στον Ατλαντικό, συμφέρον που ταυτιζόταν με τα Βρετανικά. Ο δεύτερος λόγος ήταν ότι η Βρετανία δεν μπορούσε πλέον να αντέξει το κόστος διατήρησης του ναυτικού της σε όλο τον κόσμο. Δεδομένου ότι οι ΗΠΑ ήθελαν επίσης ωκεανούς ανοιχτούς στο ελεύθερο εμπόριο και δεν είχαν εδαφικές διεκδικήσεις, η Βρετανία άφησε τον έλεγχο κάποιων θαλασσών στο Αμερικάνικο ναυτικό. Η Καραϊβική πέρασε στον Αμερικάνικο έλεγχο στις αρχές του 20^{ου} αιώνα, ενώ μετά τις Συμφωνίες της Ουάσιγκτον το 1921-22 η Βρετανία παρέδωσε και τον Κεντρικό Ειρηνικό στις ΗΠΑ⁵⁰.

Παρά την αρχική προσέγγιση ΗΠΑ – Βρετανίας, η αποχώρηση των ΗΠΑ από την ευρωπαϊκή πολιτική σκακιέρα αποτέλεσε πισωγύρισμα. Αφορμή για την εκ νέου σύσφιξη των σχέσεων των δυο χωρών στάθηκε η στενή φιλία που αναπτύχθηκε μεταξύ του Προέδρου των ΗΠΑ Franklin D. Roosevelt και του Βρετανού Πρωθυπουργού Winston Churchill. Το Σεπτέμβριο του 1939, λίγες ημέρες μετά την εισβολή του γερμανικού στρατού στην Πολωνία, ο Roosevelt έγραψε στον Churchill με σκοπό να ζητήσει πληροφορίες για τον πόλεμο και να καθιερώσει μια επαφή με το Βρετανό ηγέτη. Παρόλα αυτά, η αμοιβαία ανάγκη ήταν ο παράγοντας που έφερε κοντά τα δύο κράτη. Μετά την πτώση της Γαλλίας στις δυνάμεις του Χίτλερ, η Βρετανία χρειαζόταν την υποστήριξη των ΗΠΑ για την επιβίωση της. Οι ΗΠΑ επίσης χρειάζονταν τη Βρετανία, καθώς θεωρούσαν το Βρετανικό ναυτικό ως την εμπροσθοφυλακή απέναντι στην επέκταση της Γερμανίας στον Ατλαντικό. Ταυτόχρονα, η Βρετανική Αυτοκρατορία παρείχε πρώτες ύλες και αποτέλεσε πρόχωμα στην επιθετικότητα της Ιαπωνίας στην Ασία⁵¹.

Με την πάροδο των ετών και καθώς η νίκη των συμμάχων φαινόταν όλο και πιο σίγουρη, ο Roosevelt άρχισε να καλλιεργεί μια διμερή σχέση με το Στάλιν, γεγονός που επεσήμανε στον Churchill την εμφάνιση ενός διπολικού μεταπολεμικού κόσμου, στον οποίο δεν θα κυριαρχούσε η Βρετανική Αυτοκρατορία, αλλά οι δύο νέες υπερδυνάμεις. Η ύπαρξη κοινών στόχων μεταξύ ΗΠΑ - Μ. Βρετανίας διατήρησε τη συνεργασία των δυο χωρών η οποία έγινε στενότερη με την υπογραφή της Αγγλοαμερικανικής Συμμαχίας το

⁵⁰ John P. Mackintosh, *“Britain in Europe: Historical Perspective and Contemporary Reality”*, International Affairs Vol.45 no2 (April 1969), p.249

⁵¹ David Reynolds, *“A Special Relationship? America, Britain and the International Order Since the Second World War”*, International Affairs Vol.62 no1 (Winter 1985-1986), p.6

Δεκέμβριο του 1941 και συνεχίστηκε με την απόβαση στη Νορμανδία, την εξέλιξη της ατομικής βόμβας, τη δημιουργία των Ηνωμένων Εθνών και τέλος με την τελική νίκη εναντίον της ναζιστικής Γερμανίας και του Ιαπωνικού μιλιταρισμού⁵².

Όμως, το τέλος Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου δεν σήμανε και το τέλος της συνεργασίας αυτής. Η «ειδική σχέση» των δυο χωρών συνεχίστηκε μεταπολεμικά και εξακολουθεί μέχρι και σήμερα να διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση των παγκόσμιων συσχετισμών ισχύος.

2.2. Η ανάσχεση της σοβιετικής απειλής

2.2.1. Το διεθνές σύστημα μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο

Κατά τη διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, οι ΗΠΑ και η Αγγλία δεν ήταν σε θέση να αναχαιτίσουν την γερμανική επίθεση βασισμένες μόνο στις δικές τους δυνάμεις. Τότε ο Τσόρτσιλ έστειλε ένα μήνυμα στον Ι. Β. Στάλιν και του ζήτησε να αρχίσει μια νέα επίθεση στο ανατολικό μέτωπο για να βγάλει απ' τη δύσκολη θέση τα στρατεύματά τους. Η Γερμανία παραδόθηκε τυπικά στις 8 Μαΐου 1945. Μετά την κατάρρευση της Γερμανίας και της Ιαπωνίας μερικούς μήνες αργότερα, το ισχυρότερο κράτος στην Ευρώπη και την Βορειοανατολική Ασία ήταν η Σοβιετική Ένωση⁵³.

Τον τερματισμό του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου σφράγισε επίσημα η συνδιάσκεψη του Πότσδαμ, οι εργασίες της οποίας διήρκησαν από τις 17 Ιουλίου ως τις 2 Αυγούστου του 1945. Τα πρωτόκολλα που υπογράφηκαν στην Διάσκεψη διαπνέονταν από την ευχή και την επιθυμία να συνεχιστούν οι αρμονικές σχέσεις μεταξύ των Συμμάχων. Αλλά ήδη η Ευρώπη είχε χωριστεί σε Ανατολική και Δυτική, με διαφορετικούς και συγκρουόμενους στόχους. Λίγο αργότερα θα χωριζόταν και όλος ο κόσμος. Η Χάρτα του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών που είχε υπογραφεί στον Αγ. Φραγκίσκο στις 26 Ιουνίου 1945 από τους εκπροσώπους 50 κρατών με στόχο τη «διατήρηση της διεθνούς ειρήνης και ασφαλείας» δεν κατόρθωσε να εμποδίσει την απαρχή

⁵² <http://www.bnac.org>

⁵³ J.J. Mearsheimer, ό.π. σελ. 630.

ενός νέου πολέμου. Ο Ψυχρός Πόλεμος, βασάνισε ολόκληρη την υφήλιο επί σαράντα πέντε ολόκληρα χρόνια.

Μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, δεν είχε απομείνει καμία μεγάλη δύναμη στην Ευρώπη και την Βορειοανατολική Ασία που να μπορεί να σταθεί εμπόδιο στον πανίσχυρο Κόκκινο Στρατό από το να καταλάβει τις περιφέρειες αυτές και να εγκαθιδρύσει σοβιετική ηγεμονία⁵⁴. Μόνο οι ΗΠΑ ήταν αρκετά ισχυρές, ώστε να αναχαιτίσουν τη σοβιετική επέκταση. Η σοβιετική απειλή και η αμερικανική αντίδραση οδήγησαν τις δυο υπερδυνάμεις σε μια μετωπική αντιπαράθεση. Η αντιπαράθεση αυτή ήταν ένα παίγνιο μηδενικού αθροίσματος, καθώς το κέρδος της μιας πλευράς ισοδυναμούσε με ζημία της άλλης⁵⁵. Οι υπόλοιπες χώρες συσπειρώθηκαν γύρω από τους συνασπισμούς που οι δυο πλευρές συνέστησαν, την Ατλαντική Συμμαχία, στην οποία εντάχθηκαν όλα τα κράτη της Δυτικής Ευρώπης και το Σύμφωνο της Βαρσοβίας. Το σύστημα λοιπόν που αναδύεται από τις στάχτες του Β' Παγκοσμίου Πολέμου είναι διπολικό. Σε αυτό κυριαρχούν δυο συνασπισμοί, των οποίων ηγούνται δυο υπερδυνάμεις⁵⁶, μια ναυτική, οι ΗΠΑ και μια ηπειρωτική, η Σοβιετική Ένωση. Η ισχύς, η οποία είναι περίπου ισομερώς κατανεμημένη μεταξύ των δυο υπερδυνάμεων, αντλείται από την συντριπτική οικονομική, βιομηχανική και στρατιωτική τους ικανότητα⁵⁷. Σύμφωνα με τον διαχωρισμό των μοντέλων διεθνών συστημάτων που εισήγαγε στις διεθνείς σχέσεις ο Morton Kaplan, το διπολικό μοντέλο αντιστοιχεί στην εποχή του Ψυχρού Πολέμου⁵⁸. Ο χαρακτηρισμός του πολέμου της περιόδου από το 1945 ως το 1990 ως «Ψυχρού» οφείλεται στον έντονο ανταγωνισμό και τις μεγάλες κρίσεις που έλαβαν χώρα και που παραλίγο να οδηγήσουν σε «θερμό» πόλεμο⁵⁹.

Το σύστημα της περιόδου του Ψυχρού Πολέμου είναι ετερογενές, υπάρχει δηλαδή ιδεολογική διαφοροποίηση των υπερδυνάμεων. Αποτέλεσμα αυτού είναι να καθίσταται απαγορευτική η μετακίνηση των μελών των

⁵⁴ Ibid.σελ. 631

⁵⁵ Κ. Αρβανιτόπουλος, *Η αμερικανική εξωτερική πολιτική μετά τον Ψυχρό Πόλεμο. Ιδεολογικά ρεύματα*. Αθήνα: Ποιότητα 2000, σελ.15

⁵⁶ Δ. Κώνστας - Κ. Αρβανιτόπουλος, *Διεθνείς Σχέσεις, Συνέχεια και Μεταβολή*, Τόμος Α', Αθήνα : Ι. Σιδέρης 2002, σελ. 195

⁵⁷ Η. Ι. Κουσκουβέλης, *Εισαγωγή στις διεθνείς σχέσεις*, Αθήνα : Ποιότητα 2005, σελ.243

⁵⁸ Δ. Κώνστας - Κ. Αρβανιτόπουλος, ό. π. σελ 194

⁵⁹ Η. Ι. Κουσκουβέλης, ό. π. σελ. 246

συνασπισμών από το ένα στρατόπεδο στο άλλο, σε αντίθεση με τα πολυπολικά και ομοιογενή συστήματα του 18^{ου} και 19^{ου} αιώνα. Στη σταθερότητα και τη μακρά διάρκεια των συνασπισμών αυτών, πέραν του ιδεολογικού στοιχείου, συνέβαλλε και ο ιδιαίτερα υψηλός βαθμός συσπείρωσης που παρουσίαζαν τα δυο στρατόπεδα, αφού οι ηγετικές δυνάμεις αναγνώριζαν μεταξύ τους σφαίρες επιρροής⁶⁰. Πέρα από τα κράτη-μέλη των δυο συνασπισμών, το διπολικό σύστημα απαρτιζόταν και από αδέσμευτα κράτη, παγκόσμιους οργανισμούς, όπως τα Ηνωμένα Έθνη και αμυντικές συμμαχίες, όπως το NATO.

Η περίοδος της ψυχροπολεμικής εποχής χαρακτηρίζεται από τον έντονο ανταγωνισμό ασφαλείας μεταξύ των δυο υπερδυνάμεων, ο οποίος πήρε τη μορφή της πυρηνικής κούρσας εξοπλισμών⁶¹. Οι ΗΠΑ και η Σοβιετική Ένωση εξέλιξαν και ανέπτυξαν μεγάλα οπλοστάσια πυρηνικών όπλων, με σκοπό η μια πλευρά να αποκτήσει πυρηνικό πλεονέκτημα έναντι της άλλης. Καθ' όλη τη διάρκεια του ψυχρού πολέμου, οι δυο υπερδυνάμεις επιδόθηκαν στην βελτίωση της ακρίβειας και της φονικότητας των όπλων τους καθώς και την ανάπτυξη συστημάτων αντιπυραυλικής άμυνας, προκειμένου να κερδίσουν έναν ενδεχόμενο πυρηνικό πόλεμο και να περιορίσουν το κόστος του στα χαμηλότερα δυνατά επίπεδα. Αμφότερες οι πλευρές είχαν την ικανότητα να καταστρέψουν η μια την άλλη. Το ενδεχόμενο όμως της αμοιβαίας πυρηνικής καταστροφής (MAD) δεν διέκοψε τον ανταγωνισμό μεταξύ τους για την απόκτηση πυρηνικής υπεροχής, ο οποίος συνεχίστηκε μέχρι και το τέλος του ψυχρού πολέμου. Τα πυρηνικά απέτρεψαν την ένοπλη σύρραξη ανάμεσα στις αντίπαλες ηγεμονικές δυνάμεις, και εξασφάλισαν την αποτελεσματική προστασία της ανεξαρτησίας τους⁶².

Γενικά, οι πόλεμοι στο διπολικό σύστημα ήταν σπάνιοι, λόγω του φόβου κλιμάκωσής τους σε πυρηνικούς. Κεντρικό στόχο των υπερδυνάμεων αποτελούσε η διατήρηση της ισορροπίας του τρόμου, καθώς, αν επέρχονταν πόλεμος, αυτός θα ήταν ολοκληρωτικός, λόγω της υψηλής συσπείρωσης των συνασπισμών και καταστροφικός, λόγω των τεράστιων σε αριθμό και ισχύ

---

⁶⁰ Ibid, σελ.244

⁶¹ J.J. Mearsheimer, ό.π. σελ. 452

⁶² Gilpin Robert, *War and change in world politics*, Cambridge: Cambridge University Press 1999, pp. 215-216

πυρηνικών οπλοστασίων⁶³. Έτσι, οι πόλεμοι έτειναν να είναι μικρής κλίμακας και συνήθως διεξάγονταν ανάμεσα στις ασθενέστερες δυνάμεις των δυο συνασπισμών ή μεταξύ μιας υπερδύναμης και μιας ασθενέστερης δύναμης του αντίπαλου συνασπισμού, όπως για παράδειγμα συνέβη στις περιπτώσεις της Παλαιστίνης (1973) και του Βιετνάμ⁶⁴. Επαληθεύεται, επομένως, ο ισχυρισμός του Kenneth Waltz, σύμφωνα με τον οποίο, όσο μειώνεται ο αριθμός των μεγάλων δυνάμεων στο διεθνές σύστημα, τόσο αυξάνεται η συστημική σταθερότητα⁶⁵ και δίκαια ο διπολισμός θεωρείται η σταθερότερη κατανομή ισχύος.

Η Σοβιετική Ένωση, από τη δημιουργία της το 1917 μέχρι σχεδόν και την κατάρρευσή της το 1990, επιδίωκε την περιφερειακή ηγεμονία. Αναζητούσε πάντα, μέσω των κατακτήσεων, ευκαιρίες επέκτασης, τις οποίες εκμεταλλευόταν, κάθε φορά που τις διέκρινε. Στο μεταπολεμικό κόσμο, μόνο η δύναμη των ΗΠΑ μπορούσε να αποτελέσει πρόσκομμα στις αναθεωρητικές σοβιετικές βλέψεις. Πρωταρχικός λοιπόν στόχος της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής, την περίοδο αυτή, κατέστη η αποτροπή της Σοβιετικής Ένωσης και ο περιορισμός της εξάπλωσής της. Η αμερικανική πλευρά ήταν επιπλέον πεπεισμένη, πως οι εγγενείς αδυναμίες του σοβιετικού συστήματος θα οδηγούσαν, αργά ή γρήγορα, στην κατάρρευσή του⁶⁶.

Σε αντίθεση με την κλασική αμερικανική τακτική του παρελθόντος, κατά την οποία το βάρος ανάσχεσης του εκάστοτε δυνητικού ηγεμόνα μεταφερόταν στις άλλες ευρωπαϊκές δυνάμεις, στην περίπτωση του ψυχρού πολέμου δεν ακολουθήθηκε αυτή η επιλογή. Οι μεγάλες ευρωπαϊκές δυνάμεις ήταν πλέον ανίσχυρες. Και βέβαια, ήταν ανέφικτη και η λύση της ανάσχεσης μέσω ενός εξισορροπητικού συνασπισμού, εφόσον υπήρχαν μόνο δυο μεγάλες δυνάμεις στο σύστημα. Με τα δεδομένα αυτά, οι ΗΠΑ κλήθηκαν να σηκώσουν μόνες τους το βάρος της ανάσχεσης της Σοβιετικής Ένωσης, ακολουθώντας την τακτική της εξισορρόπησης. Η αμερικανική στρατηγική, λοιπόν, επιβεβαίωσε τη θεωρία, ότι στον διπολισμό το απειλούμενο κράτος

⁶³ Η. Ι. Κουσκουβέλης, ό. π. σελ. 245

⁶⁴ Δ. Κώνστας - Κ. Αρβανιτόπουλος, ό. π. σελ 195

⁶⁵ Κ. Αρβανιτόπουλος, *Η αμερικανική εξωτερική πολιτική μετά τον Ψυχρό Πόλεμο. Ιδεολογικά ρεύματα*. Αθήνα: Ποιότητα 2000, σελ.87

⁶⁶ Ibid σελ.101

αναμένεται να προβεί γρήγορα και αποτελεσματικά σε εξισορρόπηση, καθώς καμία άλλη μέθοδος δεν είναι δυνατή⁶⁷.

2.2.2. Η γεωπολιτική σχολή και το δόγμα ανάσχεσης

Τη βάση της αμερικανικής στρατηγικής, μετά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, έθεσε η γεωπολιτική θεωρία των Mackinder και Spykman. Η βασική γεωπολιτική πρόταση του Mackinder ήταν, ότι παγκόσμια ιστορία μπορούσε να ερμηνευθεί από την οπτική γωνία της γεωπολιτικής, ως αέναη αντιπαράθεση μεταξύ των χερσαίων και των ναυτικών δυνάμεων για την κυριαρχία επί της Ευρασιατικής ηπείρου και ως αγώνας των ναυτικών δυνάμεων να εμποδίσουν την προέκταση των χερσαίων προς την περίμετρο της Ευρασίας. Ο Mackinder χαρακτήρισε την Ευρασία ως την «Παγκόσμια νήσο» και την κεντρική και ανατολική Ευρώπη ως την «Καρδιά της Γης» (Heartland). Σύμφωνα με τον Mackinder, «αυτός που κυριαρχεί στην ανατολική Ευρώπη, κυριαρχεί στην Καρδιά της Γης. Αυτός που κυριαρχεί στην Καρδιά της Γης, κυριαρχεί στο Παγκόσμιο Νησί. Αυτός που κυριαρχεί στο παγκόσμιο νησί, κυριαρχεί και στον κόσμο». Κύριο μέσο, λοιπόν, για την επίτευξη παγκόσμιας ηγεμονίας, κατά τον Mackinder, ήταν η κατοχή της κεντρικής και ανατολικής Ευρώπης, η οποία ήταν το απόλυτο κέντρο της παγκόσμιας ισχύος⁶⁸.

Ο Mackinder πίστευε, πως η διχοτόμηση μεταξύ χερσαίων και ναυτικών δυνάμεων είχε τις ρίζες της στη σύγκρουση των Αρχαίων Ελλήνων με τους Πέρσες. Ξεκινώντας, λοιπόν, από την τότε Ευρωπαϊκή-Μεσογειακή οικουμένη, η κλίμακα της διχοτόμησης αυτής επεκτάθηκε διαχρονικά σε ολόκληρο τον κόσμο. Συνέπεια αυτής της άποψης, παρήγαγε τη θέση περί της «Καρδιάς της Γης». Υποστήριξε, ότι η ισχύς των χερσαίων δυνάμεων στηρίζεται στα εδάφη που έχουν υπό την κατοχή τους. Η ισχύς τους, λοιπόν, είναι ανάλογη με το μέγεθος του εδάφους που καταλαμβάνουν. Επειδή η Ασία είναι η μεγαλύτερη ήπειρος, αποτελεί την περιοχή στην οποία βρίσκεται η μεγαλύτερη από τις χερσαίες δυνάμεις. Η τελική πηγή της ισχύος βρίσκεται

⁶⁷ J.J. Mearsheimer, ό. π. σελ 646

⁶⁸ Geoffrey Parker, *Γεωπολιτική, Παρελθόν, παρόν και μέλλον*, Αθήνα: Ροές 2002, σελ.68 και 239-241 και Κ. Αρβανιτόπουλος, ό. π. σελ.55

στο τεράστιο κέντρο της ασιατικής ηπείρου, αυτό που ονόμασε «Καρδιά της Γης».

Το 1904 εφάρμοσε τις απόψεις του στην κατάσταση που επικρατούσε στα πρώτα χρόνια του καινούριου αιώνα και υποστήριξε ότι η γιγάντια ρωσική και η βρετανική αυτοκρατορία είναι οι κληρονόμοι της μακροχρόνιας αντιπαράθεσης ανάμεσα στις χερσαίες και στις ναυτικές δυνάμεις. Μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο τη ρωσική αυτοκρατορία διαδέχθηκε η Σοβιετική Ένωση, ενώ, μερικές δεκαετίες αργότερα (1941), η βρετανική αυτοκρατορία παραχώρησε και αυτή με τη σειρά της την επί ένα αιώνα κυρίαρχη θέση της στο ναυτικό κόσμο στις ΗΠΑ. Η παγκόσμια πόλωση που επήλθε μετά το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου επιβεβαίωσε τη θέση του Mackinder περί διχοτόμησης ανάμεσα στις χερσαίες και στις ναυτικές δυνάμεις.

Κατά τον Mackinder, η γεωπολιτική σημασία της «Καρδιάς της Γης» έγκειται στο ότι οι ηπειρωτικές εδαφικές μάζες της κεντρικής Ευρασίας έχουν φυσική προστασία, λόγω της γεωγραφικής τους θέσης και ως εκ τούτου είναι στρατηγικά άτρωτες σε εισβολές, διαθέτουν πληθώρα πρώτων υλών καθώς και τεράστιο οικονομικό δυναμικό για παραγωγή ενέργειας, μετάλλων, ακατέργαστων υλικών και τροφίμων. Κατά συνέπεια, συμπέρανε ο Mackinder, ότι η δύναμη που θα είχε υπό τον έλεγχό της την «Καρδιά της Γης», θα ήταν σε θέση να κυριαρχήσει σε όλη την Ευρασιατική ήπειρο και στο τέλος σε ολόκληρο τον πλανήτη. Για τους λόγους αυτούς, το κεντρικής σημασίας επιχείρημά του ήταν ότι η περίοδος κυριαρχίας των ναυτικών δυνάμεων πλησίαζε στο τέλος της και πως οι χερσαίες δυνάμεις ήταν έτοιμες να επανακάμψουν, καθώς βρίσκονταν σε πλεονεκτικότερη θέση⁶⁹.

Ιστορικά, οι αχανείς σε έκταση αυτές περιοχές κυριαρχούνταν από νομαδικούς λαούς οι οποίοι ένιωθαν εγκλωβισμένοι και αποκομμένοι από τον υπόλοιπο κόσμο και πίστευαν πως τα εκτεταμένα χερσαία σύνορά τους ήταν ευάλωτα σε επιθέσεις. Για το λόγο αυτό, ασκούσαν πιέσεις στις προς τις νότιες παράκτιες χώρες, ώστε να αποκτήσουν πρόσβαση προς τα «θερμά νερά» της Μεσόγειου, του Ινδικού και του Ειρηνικού Ωκεανού. Οι ναυτικές δυνάμεις, επομένως, αγωνίζονταν διαχρονικά, ώστε να συγκρατήσουν την

⁶⁹ Geoffrey Parker, *Γεωπολιτική, Παρελθόν, παρόν και μέλλον*, Αθήνα: Ροές 2002, σελ.227-231 και 236-239

προέκταση των ηπειρωτικών δυνάμεων προς την περίμετρο της Ευρασίας (inner marginal crescent)⁷⁰.

Σύμφωνα, λοιπόν, με το βασικό του επιχείρημα, η πολιτική πρόταση του βρετανικής καταγωγής Mackinder προς τις αγγλοαμερικανικές ελίτ ήταν να αποτρέψουν με κάθε τρόπο την επικυριαρχία μιας δύναμης ή ενός συνδυασμού δυνάμεων επί της Ευρασίας, καθώς και να συγκρατήσουν τις ηπειρωτικές δυνάμεις, ώστε να μην κατέλθουν προς το νότο⁷¹. Ουσιαστικά, ο Mackinder επισήμανε στους Αμερικανούς τη γεωπολιτική σημασία του ελέγχου της Ευρασίας και τόνισε τη σπουδαιότητα της αμερικανικής παρέμβασης και παρουσίας στην ηπειρωτική τάξη πραγμάτων, ώστε να αποτραπεί η περιέλευση της ηπειρωτικής Ευρώπης στον έλεγχο μιας μόνο δύναμης⁷².

Ο αμερικανικής καταγωγής Spykman, συμπλήρωσε την ανάλυση του Mackinder περί ηπειρωτικών και ναυτικών πόλων ισχύος στον ευρασιατικό χώρο, ενισχύοντας τη σημασία της περιμέτρου της Ευρασίας. Ειδικότερα, υποστήριξε, πως για μια ναυτική δύναμη όπως οι ΗΠΑ, ο έλεγχος της Ευρασίας επιτυγχάνεται όχι μέσω του ελέγχου της κεντρικής και ανατολικής Ευρώπης (Heartland), αλλά μέσω του ελέγχου της περιμέτρου της Ευρασίας (Rimlands). Κατά τον Spykman, «όποιος ελέγχει την περίμετρο, κυριαρχεί στην Ευρασία. Αυτός ο οποίος κυριαρχεί στην Ευρασία, ελέγχει και τις τύχες του κόσμου»⁷³.

Ο Spykman ισχυρίστηκε, ότι ο ιστορικός στόχος τόσο των ναυτικών όσο και των χερσαίων δυνάμεων ήταν η διασφάλιση του ελέγχου της περιμέτρου και η παγίωση της ισχύος τους στο εσωτερικό των περιφερειακών εδαφών της Ευρασίας. Σύμφωνα με την κοσμοθεωρία του, υπήρχαν τρία βασικά κέντρα παγκόσμιας ισχύος: α) ο ναυτικός κόσμος, β) ο ηπειρωτικός κόσμος, με κέντρο του την «Καρδιά της Γης» και γ) ανάμεσά τους, «τα Περιφερειακά Εδάφη της Ευρασίας» (περίμετρος της Ευρασίας). Όπως ο ίδιος επισήμανε, τα «Περιφερειακά Εδάφη» είχαν το μεγαλύτερο δυναμικό για παγκόσμια κυριαρχία και όχι η «Καρδιά της Γης». Το δεδομένο αυτό

---

⁷⁰ Ibid σελ.255

⁷¹ Π. Ήφαιστος, *Διπλωματία και Στρατηγική των Μεγάλων Ευρωπαϊκών Δυνάμεων: Γαλλίας, Γερμανίας, Μ. Βρετανίας*, Αθήνα: Ποιότητα 2000, σελ.161

⁷² Κ. Αρβανιτόπουλος, ό. π. σελ 55

⁷³ Ibid σελ.56

μπορούσε να ανατραπεί μόνο μέσω της κοινής δράσης των δυο άλλων κέντρων ισχύος. Προς το σκοπό αυτό, ο Spykman υποστήριξε, ότι το συμφέρον τόσο των ναυτικών όσο και των ηπειρωτικών δυνάμεων ήταν να παγιώσουν την ισχύ τους επιτυγχάνοντας και διατηρώντας τον έλεγχο των περιοχών της περιμέτρου της Ευρασίας. Ο Spykman πρότεινε, λοιπόν, η αμερικανική εξωτερική πολιτική να επιδιώξει τον περιορισμό της ισχύος των κρατών της περιμέτρου της Ευρασίας. Αυτό καθιστούσε απαραίτητη την επίτευξη μιας ισορροπίας δυνάμεων εντός των Περιφερειακών Εδαφών της Ευρασίας, η διατήρηση της οποίας αποτελούσε καθήκον της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής⁷⁴.

Η προσπάθεια των ΗΠΑ να ελέγξουν την περίμετρο της Ευρασίας, με βάση τη γεωπολιτική θεωρία, πραγματοποιήθηκε με την ανάπτυξη στις περιοχές αυτές συμμαχιών (όπως η Ατλαντική Συμμαχία), διμερών σχέσεων και στρατιωτικών βάσεων. Με τον τρόπο αυτό σηματοδοτήθηκε η οριστική στροφή της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής από τον απομονωτισμό και τον ιδεαλιστικό παρεμβατισμό του παρελθόντος (εκφάνσεις του οποίου ήταν η Κοινωνία των Εθνών και ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών) σε έναν παρεμβατισμό που βασιζόταν σε ρεαλιστικά και γεωπολιτικά κριτήρια.

Το δόγμα εξωτερικής πολιτικής που εκπόνησε και ακολούθησε η αμερικανική ηγεσία, μετά το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, στηριζόμενη στη γεωπολιτική θεώρηση των διεθνών σχέσεων των Mackinder και Spykman, ήταν το δόγμα της ανάσχεσης (containment) το οποίο, αργότερα, περιέγραψε με πολιτικούς όρους ο George Kennan και έκτοτε βαφτίστηκε δόγμα Kennan⁷⁵.

Ο Kennan ο οποίος ήταν διπλωματικός υπάλληλος στην αμερικανική πρεσβεία της Μόσχας και ειδικός σε ρωσικά θέματα έστειλε ένα τηλεγράφημα στην Ουάσινγκτον το οποίο αποτέλεσε το εννοιολογικό και φιλοσοφικό πλαίσιο για την ερμηνεία της εξωτερικής πολιτικής του Στάλιν. Στην αναφορά του αυτή, η οποία έμεινε γνωστή ως το «Μεγάλο Τηλεγράφημα», ο Kennan υποστήριξε ότι οι ΗΠΑ δεν θα έπρεπε να νιώθουν υπεύθυνες για τη σοβιετική αδιαλλαξία. Εξήγησε ότι οι πηγές της σοβιετικής εξωτερικής πολιτικής βρίσκονταν στο ίδιο το σοβιετικό σύστημα και ότι η κομμουνιστική ιδεολογία

⁷⁴ Geoffrey Parker, ό. π. σελ.281-283

⁷⁵ Κ. Αρβανιτόπουλος, ό. π. σελ.56-57

αποτελούσε τον πυρήνα της φιλοσοφίας με την οποία ο Στάλιν αντιμετώπιζε τον κόσμο. Βάσει της ιδεολογίας αυτής, θεωρούσε κάθε δυτική καπιταλιστική δύναμη αμετάκλητα εχθρική. Γινόταν, επομένως, ξεκάθαρο στην αμερικανική ηγεσία ότι οι προστριβές μεταξύ ΗΠΑ και ΕΣΣΔ δεν οφείλονταν σε παρανόηση των σοβιετικών προθέσεων ούτε στην ελαττωματική επικοινωνία ανάμεσα στην Ουάσινγκτον και τη Μόσχα, αλλά στον τρόπο που αντιλαμβάνονταν τον έξω κόσμο η Σοβιετική Ένωση⁷⁶.

Συνέστησε, λοιπόν, στην κυβέρνηση του να ακολουθήσει μια πολιτική σταθερής μακροπρόθεσμης και υπομονετικής ανάσχεσης-συγκράτησης (containment) των επεκτατικών τάσεων της Ρωσίας. Η πολιτική αυτή ήταν σχεδιασμένη έτσι, ώστε να φέρνει τους Σοβιετικούς αντιμέτωπους με μια αμετάβλητη αντισταθμιστική δύναμη σε κάθε σημείο όπου έδειχναν, ότι ήταν έτοιμοι να πλήξουν τα συμφέροντα ενός ειρηνικού και σταθερού κόσμου⁷⁷. Πρότεινε την αποφυγή οποιασδήποτε πρόκλησης κατά της Μόσχας, διότι αυτό θα οδηγούσε σε μεγαλύτερη όξυνση των σχέσεων των δυο χωρών με απρόβλεπτες συνέπειες.

Το 1947, ο Kennan υποστήριξε πως τα αμερικανικά εθνικά συμφέροντα θα εξασφαλιζόνταν, εφόσον η στρατηγική της ανάσχεσης (containment) της εξάπλωσης του κομμουνισμού επικεντρωνόταν σε χώρες ύψιστης γεωπολιτικής προτεραιότητας. Στην ιεράρχησή του η ζώνη ύψιστης προτεραιότητας ήταν τα πέντε βιομηχανικά κέντρα του κόσμου, δηλαδή ΗΠΑ, ΕΣΣΔ, Μ. Βρετανία, Γερμανία και Ιαπωνία. Από τη στιγμή που τα τέσσερα από τα πέντε αυτά κέντρα παρέμεναν εκτός του σοβιετικού ελέγχου, η Σοβιετική Ένωση θα αδυνατούσε να απειλήσει τις ΗΠΑ με επεκτατικό πόλεμο τύπου Χίτλερ. Η δεύτερη ζώνη προτεραιότητας συμπεριλάμβανε το βόρειο μισό του Ατλαντικού, τη Μεσόγειο, τη Μέση Ανατολή μέχρι και το Ιράν, την Ιαπωνία και τις Φιλιππίνες. Ο έλεγχος των περιοχών αυτών από τις ΗΠΑ εξασφάλιζε τα στρατηγικά σημεία και τις πηγές στρατηγικών πρώτων υλών και ενέργειας, με αποτέλεσμα να καθίστανται ασφαλής η άμυνα και η οικονομική άνθηση των τεσσάρων βιομηχανικών κέντρων της αντισοβιετικής πλευράς. Πέρα από τις δυο αυτές ζώνες υψηλής προτεραιότητας, δεν υπήρχε λόγος για βαθύτερη εμπλοκή των ΗΠΑ.

⁷⁶ H. Kissinger, *Διπλωματία*, Αθήνα: Λιβάνης 1995, σελ.501

⁷⁷ Ibid σελ.509

Ο Kennan δεν πίστευε ότι η ΕΣΣΔ θα εξαπέλυε έναν επεκτατικό πόλεμο τύπου Χίτλερ. Αυτό που τον ανησυχούσε ήταν η πολιτική και όχι η στρατιωτική εξάπλωση του σταλινικού καθεστώτος και ο κίνδυνος της πολιτικής διείσδυσης στη Δυτική Ευρώπη και την Ιαπωνία οι οποίες είχαν επίσης καταστραφεί από τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Στόχος των ΗΠΑ έπρεπε να είναι η οικονομική, πολιτική και ψυχολογική υποστήριξη της Δυτικής Ευρώπης και της Ιαπωνίας, ώστε να αποφύγουν την κομμουνιστική διείσδυση. Για το λόγο αυτό, ο Κέναν θεωρούσε πως η υλοποίηση της στρατηγικής της ανάσχεσης έπρεπε να γίνει με μη στρατιωτικά μέσα, ενώ η στρατιωτική ισχύς των ΗΠΑ θα αποτελούσε το απαραίτητο υπόβαθρο της στρατηγικής του. Κινούμενες στη βάση της εξασφάλισης των ιεραρχημένων πολιτικών στόχων, οι ΗΠΑ κατόρθωσαν να δημιουργήσουν ένα συνασπισμό με τις πιο αναπτυγμένες χώρες του κόσμου, με αποτέλεσμα η ΕΣΣΔ να μη μπορέσει να αμφισβητήσει την αμερικανική ηγεμονία, παρά μόνο στις χώρες του Τρίτου Κόσμου οι οποίες ήταν ασήμαντες στην ιεράρχηση του Κέναν. Η επιτυχία της αμερικανικής στρατηγικής διαφαίνεται από την οικονομική άνθηση της Δυτικής Ευρώπης και της Ιαπωνίας την περίοδο του ψυχρού πολέμου σε αντίθεση με τη φτώχεια και τη σοβιετική καταπίεση των χωρών της Ανατολικής Ευρώπης. Το επίτευγμα αυτό της στρατηγικής του Κέναν έγινε μέσω της καθιέρωσης του οικονομικού συστήματος του Bretton Woods, του σχεδίου Μάρσαλ, της δημιουργίας της ΕΟΚ με τη συμμετοχή της Δυτικής Γερμανίας, καθώς και της ενσωμάτωσης της Ιαπωνίας στο διεθνές ανοιχτό οικονομικό σύστημα⁷⁸.

Ουσιαστικά, το δόγμα Kennan δέσμευε τις Ηνωμένες Πολιτείες σε μια ατέρμονη σύγκρουση στην οποία το Κρεμλίνο ήταν ελεύθερο να διαλέξει το σημείο επίθεσης στο οποίο πίστευε, ότι θα είχε το μεγαλύτερο πλεονέκτημα, ενώ ο ρόλος των ΗΠΑ περιοριζόταν στην ενίσχυση των χωρών οι οποίες βρίσκονταν ήδη στη δική τους σφαίρα επιρροής. Αν και, σε διπλωματικό επίπεδο, το δόγμα της ανάσχεσης συνιστούσε παθητική στάση, οι προτάσεις του σχετικά με την ενίσχυση των συμμαχικών χωρών ήταν δραστικές. Η οικονομική υποστήριξη και ανάκαμψη της Ευρώπης επιτεύχθηκε με το Σχέδιο Μάρσαλ, ενώ η ασφάλειά της ισχυροποιήθηκε με τον Οργανισμό

⁷⁸ Χ. Παπασωτηρίου, *Αμερικανικό πολιτικό σύστημα και εξωτερική πολιτική: 1945-2002*, Αθήνα: Ποιότητα 2003, σελ.115-116

Βορειοατλαντικού Συμφώνου (NATO)⁷⁹. Το δόγμα της ανάσχεσης (δόγμα Kennan) και το δόγμα Τρούμαν κορύφωσαν την ένταση στις σχέσεις ανάμεσα στις δυο υπερδυνάμεις από το 1947 και μετά.

2.3. Η συμμαχία ΗΠΑ – Μ. Βρετανίας

2.3.1. Τα χαρακτηριστικά της «ειδικής σχέσης»

Οι Ηνωμένες Πολιτείες ήταν βρετανική κτήση η οποία αποσκήρτησε από το Ηνωμένο Βασίλειο και ανεξαρτητοποιήθηκε. Σε κάθε περίπτωση, οι Αμερικανοί και οι Βρετανοί δεν παύουν να έχουν τις ίδιες αγγλοσαξονικές ρίζες, κοινές ιστορικές εμπειρίες και φυσικά κοινή γλώσσα. Η μεταξύ τους ειδική σχέση είχε τρία προεξέχοντα χαρακτηριστικά. Το πρώτο είναι ότι τα δύο κράτη είχαν ως κοινό συμφέρον να αποτρέψουν την κυριαρχία ενός κράτους επί της ηπειρωτικής Ευρώπης. Επιπλέον, στον ευρύτερο χώρο της Ευρασίας επιθυμούσαν να αποτρέψουν ξαφνικές αλλαγές στην Ασία και τη Μέση Ανατολή, οι οποίες θα απειλούσαν τα οικονομικά τους συμφέροντα και την γενικότερη κατανομή ισχύος. Το δεύτερο χαρακτηριστικό ήταν ότι τα κοινά συμφέροντα ενισχύονταν από κοινή ιδεολογία. Οι ΗΠΑ ανέκαθεν θεωρούσαν ευατόν ως τον «Νέο Κόσμο» που βρίσκεται σε αντίθεση με αξίες του «Παλιού Κόσμου» - κυρίως την αποικιοκρατία - και αναχρονισμούς, όπως η μοναρχία και η αριστοκρατία. Τη δεκαετία του 1940, ενόψει της απειλής του ολοκληρωτισμού, οι Αμερικανοί αξιολόγησαν ως πιο σημαντικές αξίες που μοιράζονται με τους Βρετανούς τις ακόλουθες : και οι δύο χώρες είναι φιλελεύθερες, καπιταλιστικές δημοκρατίες, με βαθιά πίστη στο κράτος δικαίου και στην αρχή της ειρηνικής αλλαγής. Το τρίτο χαρακτηριστικό ήταν η δημιουργία ενός δικτύου στενών προσωπικών επαφών και φιλικών δεσμών. Η σχέση Roosevelt – Churchill υπήρξε η πιο γνωστή, αλλά σημαντικές ήταν και οι επαφές μεταξύ αξιωματούχων που βρίσκονταν χαμηλότερα στην ιεραρχία, οι οποίοι όμως θα αποκτούσαν εξέχουσες θέσεις τα επόμενα χρόνια⁸⁰.

⁷⁹ H. Kissinger, ό. π., σελ.511

⁸⁰ David Reynolds, op. cit. p.6

Όπως επισημάνθηκε, η βασική αιτία στην οποία οφείλεται η δόμηση της ειδικής σχέσης είναι η αδυναμία της Βρετανίας να ελέγξει μόνη της την ισορροπία δυνάμεων στον ευρασιατικό χώρο. Επιδίωξε λοιπόν τη συνδρομή των ΗΠΑ οι οποίες ήταν μια πανίσχυρη δύναμη με ικανότητα πλανητικής προβολής της ισχύος της. Το κοινό συμφέρον μεταξύ των δυο χωρών ήταν η διατήρηση της ισορροπίας ισχύος στην Ευρασία και η αποτροπή επίτευξης περιφερειακής ηγεμονίας από κάποιον δυνητικό ηγεμόνα στην περιφέρεια αυτή. Προς το σκοπό αυτό, οι ΗΠΑ και η Μεγάλη Βρετανία συνεργάστηκαν σε πολλές κρίσιμες φάσεις τις ιστορίας: κατά τον Α΄ και Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο για να εμποδίσουν τη Γερμανία να κυριαρχήσει στην Ευρώπη και μεταπολεμικά, στην περίοδο που εξετάζεται, για να αναχαιτίσουν τη Σοβιετική Ένωση⁸¹.

Πέραν των κοινών γεωπολιτικών συμφερόντων των δυο χωρών, η ειδική τους σχέση εδράζεται και σε ιδεολογικούς λόγους. Η Μεγάλη Βρετανία επέλεξε τις Ηνωμένες Πολιτείες, επειδή ήταν μια χώρα με την οποία είχε συγγενείς ιδεολογικές προτιμήσεις. Μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και ενώ η Βρετανική Αυτοκρατορία μετατρέπεται σε Κοινοπολιτεία, οι Βρετανοί ηγέτες, σε αντίθεση με τους Γάλλους, δεν διατύπωσαν μια νέα υψηλή στρατηγική και μια νέα εθνική ταυτότητα. Στον αγώνα της αναζήτησης μιας νέας εθνικής ταυτότητας, οι Βρετανοί έστρεψαν τη στρατηγική τους στον ατλαντικό και όχι στον ευρωπαϊκό προσανατολισμό, ακριβώς επειδή πίστευαν στα αγγλοσαξονικά ιδεώδη⁸². Όταν, μερικά χρόνια αργότερα, τα «αγγλοσαξονικά ιδεώδη» έφεραν την Βρετανία σε αντίθεση με την ευρωπαϊκή της ταυτότητα, οι περισσότεροι Βρετανοί είδαν επιφυλακτικά την Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση, καθώς θεωρούσαν πως απειλούσε τη βρετανική εθνική κυριαρχία⁸³.

Το Μάρτιο του 1946, ο Winston Churchill δήλωσε στον αποχαιρετιστήριο λόγο του που εκφώνησε στο Μισούρι των ΗΠΑ, ότι κατά μήκος της Ευρώπης, από τη Βαλτική ως την Αδριατική, είχε πέσει ένα «σιδηρούν παραπέτασμα». Διατεινόταν, ότι σε όλο τον κόσμο, με εξαίρεση την Αμερική και τη Βρετανική Κοινοπολιτεία, υπήρχε μια αυξανόμενη απειλή στο χριστιανικό πολιτισμό. Ο μόνος τρόπος, λοιπόν, για να αντιμετωπιστεί η αδιάκοπη επέκταση της σοβιετικής δύναμης και ιδεολογίας, ήταν η αδελφική

⁸¹ J.J. Mearsheimer, ό. π. σελ. 533

⁸² Κ. Αρβανιτόπουλος- Π. Ήφαιστος, ό. π. σελ. 79

⁸³ Π. Ήφαιστος, ό. π. σελ. 166-167

συμπαράταξη των αγγλόφωνων λαών, μέσω της δημιουργίας μιας μόνιμης στρατιωτικής συμμαχίας μεταξύ των ΗΠΑ και της Μεγάλης Βρετανίας, η οποία θα βασιζόταν στο μονοπώλιο της ατομικής βόμβας⁸⁴.

Στην ομιλία του Churchill συμπυκνωνόταν όλη φιλοσοφία του ψυχρού πολέμου και της διαίρεσης της Ευρώπης σε δυο στρατόπεδα, τα οποία χώριζε ένα «σιδηρούν παραπέτασμα». Επιπλέον, αποτελούσε ένα κάλεσμα των αγγλόφωνων λαών σε μια σταυροφορία, εναντίον της εξάπλωσης του κομμουνισμού⁸⁵. Με τον τρόπο αυτό, ο Churchill περιέβαλε την ειδική σχέση με ιδεολογικά δόγματα και συγκεκριμένα με το δόγμα του «αγγλοσαξονισμού». Το δόγμα αυτό πρέσβευε, μεταξύ άλλων, «την ανενδοίαστη ταύτιση της αγγλικής και της αμερικανικής ηγεσίας, την αφελή βρετανική προσδοκία ότι η βρετανική ηγεσία θα είναι αποδεκτή, την ταύτιση της ιδέας για οικουμενική ειρήνη με την επικράτηση αγγλοαμερικανικής ηγεμονίας και την αισιόδοξη ιδεαλιστική πεποίθηση για την ανάπτυξη μιας ενιαίας παγκόσμιας αγγλοαμερικανικής κοινής γνώμης που θα αποτρέψει τη χρήση βίας και τις αλλαγές στο παγκόσμιο status quo⁸⁶».

Το 1947, οι Βρετανοί έβλεπαν την Αυτοκρατορία τους να συρρικνώνεται, καθώς αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν τις αποικίες τους στην Ινδία. Μέσω, λοιπόν, της αμερικανικής ισχύος, προσέβλεπαν στην ανασυγκρότηση της Αυτοκρατορίας τους, η οποία είχε κλονιστεί οικονομικά και πολιτικά κατά τη διάρκεια του πολέμου. Πίστευαν, ότι η αμερικανική ισχύς θα ενίσχυε τον απειλούμενο διεθνή ρόλο της Βρετανίας και θα της προσέφερε την ευκαιρία να εξακολουθήσει να ασκεί διεθνή επιρροή, έστω και αν αυτή ήταν ετερόφωτη. Διαπιστώνεται, λοιπόν, πως οι Βρετανοί θεωρούσαν, ότι συνδέονταν με τις ΗΠΑ περισσότερο από ότι οι Αμερικανοί με τη Βρετανία.

Το ισχυρότερο κίνητρο των Βρετανών για τη διατήρηση της ειδικής σχέσης με τις ΗΠΑ είναι τα οφέλη που οι Βρετανοί προσδοκούν από τη συνέχιση της αμερικανικής επεμβατικής πολιτικής, η οποία επιβάλλει παγκοσμίως τις αγγλοσαξονικές ηθικές αξίες. Αυτή είναι και η αιτία που οδηγεί

⁸⁴ Π. Τσακαλογιάννης, *Σύγχρονη Ευρωπαϊκή Ιστορία: Από τη Βασίλη στο τείχος του Βερολίνου, 1789-1989*, Β' τόμος, Αθήνα: Εκδόσεις Εστία 2000, σελ.306.

⁸⁵ Π. Τσακαλογιάννης, ό. π., σελ. 306.

⁸⁶ Κ. Αρβανιτόπουλος-Π. Ήφαιστος, ό. π. σελ. 78-80

τις βρετανικές κυβερνήσεις να υποστηρίζουν ανεπιφύλακτα τις επεμβατικές δραστηριότητες των ΗΠΑ μετά τον ψυχρό πόλεμο⁸⁷.

2.3.2. Οι εθνικές επιδιώξεις της Μεγάλης Βρετανίας μετά το τέλος του Β΄ΠΠ

Ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος έφερε τη Βρετανία και τα υπόλοιπα ευρωπαϊκά κράτη αντιμέτωπα με ένα δυσχερές περιβάλλον, όπου κυριαρχούσαν μεγάλα οικονομικά προβλήματα και ρευστότητα στις αποικίες. Η κυβέρνηση των Εργατικών προσπάθησε να δώσει απαντήσεις στα τρία βασικά προβλήματα της Βρετανίας. Το πρώτο ήταν η οικονομική της αδυναμία αναφορικά με τις δεσμεύσεις της σε όλο τον κόσμο και σε σύγκριση με την οικονομική ισχύ των ΗΠΑ. Το δεύτερο πρόβλημα απέρρευε από την αντίληψη ότι η Σοβιετική Ένωση δεν θα έμενε ικανοποιημένη με τα εδάφη που κέρδισε στην Ανατολική Ευρώπη, αλλά θα προσπαθούσε να εκμεταλλευτεί την αστάθεια και να επεκτείνει τη σφαίρα επιρροής της σε περιοχές όπως η Μέση Ανατολή. Το τρίτο ήταν η συνειδητοποίηση ότι δεν μπορούσε να ανασχέσει μόνη της τη Σοβιετική Ένωση και θα έπρεπε να βασιστεί στη βοήθεια των ΗΠΑ για την εδραίωση του καπιταλιστικού συστήματος και της θέσης της Βρετανίας σε αυτό⁸⁸.

Η αύξηση της σημασίας των συναλλαγών στο μεταπολεμικό κόσμο βρήκε τη Βρετανία απροετοίμαστη και αποδυναμωμένη, λόγω της αποτυχίας της να μετατρέψει τις πολεμικές βιομηχανίες σε μονάδες παραγωγής καταναλωτικών αγαθών. Στη διεθνή σκηνή δέσποζαν δυο κράτη ηπειρωτικών διαστάσεων τα οποία ήταν πλέον υπεύθυνα για τη λήψη στρατηγικών αποφάσεων. Μέσα σε ένα αστάθμητο διεθνές σύστημα που βρισκόταν σε πλήρη μετεξέλιξη, η Βρετανία ήταν αποφασισμένη να συνεχίσει να διαδραματίζει ένα σπουδαίο διεθνή ρόλο και να κατορθώσει να διατηρήσει τη θέση της στη διεθνή πολιτική. Να πραγματοποιήσει «μεγάλους στόχους» με «λίγα μέσα»⁸⁹.

⁸⁷ Π. Ήφαιστος, ό. π. σελ. 166-168

⁸⁸ Jan Melissen – Bert Zeeman, *“Britain and Western Europe, 1945-51: Opportunities Lost?”*, International Affairs Vol.63 no1 (Winter 1986-1987), p.85

⁸⁹ Π. Ήφαιστος, ό. π. σελ.153-156

Ένα σημαντικό χαρακτηριστικό της βρετανικής σκέψης περί εξωτερικής πολιτικής μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο ήταν η πεποίθηση ότι η Βρετανία πρέπει να συνεχίσει να ενεργεί ως πλανητική δύναμη. Ο Kenneth Waltz επέκρινε την διατυπωμένη πεποίθηση των Βρετανών πολιτικών και εκδοτών ότι η βρετανική επιρροή θα συνεχίσει να «διεισδύει» στα Υπουργεία Εξωτερικών ανά τον κόσμο, χωρίς να θεωρούν ότι έχει σημασία η κατάσταση των βρετανικών ενόπλων δυνάμεων, η αδύναμη οικονομία και το γεγονός ότι η Κοινοπολιτεία είχε περιοριστεί σε μία άνευ ουσίας συμβουλευτική ένωση. Ο Waltz αναφέρει ως χαρακτηριστικό παράδειγμα τις ευχαριστίες του Βρετανού πρωθυπουργού στους Προέδρους Άιζενχάουερ και Κένεντι για τη συνεργασία που είχαν μαζί του, ώστε να γίνει πραγματικότητα η συμφωνία για τη μερική κατάργηση των πυρηνικών δοκιμών⁹⁰.

Οι κεντρικοί άξονες της βρετανικής στρατηγικής αμέσως μετά τον Πόλεμο προσδιορίστηκαν από τον Winston Churchill ο οποίος περιέγραψε τους «τρεις κύκλους» της βρετανικής διπλωματίας⁹¹. Ο πρώτος κύκλος ήταν η Βρετανική Κοινοπολιτεία, δηλαδή, η διάδοχος κατάσταση της βρετανικής αυτοκρατορίας. Η Βρετανία παραχώρησε αυτονομία και ανεξαρτησία στις κτήσεις της, αποσκοπώντας στη διάσωση και διαιώνιση της βρετανικής επιρροής. Ο δεύτερος κύκλος περιλάμβανε τον αγγλόφωνο κόσμο «στον οποίο ο Καναδάς, οι βρετανικές κτήσεις και οι Ηνωμένες Πολιτείες διαδραμάτιζαν σημαντικό ρόλο». Η Βρετανία σχεδίαζε να αναπτύξει ειδικές σχέσεις κυρίως με τις Ηνωμένες Πολιτείες ως μια μορφή εξωτερικής εξισορρόπησης. Τέλος, ο τρίτος κύκλος εμπεριείχε την Ενωμένη Ευρώπη. Η Βρετανία επιθυμούσε να διαδραματίζει το ρόλο του «αναδόχου», να έχει δηλαδή την υψηλή εποπτεία του αναδυόμενου συστήματος συνεργασίας στην Ευρώπη, όχι όμως και να είναι μέρος του συστήματος αυτού. Θα ήταν «μαζί με την υπόλοιπη Ευρώπη, αλλά όχι ένας από αυτούς»⁹². Ήθελε επίσης να διατηρήσει ρόλο εξισορροπητή σε μια πολιτικά κατακερματισμένη Ευρώπη με τη συνδρομή και των έξωθεν μεγάλων δυνάμεων⁹³.

⁹⁰ F. S. Northedge, *"Britain as a Second – Rank Power"*, International Affairs Vol.46 no1 (January 1970), pp.37-38

⁹¹ Π. Ήφαιστος, ό. π. σελ.158

⁹² Κ. Αρβανιτόπουλος- Π. Ήφαιστος, ό. π., σελ 74-75

⁹³ Π. Ήφαιστος, ό. π. σελ. 156

Στους βασικούς στόχους της βρετανικής εθνικής στρατηγικής συμπεριλαμβάνονταν και οι ευρωατλαντικές σχέσεις. Μεταξύ των δεκαετιών του 1940 και 1950, η βρετανική πολιτική επικεντρώθηκε στη στρατηγική σύζευξη Ευρώπης-ΗΠΑ, βάσει των γεωπολιτικών θεωρήσεων του Mackinder⁹⁴. Η σχέση με τις ΗΠΑ δεν θεωρήθηκε ποτέ από τη Βρετανία ως αποκλειστική, ενώ το NATO θεωρήθηκε ως το μέσο που έδινε νόημα στους 3 κύκλους. Στόχος της βρετανικής εξωτερικής πολιτικής ήταν να αποφύγει να επιλέξει ανάμεσα τους, καθώς θεωρούσε ότι σωρευτικά αυτές οι τρεις σχέσεις έδιναν στη Βρετανία τη μοναδική της διεθνή θέση⁹⁵. Με τις συνθήκες που επικρατούσαν το 1945, η διακήρυξη του Churchill για τους 3 κύκλους έμοιαζε λογική. Με την πάροδο των ετών ο κύκλος της Κοινοπολιτείας έχασε το περιεχόμενο του. Ταυτόχρονα, η θέση της Βρετανίας στον κύκλο της Ατλαντικής Κοινότητας υποβαθμίστηκε, δεδομένου ότι από τα τέλη της δεκαετίας του 1940 έπρεπε να βασίζεται για την επιβίωση της στο πυρηνικό αποτρεπτικό της Ατλαντικής Συμμαχίας, το οποίο για πολλά χρόνια ήταν μόνο στα χέρια των ΗΠΑ. Ο κύκλος της Ευρώπης παρέμεινε ως ο μόνος στον οποίο η Βρετανία θα μπορούσε να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο⁹⁶.

Η ευρωπαϊκή πολιτική της Βρετανίας έπεται των ευρωατλαντικών σχέσεων. Διαχρονικά, η Βρετανία διαδραμάτιζε ρόλο εξισοροποιητή στην Ευρώπη. Με τις ρυθμιστικές της παρεμβάσεις επιδίωκε πάντα, αφενός την ισοροπία δυνάμεων στην ευρασιατική ήπειρο, αφετέρου την αποτροπή ένωσης της Ευρώπης υπό ένα κράτος ή μια συμμαχία κρατών. Την τακτική αυτή του «διαίρει και βασίλευε» ακολούθησε και κατά τη διάρκεια της μεταπολεμικής περιόδου. Εξακολούθησε να είναι επιφυλακτική στα σχέδια υπερεθνικής ολοκλήρωσης των κρατών της Ευρώπης και στην αφαίρεση αρμοδιοτήτων από τα κράτη μέλη προς όφελος των κοινοτικών θεσμών. Ευνόησε όμως την οργάνωση της Ευρώπης σε διακυβερνητική βάση και τη θεμελίωση μόνιμων ευρωατλαντικών σχέσεων, στο πλαίσιο των οποίων το Λονδίνο θα διαδραμάτιζε ρυθμιστικό ρόλο⁹⁷.

Η θεμελίωση μιας αγγλοαμερικανικής συμμαχίας περιλαμβανόταν στους στόχους της βρετανικής στρατηγικής, ήδη από τη δεκαετία του 1930,

⁹⁴ Κ. Αρβανιτόπουλος- Π. Ήφαιστος, ό. π. σελ.76.

⁹⁵ Max Beloff, *op. cit.* p.582

⁹⁶ F. S. Northedge, *op. cit.* pp.40-41

⁹⁷ Κ. Αρβανιτόπουλος- Π. Ήφαιστος, ό. π. σελ 53 και 83

ενόσω ακόμη διαρκούσε ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος, καθώς οι βρετανοί είχαν προβλέψει τη νέα κατανομή ισχύος, ανεξαρτήτως της έκβασης του πολέμου. Η τελική νίκη των Σοβιετικών επί της Γερμανίας συνεπαγόταν την σοβιετική επικράτηση στην Ανατολική Ευρώπη. Το κενό ισχύος που επήλθε στην Δυτική Ευρώπη από την πτώση της Γερμανίας, είχε ως αποτέλεσμα την ανατροπή της ισορροπίας δυνάμεων στον ευρασιατικό χώρο. Η Βρετανία δεν είχε πλέον τη δυνατότητα να διαδραματίσει μόνη της το ρόλο του εξισοροποιητή, καθώς είχε πάψει να αποτελεί μεγάλη ναυτική δύναμη με δυνατότητες προβολής πλανητικής ισχύος. Αυτό σήμαινε πως νέος εξισοροποιητής θα έπρεπε να είναι οι ΗΠΑ. Εδώ λοιπόν εντοπίζεται και η κύρια αιτία της βρετανικής πολιτικής για ανάπτυξη ειδικών σχέσεων με τις ΗΠΑ: η Βρετανία ήταν πια πολύ αδύναμη, ώστε να συνεχίσει να παρεμβαίνει αποτελεσματικά μόνη της στη διαμόρφωση των ευρωατλαντικών συσχετισμών ισχύος. Η προσέγγιση αυτή οφείλεται και σε έναν ακόμη λόγο : η στρατηγική δέσμευση των ΗΠΑ θα συνεπαγόταν ταυτόχρονα και διασφάλιση της άμυνας των βρετανικών νήσων. Ως εκ τούτου, προσέγγισε τις ΗΠΑ και εντάχθηκε πολιτικά και στρατιωτικά στο στρατηγικό άρμα των Αμερικανών⁹⁸.

Συνοψίζοντας, λοιπόν, διαπιστώνεται ότι βασικός βρετανικός στόχος ήταν η διασφάλιση τριών προϋποθέσεων: Πρώτον, της ενδο-δυτικοευρωπαϊκής ισορροπίας μέσω αποτρεπτικών μηχανισμών που θα απέκλειαν νέες Γερμανικές αναθεωρητικές τάσεις ή υπερβολική Γερμανική επιρροή. Αυτό επιτεύχθηκε με την υποστήριξη της επανίδρυσης της Γερμανίας κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1950. Δεύτερον, της διασφάλισης της εξωτερικής ασφάλειας με τη σύναψη αντί-Σοβιετικού συνασπισμού για την αντιμετώπιση των αναθεωρητικών τάσεων της ΕΣΣΔ. Αυτό πραγματοποιήθηκε με την Ατλαντική Συμμαχία. Τρίτον, της μόνιμης-μέσο των Ατλαντικών θεσμών-Αμερικανικής παρουσίας στην Ευρασία, η οποία θα τερμάτιζε την αμερικανική ουδετερότητα, με σκοπό τη διασφάλιση της ευρύτερης παγκόσμιας ισορροπίας στην περίμετρο της Ευρασίας και πέραν αυτής⁹⁹.

Δηλαδή, για τη Βρετανία, η συνέχιση της ηπειρωτικής της στρατηγικής και η διατήρηση του διεθνούς της ρόλου, έστω και με μεγάλη εξάρτηση από

⁹⁸ Π. Ήφαιστος, ό. π., σελ.164 και 172

⁹⁹ Κ. Αρβανιτόπουλος- Π. Ήφαιστος, ό. π. σελ 85-86

μια εξωτερική δύναμη, απαιτούσε αφενός τη σύζευξη Αμερικής - Ευρώπης και αφετέρου στενές-ειδικές σχέσεις με τις ΗΠΑ. Αυτό συνεπαγόταν ότι κανένα μεγάλο διεθνές ζήτημα δεν θα αντιμετωπιζόταν χωρίς την ανάμειξη των ΗΠΑ και επίσης ότι το Λονδίνο θα έπρεπε να βρίσκεται σε μια διαρκή εγρήγορση, με κεντρική επιδίωξη του να ενισχύσει το κύρος του στην Αμερική και την ικανότητα άσκησης πειθούς επί των στρατηγικών αποφάσεων των ΗΠΑ¹⁰⁰.

---

¹⁰⁰ Ibid σελ.87

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο

ΟΙ ΤΟΜΕΙΣ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ ΤΩΝ ΔΥΟ ΧΩΡΩΝ

3.1. Η αμυντική στρατιωτική συνεργασία και το NATO

Κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, όπως και στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, η σύγκλιση των συμφερόντων ασφάλειας μεταξύ της Βρετανίας και των ΗΠΑ υπήρξε πιο στενή στην Ευρώπη παρά στην Ασία. Η Βρετανία, υπό την πίεση της Ινδίας και των κρατών της Κοινοπολιτείας, αρνήθηκε να υιοθετήσει την ακραία γραμμή των ΗΠΑ απέναντι στην Κίνα το 1949-50. Επιπλέον, η Βρετανία διατύπωσε τους φόβους της για πιθανή κλιμάκωση του πολέμου στην Κορέα, στους οποίους περιλαμβανόταν η πιθανή χρήση ατομικών όπλων, με συνέπεια να δημιουργηθούν τριβές στις σχέσεις μεταξύ των δύο χωρών. Για τις ΗΠΑ, η κατοχή αποικιών από τη Βρετανία αποτελούσε «αγκάθι» στις μεταξύ τους σχέσεις. Παρόλα αυτά, η Βρετανία υποστήριξε με τις ένοπλες δυνάμεις της την αμερικάνικη επέμβαση στην Κορέα, ενώ οι ΗΠΑ υποστήριξαν τη διατήρηση των σχέσεων με τα κράτη της Βρετανικής Αυτοκρατορίας, τα οποία παρείχαν βάσεις και δίκτυα πληροφοριών κατά της εξάπλωσης του κομμουνισμού¹⁰¹.

Η «ειδική σχέση» στον τομέα της ασφάλειας βρήκε πρόσφορο έδαφος στην Ευρώπη. Την αποφασιστικότητα των Δυτικοευρωπαϊκών χωρών να αναπτύξουν ένα κοινό σύστημα άμυνας, κατά ένα τρόπο που να τους καθιστά ικανούς να αντισταθούν σε ιδεολογικές, πολιτικές και στρατιωτικές απειλές της ασφάλειάς τους, όπως εκδηλώνονταν με τις επεκτατικές μεθόδους της Σοβιετικής Ένωσης, σηματοδότησε η υπογραφή της Συνθήκης των Βρυξελλών, τον Μάρτιο του 1948. Με τη συνθήκη του Παρισιού που υπογράφηκε το 1954 στο ευρωπαϊκό αμυντικό σύστημα προστέθηκαν δυο νέα μέλη, η Γερμανία και η Ιταλία και στη θέση της Ευρωπαϊκής Αμυντικής Κοινότητας (ΕΑΚ) ιδρύθηκε η Δυτικοευρωπαϊκή Ένωση (ΔΕΕ). Παράλληλα, άρχισαν οι διαπραγματεύσεις με τις Ηνωμένες Πολιτείες και τον Καναδά για την δημιουργία μιας Βορειοατλαντικής Συμμαχίας, που θα βασίζεται στην

¹⁰¹ David Reynolds, "A Special Relationship? America, Britain and the International Order Since the Second World War", *International Affairs* Vol.62 no1 (Winter 1985-1986), p.9

εγγύηση της ασφάλειας και σε αμοιβαίες δεσμεύσεις μεταξύ της Ευρώπης και της Βόρειας Αμερικής. Οι διαπραγματεύσεις κατέληξαν στην υπογραφή της Συνθήκης της Ουάσιγκτον, τον Απριλίου του 1949, με την συμμετοχή των δώδεκα χωρών της Ευρώπης και της βόρειας Αμερικής (Βέλγιο, Μεγάλη Βρετανία, Γαλλία, Δανία, ΗΠΑ, Ισλανδία, Ιταλία, Καναδάς, Λουξεμβούργο, Νορβηγία, Ολλανδία, Πορτογαλία). Η συνθήκη αυτή αποτελεί την ιδρυτική συνθήκη του NATO¹⁰². Το 1952 προσχώρησαν στη συμμαχία η Ελλάδα και η Τουρκία και το 1955 η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας.

Ο θεμελιώδης ρόλος του NATO είναι να εγγυηθεί την ελευθερία και την ασφάλεια όλων των κρατών-μελών, με πολιτικά και στρατιωτικά μέσα, σύμφωνα με την Βορειοατλαντική Συνθήκη και τις αρχές του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών. Η αλληλεγγύη και η συνοχή μεταξύ των μελών είναι από τις βασικότερες αρχές της Συμμαχίας. Το άρθρο 5 του Συμφώνου, που αφορά στην αλληλεγγύη αυτή μεταξύ των μελών του σε περίπτωση επίθεσης, αποτελεί το καθοριστικό σημείο του. Συγκεκριμένα, ορίζει ότι, εάν εκδηλωθεί μια τέτοια επίθεση, κάθε συμβαλλόμενο μέρος βοηθά το μέρος που δέχεται την επίθεση, βάσει του δικαιώματος νόμιμης άμυνας, λαμβάνοντας τα απαραίτητα μέτρα για την αποκατάσταση και την εγγύηση της ασφάλειας, ακόμη και με τη χρήση των ενόπλων δυνάμεων. Τα μέτρα αυτά τερματίζονται μόλις το Συμβούλιο Ασφαλείας λάβει τα απαραίτητα μέτρα για την αποκατάσταση και τη διατήρηση της ειρήνης και της ασφάλειας.

Τόσο η ΕΑΚ όσο και η ΔΕΕ δεν λειτουργούσαν αυτόνομα, αλλά βοηθητικά της Ατλαντικής Συμμαχίας. Και τα δυο όργανα διοικούνταν από τους Αμερικανούς και κατευθύνονταν στρατιωτικά και πολιτικά από το NATO. Επρόκειτο ουσιαστικά για μια ευρωπαϊκή άμυνα εξαρτημένη από την ατλαντική. Το γεγονός αυτό σε συνδυασμό με την αυξανόμενη παρουσία των αμερικανικών στρατευμάτων στη Ευρώπη, εδραίωσαν το ατλαντικό πλαίσιο της ευρωπαϊκής ασφάλειας¹⁰³.

---

¹⁰² Η λέξη NATO προέρχεται από τα αρχικά των αγγλικών λέξεων North Atlantic Treaty Organization που στα ελληνικά σημαίνει Οργανισμός Βορειοατλαντικού Συμφώνου. Πρόκειται για μια στρατιωτική αμυντική συμμαχία χωρών της Δύσης που έχει σκοπό την ανάπτυξη της συνεργασίας μεταξύ των χωρών-μελών σε διάφορους τομείς (πολιτικό, οικονομικό, κοινωνικό, μορφωτικό), την προώθηση της σταθερότητας και την αποτροπή της ένοπλης επίθεσης εναντίον κάποιας χώρας-μέλους από άλλες.

¹⁰³ Κ. Αρβανιτόπουλος -Π. Ήφαιστος, *Ευρωατλαντικές Σχέσεις*, Αθήνα: Ποιότητα 2000, σελ.110-112

Στη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, οι ευρωατλαντικές σχέσεις εδράστηκαν στην ύπαρξη κοινών αξιών και κοινών συμφερόντων, τα οποία αποτέλεσαν και τη βάση στην οποία δομήθηκε η Ατλαντική Συμμαχία¹⁰⁴. Κύρια στρατηγική προτεραιότητα της αμερικανικής στρατηγικής κατά τον Ψυχρό Πόλεμο, πέραν της αποτροπής σοβιετικής επίθεσης κατά των ΗΠΑ, αποτέλεσε η ασφάλεια της Δυτικής Ευρώπης. Για την επίτευξη του στόχου αυτού, οι ΗΠΑ εγγυήθηκαν με τη στρατηγική πυρηνική τους ομπρέλα την άμυνα της Ευρώπης και τοποθέτησαν αμερικανικές συμβατικές δυνάμεις και τακτικά πυρηνικά όπλα στο ευρωπαϊκό έδαφος, προκειμένου να επιτύχουν τη σύζευξη (coupling) μεταξύ των δύο και να καταστήσουν την αποτροπή αξιόπιστη¹⁰⁵. Με τον τρόπο αυτό, εξασφάλισαν τη συμμαχική στάση των Ευρωπαίων και απέτρεψαν την ουδετερότητα, η οποία, δεδομένης της δυσαναλογίας μεταξύ των ευρωπαϊκών και σοβιετικών δυνάμεων, θα είχε οδηγήσει στη φινλανδοποίηση της Ευρώπης¹⁰⁶.

Στον τομέα της άμυνας και της ασφάλειας οι ΗΠΑ εδραίωσαν το ατλαντικό μοντέλο. Αυτό σήμαινε πως μέσα στο NATO θα μπορούσε να υπάρξει ευρωπαϊκή συμμετοχή, δεν θα υπήρχε όμως ξεχωριστή ευρωπαϊκή οντότητα σε θέματα άμυνας και ασφάλειας. Με άλλα λόγια, οι ΗΠΑ δεν θα ανεχόταν ουδεμία αμφισβήτηση της αμερικανικής ηγεμονίας στα θέματα άμυνας και ασφάλειας από την Ενωμένη Ευρώπη¹⁰⁷. Ουσιαστικά, το NATO αποτέλεσε την υλοποίηση της γεωπολιτικής θεωρίας του Mackinder περί ατλαντικού βάρους ισχύος¹⁰⁸ και του στρατηγικού δόγματος Κέναν περί ανασχέσεως της σοβιετικής απειλής.

Η Βρετανία έκρινε, με βάση τα εθνικά της συμφέροντα και σαφώς επηρεασμένη από τη γεωπολιτική θεωρία του Mackinder και Spykman, ότι η

¹⁰⁴ Κ. Αρβανιτόπουλος, *Η αμερικανική εξωτερική πολιτική μετά τον ψυχρό πόλεμο, Ιδεολογικά ρεύματα*. Αθήνα: Ποιότητα 2000, σελ 114.

¹⁰⁵ Κ. Αρβανιτόπουλος -Π. Ήφαιστος, ό. π. σελ. 145.

¹⁰⁶ Hoffman Stanley, *Uneven Allies: An Overview, The European Sisyphus: Essays on Europe 1964-1994*, Boulder Co: Westview Press, 1995, σελ.138.

¹⁰⁷ Κ. Αρβανιτόπουλος -Π. Ήφαιστος, ό. π., σελ 146-147.

¹⁰⁸ Ο Mackinder ανέπτυξε τη θεωρία του ευρωατλαντικού βάρους ισχύος, σύμφωνα με την οποία, η ισορροπία δυνάμεων στον ευρασιατικό χώρο διασφαλίζεται, αν οι ναυτικές και οι ηπειρωτικές δυνάμεις δημιουργήσουν ένα διακρατικό συνασπισμό ο οποίος θα αποσκοπεί στον έλεγχο των αναθεωρητικών τάσεων στον ηπειρωτικό ευρωπαϊκό χώρο. Υποστήριξε, με άλλα λόγια, την ισορροπία ισχύος μεταξύ των ναυτικών και των ηπειρωτικών δυνάμεων. Η συμμαχία των ευρωπαϊκών ηπειρωτικών δυνάμεων με τις ναυτικές δυνάμεις των ΗΠΑ και της Μεγάλης Βρετανίας ήταν απαραίτητη τόσο για την εξισορρόπηση και την ανάσχεση της Σοβιετικής Ένωσης όσο και για τη σταθεροποίηση και την ανάπτυξη της Δυτικής Ευρώπης. Βλ. κεφ.2.2.

στρατηγική σύζευξη των ΗΠΑ με τη Μεγάλη Βρετανία αποτελούσε το καλύτερο μέσο για την εξυπηρέτηση των στόχων της¹⁰⁹. Η συμμετοχή των Ηνωμένων Πολιτειών στην ευρωπαϊκή άμυνα και ασφάλεια ήταν απολύτως αναγκαία για την εγγύηση ειρήνης, ισορροπίας και σταθερότητας σε Ευρώπη και Ασία, για τη διασφάλιση της άμυνας των βρετανικών νήσων καθώς και για τη διατήρηση του διεθνούς της ρόλου. Αυτός είναι και ο λόγος που η ευρωπαϊκή πολιτική της Βρετανίας έπεται των ευρωατλαντικών σχέσεων μέχρι και σήμερα. Η κρίση στο Σουέζ απέδειξε περίτρανα την ανάγκη εξάρτησής της βρετανικής στρατηγικής από τις Ηνωμένες Πολιτείες.

Τα πρώτα χρόνια μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, η Μ. Βρετανία εξακολουθούσε να συμπεριφέρεται ως μεγάλη δύναμη με πλανητικές φιλοδοξίες και τάσεις στρατηγικής υπερεξάπλωσης, παρά το δυσμενές διεθνές περιβάλλον. Επεδίωκε να πετύχει υψηλούς στόχους έχοντας όμως περιορισμένες ικανότητες. Φρένο στα μεγαλεπήβολα βρετανικά σχέδια στάθηκε η ατυχής έκβαση της επέμβασης στο Σουέζ.

Η κρίση του Σουέζ κατέδειξε καταρχάς το γεγονός ότι στο πλαίσιο της «ειδικής σχέσης» είχε εδραιωθεί η ελευθερία για διαφωνίες, αρκεί αυτές να μην θέτουν σε κίνδυνο την ανάσχεση της Σοβιετικής Ένωσης. Η τριβή μεταξύ Βρετανίας και ΗΠΑ στην κρίση του Σουέζ ήταν η συνέχεια προηγούμενων αντιπαραθέσεων στην περιοχή της Μέσης Ανατολής. Το 1945-48 οι μεταξύ τους σχέσεις οξύνθηκαν για το ζήτημα της δημιουργίας κράτους του Ισραήλ, ενώ το 1951-54 οι ΗΠΑ εκμεταλλεύτηκαν την κρίση εθνικοποίησης των πετρελαίων στο Ιράν, εγκαθιδρύοντας Αγγλο-αμερικάνικη ισότητα στο τελευταίο «πετρελαϊκό προπύργιο» της Βρετανίας. Η άρνηση του Προέδρου Αϊζενχάουερ να στηρίξει τη στερλίνα μέχρι το τέλος της κρίσης είχε ως συνέπεια να παύσουν οι βρετανικές ψευδαισθήσεις για την ανεξαρτησία τους και την αμερικάνικη φιλία¹¹⁰.

---

¹⁰⁹ Η Βρετανία έπαιξε ειδικό ρόλο αναφορικά με τη δημιουργία και την ανάπτυξη της Ατλαντικής Συμμαχίας. Πράγματι, μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, βρέθηκε μπροστά σε ένα δίλλημα μεταξύ Γαλλίας και Αμερικής και έπρεπε να επιλέξει: στενότερες σχέσεις με τη Γαλλία και ένταξη στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα με ταυτόχρονη δημιουργία μιας Ευρωπαϊκής Αμυντικής Κοινότητας ή σύζευξη Αμερικής-Ευρώπης και στενές ειδικές σχέσεις με την Ουάσινγκτον. Κοινώς, συμμαχία με μια μικρή δύναμη, τη Γαλλία, για να αντιμετωπίσει μια μεγάλη δύναμη, την ΕΣΣΔ ή συμμαχία με την πολιτικά και ιδεολογικά εγγύτερη χώρα η οποία είχε ικανότητες προβολής διαπλανητικής ισχύος, δηλαδή τις ΗΠΑ. Βλ. κεφ. 2.3.

¹¹⁰ David Reynolds, op. cit. p.9

Πιο συγκεκριμένα, όταν το 1956 Μ. Βρετανία και Γαλλία προχώρησαν σε ένοπλη επέμβαση στο Σουέζ, σε απάντηση της κρατικοποίησης της διώρυγας από τον πρόεδρο Νάσερ, η μεν ΕΣΣΔ απείλησε πως θα χρησιμοποιήσει τα πυραυλικά της συστήματα εναντίον των δυο χωρών, οι δε ΗΠΑ δήλωσαν πως θα διακόψουν τη χρηματοδότηση της Μ. Βρετανίας από Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, εάν οι δυο χώρες δεν προέβαιναν άμεσα στην κατάπαυση του πυρός. Μετά τις έντονες αυτές πιέσεις, οι δυο ευρωπαϊκές δυνάμεις υποχώρησαν και συνειδητοποιώντας πια για τα καλά πως μόνο οι ΗΠΑ και η ΕΣΣΔ διαθέτουν επαρκή ισχύ για την άσκηση παγκόσμιας πολιτικής μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο¹¹¹.

Η κρίση στο Σουέζ οδήγησε τη Μ. Βρετανία και τη Γαλλία στα ίδια συμπεράσματα για τις σχετικές αδυναμίες τους. Καθεμία όμως έθεσε τα συμπεράσματα αυτά στην υπηρεσία εντελώς διαφορετικών πολιτικών. Για τη Γαλλία αποτέλεσε έναυσμα για πιο εντατικές προσπάθειες στρατηγικής αυτονομής. Η Μ. Βρετανία προτίμησε να στρέψει την πλάτη της στην ευρωπαϊκή ενότητα και να υποταγεί μόνιμα στην αμερικανική πολιτική. Παρόλο που συνέχισε να συμπεριφέρεται ως μεγάλη δύναμη, μετά το Σουέζ, ερμήνευσε την ειδική της σχέση με τις ΗΠΑ σαν ένα μέσο άσκησης μεγαλύτερης επιρροής σε αποφάσεις που ουσιαστικά λαμβάνονταν από την Ουάσινγκτον¹¹².

Σταθερά λοιπόν, η βρετανική πολιτική δίνει προτεραιότητα στη συνεργασία της με τις ΗΠΑ. Το γεγονός αυτό αποδεικνύεται και από τη στάση της Βρετανίας στο θέμα της Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης όπου υπάρχει απόλυτη ταύτιση με την πολιτική των ΗΠΑ.

Την πρώτη εικοσαετία μετά τον Πόλεμο οι Αμερικανοί υποστήριξαν σθεναρά την ευρωπαϊκή ενοποίηση. Μια ενωμένη Ευρώπη, απαλλαγμένη από τις παραδοσιακές εχθρότητες ανάμεσα στα ευρωπαϊκά έθνη θα αποτελούσε ένα πιο αποτελεσματικό και αξιόπιστο εταίρο. Κατά τους Αμερικανούς, μόνο ενωμένη η Ευρώπη θα ήταν στρατιωτικά και οικονομικά ισχυρή και πολιτικά φιλελεύθερη. Για το λόγο αυτό, οι ΗΠΑ συνέδραμαν καταλυτικά στην ενοποίηση της Ευρώπης. Ο αμερικανικός ενθουσιασμός και

---

¹¹¹ Π. Ήφαιστος, *Διπλωματία και Στρατηγική των Μεγάλων Δυνάμεων*, Αθήνα, Ποιότητα, 2000, σελ.163 και 175-176

¹¹² Η. Kissinger, *Διπλωματία*, Αθήνα, Νέα Σύνορα, Εκδόσεις Λιβάνη, 1995, σελ. 612-613

η υποστήριξη για την ευρωπαϊκή ενοποίηση υπήρχε όμως, υπό τον όρο ότι η ενωμένη Ευρώπη δεν θα αμφισβητούσε την αμερικανική ηγεμονία σε θέματα άμυνας και ασφάλειας. Θα μπορούσε να υπάρχει "ευρωπαϊκή φωνή", ένα "Eurogroup" μέσα στο NATO, αλλά δεν θα υπήρχε ξεχωριστή ευρωπαϊκή οντότητα σε θέματα άμυνας και ασφάλειας. Οι ΗΠΑ προτιμούσαν μια ατλαντική Ευρώπη από μια ευρωκεντρική Ευρώπη, η οποία θα δημιουργούσε την ταυτότητα της σε αντιπαράθεση με τις ΗΠΑ¹¹³. Θεωρούσαν ότι οι νατοϊκές ρυθμίσεις αποτελούσαν έναν τρόπο διατήρησης της επιρροής τους στην Ευρώπη. Για το λόγο αυτό, στο πολιτικό και αμυντικό επίπεδο, η πορεία προς την ενοποίηση ήταν προβληματική¹¹⁴.

Στη βάση αυτή κινήθηκε και η Μ. Βρετανία. Παγίως έχει ευνοήσει συνεργασιακούς θεσμούς διακυβερνητικού χαρακτήρα, ενώ αντιτίθεται σε κάθε υπερεθνική προσέγγιση. Η ανάδειξη μιας υπερεθνικής Ευρώπης καθώς και η επικράτηση στη διαδικασία ολοκλήρωσης ενός κράτους ή συνασπισμού κρατών θεωρείτο αρνητική εξέλιξη για τα βρετανικά συμφέροντα¹¹⁵.

Παρά την ταύτιση συμφερόντων μεταξύ ΗΠΑ και Βρετανίας, τη δεκαετία του 1960 παρατηρείται μία μείωση στο ειδικό βάρος της Βρετανίας στο πλαίσιο της «ειδικής σχέσης». Ο πρώτος λόγος ήταν ότι μετά την παραίτηση του Macmillan τον Οκτώβριο του 1963, οι διάδοχοι του – Wilson και Heath – δεν είχαν ποτέ με τους Τζόνσον και Νίξον την επικοινωνία που είχε εκείνος με τους Αϊζενχάουερ και Κένεντι. Ο δεύτερος και πιο σημαντικός λόγος ήταν η μειούμενη βρετανική ισχύς. Το 1964 οι ένοπλες δυνάμεις της Δυτικής Γερμανίας υπερέβησαν τις βρετανικές – 430000 έναντι 425000. Επιπλέον, ο βρετανικός στρατός ήταν διασκορπισμένος σε όλο τον κόσμο, ενώ ο γερμανικός ήταν στη διάθεση του NATO στο μέτωπο της Δυτικής και Κεντρικής Ευρώπης. Η ανισότητα σε αυτό το μέτωπο ήταν ακόμη μεγαλύτερη, με τον γερμανικό στρατό να αριθμεί 274000 οπλίτες και τον βρετανικό 53000. Αυτή η πτώση της στρατιωτικής ικανότητας της Βρετανίας αντανάκλα την οικονομική της αδυναμία. Το 1951 η Βρετανία είχε το τρίτο μεγαλύτερο ΑΕΠ παγκοσμίως, ενώ το 1971 είχε πέσει στην έκτη θέση πίσω από την Ιαπωνία, τη Δυτική Γερμανία και τη Γαλλία, με το ΑΕΠ της Βρετανίας να είναι το μισό

¹¹³ Κ. Αρβανιτόπουλος, ό. π. σελ.116-117

¹¹⁴ Κ. Αρβανιτόπουλος -Π. Ήφαιστος, ό. π. σελ. 146

¹¹⁵ Π. Ήφαιστος, ό. π. σελ.170-172

από εκείνο της Ιαπωνίας. Οι ΗΠΑ, κατόπιν δήλωσης του Βρετανού Υπουργού Άμυνας Denis Healey το 1964, δεν ήθελαν μεγάλες βρετανικές βάσεις, αλλά «πατήματα» στο Χόνγκ Κόνγκ, τη Μαλαισία και τον Περσικό Κόλπο, ώστε να κάνουν για το συμφέρον της Συμμαχίας αυτά που δεν μπορούσαν οι Βρετανοί να κάνουν¹¹⁶.

Οι περισσότερες ευρωπαϊκές κυβερνήσεις, με την εξαίρεση αυτή της Γαλλίας, αποδέχθηκαν το ατλαντικό πλαίσιο στα θέματα άμυνας και ασφάλειας και παραιτήθηκαν από τη δημιουργία ενός ανεξάρτητου ευρωπαϊκού αμυντικού πυλώνα. Προσπάθειες όπως το Ευροgroup και η αναβίωση της ΔΕΕ δεν ήταν τίποτα άλλο, παρά ένα δείγμα δημιουργίας μιας συνεκτικής ευρωπαϊκής αμυντικής ταυτότητας μέσα στο πλαίσιο της Ατλαντικής Συμμαχίας και μια απόδειξη εκ μέρους των Ευρωπαίων ότι κατέβαλαν αυτό που τους αναλογούσε στον αμυντικό προϋπολογισμό της Συμμαχίας¹¹⁷.

3.2. Η οικονομική συνεργασία

3.2.1. Το ευρωκεντρικό μοντέλο, το Δόγμα Τρούμαν και το Σχέδιο Μάρσαλ

Στο πλαίσιο εφαρμογής του δόγματος ανάσχεσης της Σοβιετικής Ένωσης, οι ΗΠΑ πραγματοποίησαν ένα πλέγμα πολυμερών και διμερών συμμαχιών, όπως το ΝΑΤΟ και το CENTO. Επιπλέον, ίδρυσαν ένα νέο οικονομικό σύστημα μέσω μιας σειράς συμφωνιών, προγραμμάτων βοήθειας προς τους συμμάχους τους και οικονομικών οργανισμών, όπως το Σχέδιο Μάρσαλ, τη Συμφωνία του Bretton Woods και τον ΟΟΣΑ¹¹⁸.

Η οικονομική ανοικοδόμηση και ανάπτυξη της Ευρώπης αποτέλεσε κοινό συμφέρον ΗΠΑ - Μ. Βρετανίας. Από την πλευρά των ΗΠΑ, η δημιουργία μιας ισχυρής και ενωμένης Ευρώπης θα βοηθούσε στην ειρήνευση, την αντιμετώπιση των ισχυρών κομμουνιστικών κομμάτων (κυρίως σε Ιταλία και Γαλλία) και τη δημιουργία ευκαιριών για αμερικανικές εξαγωγές και

¹¹⁶ David Reynolds, op. cit. pp.13-14

¹¹⁷ Κ. Αρβανιτόπουλος -Π. Ήφαιστος, ό. π. σελ.146-147

¹¹⁸ Κ. Αρβανιτόπουλος, *Η αμερικανική εξωτερική πολιτική μετά τον ψυχρό πόλεμο, Ιδεολογικά ρεύματα*. Αθήνα: Ποιότητα 2000, σελ. 101

επενδύσεις. Η Βρετανία από την πλευρά της έψαχνε καινούργιες αγορές, ώστε να μπορέσει να διατηρήσει το καθεστώς της Μεγάλης Δύναμης. Το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου έφερε την ανεξαρτητοποίηση πολλών κρατών της Κοινοπολιτείας, ενώ τον 19^ο αιώνα είχε προηγηθεί η ανεξαρτησία των «λευκών αποικιών», του Καναδά και της Αυστραλίας. Τα νεοσύστατα κράτη – Ινδία, Πακιστάν, Μαλαισία – στράφηκαν σε όλα τα ανεπτυγμένα βιομηχανικά κράτη για βοήθεια και σύναψη εμπορικών σχέσεων, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι οι πρώην αποικίες ακολούθησαν αντί-βρετανικές πολιτικές. Η συνηθισμένη μορφή εμπορίου για τη Βρετανία, η οποία συνίστατο στην ανταλλαγή πρώτων υλών με βιομηχανικά προϊόντα, βρήκε εμπόδια στους δασμούς που επέβαλαν οι πρώην αποικίες και στον ανταγωνισμό από τη Γερμανία, τη Γαλλία, τις ΗΠΑ και την Ιαπωνία. Η Βρετανία υποχρεώθηκε να παράγει αυτοκίνητα, ηλεκτρονικά και χημικά προϊόντα, τα οποία πουλούσε στις ιδιαίτερα ανταγωνιστικές αγορές των ανεπτυγμένων κρατών¹¹⁹.

Σε αντίθεση με τον τομέα της άμυνας και της ασφάλειας, όπου εδραίωσαν το ατλαντικό μοντέλο, στον οικονομικό τομέα οι ΗΠΑ συνέβαλαν στη δημιουργία ενός ευρωκεντρικού μοντέλου. Η πολιτική λοιπόν που ακολούθησαν οι ΗΠΑ ως προς τα οικονομικά θέματα ενθάρρυνε ενεργά την πορεία προς την οικονομική ενοποίηση και ανεξαρτησία της Ευρώπης. Ως συνέπεια αυτής της πολιτικής, η πορεία προς τη δημιουργία μιας ενωμένης και ανεξάρτητης οικονομικά Ευρώπης, με τη δημιουργία της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, ήταν ραγδαία και εν πολλοίς απρόσκοπτη¹²⁰.

Στις αρχές του 1947 στην Ελλάδα, μαινόταν ένας εμφύλιος ανταρτοπόλεμος των κομμουνιστών εναντίον της δεξιάς κυβέρνησης με τη βοήθεια γειτονικών κομμουνιστικών χωρών, όπως της Βουλγαρίας, της Γιουγκοσλαβίας και της Αλβανίας. Η Βρετανία, η οποία υποστήριζε οικονομικά και στρατιωτικά τόσο την Ελλάδα όσο και την Τουρκία, δεν ήταν πλέον σε θέση να διατηρήσει αυτή τη στήριξη. Πληροφόρησε λοιπόν την Ουάσινγκτον ότι δεν άντεχε πλέον σε αυτό το βάρος. Έτσι, τον ιστορικό ρόλο της Μ. Βρετανίας στο μπλοκάρισμα μιας ρωσικής προέλασης προς τη Μεσόγειο

---

¹¹⁹ John P. Mackintosh, *“Britain in Europe: Historical Perspective and Contemporary Reality”*, *International Affairs* Vol.45 no2 (April 1969), pp.250-251

¹²⁰ Κ. Αρβανιτόπουλος -Π. Ήφαιστος, ό. π. σελ.146

ανέλαβε ο πρόεδρος Τρούμαν¹²¹. Τον Μάρτιο του 1947, εξήγγειλε την παροχή βοήθειας για την αποτροπή της κομμουνιστικής διείσδυσης στην Ελλάδα και την Τουρκία, διατυπώνοντας το Δόγμα Τρούμαν¹²².

Ουσιαστικά, οι ΗΠΑ, έχοντας διαγνώσει σωστά ότι η σοβιετική απειλή στη Δυτική Ευρώπη ήταν πολιτική και όχι στρατιωτική, αποφάσισαν να τη στηρίξουν πολιτικά και οικονομικά, ώστε να επιτευχθεί η οικονομική ανασυγκρότηση και η πολιτική συσπείρωση των δυτικοευρωπαϊκών εθνών και περιοριστεί η σοβιετική επιρροή σε αυτές¹²³.

Η περίπτωση της Ελλάδας, που σύμφωνα με τον Young απετέλεσε σημαντικό στοιχείο του Ψυχρού Πολέμου¹²⁴, ήταν η απαρχή της θεωρίας του «ντόμινο», δηλαδή των αλυσιδωτών αντιδράσεων. Η θεωρία αυτή εκφράζει την αντίληψη ότι η επικράτηση του κομμουνισμού, έστω και σε μια χώρα, όσο απομακρυσμένη κι αν ήταν, αποτελούσε θανάσιμη απειλή για την ασφάλεια των Ηνωμένων Πολιτειών. Την ίδια ακριβώς αντίληψη εξέφραζε το δόγμα Τρούμαν το οποίο είχε διπλή σημασία: οικονομική αλλά και πολιτικοστρατιωτική. Αφενός πρότεινε οικονομική βοήθεια στις χώρες που κινδύνευαν άμεσα από τη σοβιετική επιβουλή και αφετέρου στη δημιουργία μιας πολιτικοστρατιωτικής Pax Americana με βάσεις, στρατεύματα και τον πολιτικό έλεγχο μεγάλου τμήματος του πλανήτη¹²⁵.

Συνέπεια του Δόγματος Τρούμαν ήταν το Σχέδιο Μάρσαλ, που πρότεινε ο στρατηγός Τζωρτζ Μάρσαλ τον Ιούνιο του 1947. Το σχέδιο πρότεινε τη χορήγηση «αδελφικής βοήθειας» στην Ευρώπη για να αποφευχθούν οι «πολιτικές αναταραχές», και η «απόγνωση», να ανακάμψει η παγκόσμια οικονομία και να δημιουργηθούν ελεύθεροι θεσμοί¹²⁶. Θεωρητικά, η βοήθεια απευθυνόταν σε όλα τα έθνη της Ευρώπης, υπό την προϋπόθεση όμως ότι θα ήταν προσηλωμένες στην ελεύθερη οικονομία, δηλαδή στο καπιταλιστικό

¹²¹ Η. Kissinger, ό. π. σελ.505

¹²² E. M. Burns, *Ευρωπαϊκή Ιστορία - Εισαγωγή στην Ιστορία και τον Πολιτισμό της νεότερης Ευρώπης*, Β' τόμος, Θεσσαλονίκη, Παρατηρητής, 1983, σελ. 392

¹²³ Χ. Παπασωτηρίου, *Αμερικανικό πολιτικό σύστημα και εξωτερική πολιτική:1945-2002*, Αθήνα, Ποιότητα, 2003, σελ.64

¹²⁴ John W. Young, *Η Ευρώπη του Ψυχρού Πολέμου, 1945-1991: πολιτική ιστορία*, Αθήνα, Εκδόσεις Πατάκη, 2003, σελ. 306

¹²⁵ Π. Τσακαλογιάννης, *Σύγχρονη Ευρωπαϊκή Ιστορία: Από τη Βασίλη στο τείχος του Βερολίνου, 1789-1989*, Β' τόμος, Αθήνα, Εκδόσεις Εστία, 2000, σελ.307-309

¹²⁶ Η. Kissinger, ό. π. σελ. 507

καθεστώς¹²⁷. Συμπεριλαμβανόταν συνεπώς και η Σοβιετική Ένωση. Όμως, ο έλεγχος στην οικονομία των δικαιούχων που συνεπαγόταν ως αντάλλαγμα, οδήγησε στην απόρριψη του σχεδίου από τη Σοβιετική Ένωση και τις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης, καθώς αυτές ακολουθούσαν το οικονομικό σύστημα του μαρξισμού-λενινισμού¹²⁸. Ο Kissinger αναφέρει χαρακτηριστικά ότι «η Ατλαντική Συμμαχία χρησίμευε σαν ένα στρατιωτικό προπύργιο ενάντια στη σοβιετική επέκταση. Το Σχέδιο Μάρσαλ ενίσχυε οικονομικά και κοινωνικά τη Δυτική Ευρώπη. Το πρόγραμμα της ελληνοτουρκικής βοήθειας αντέκρουε τη σοβιετική απειλή στην Ανατολική Μεσόγειο¹²⁹».

Το σχέδιο Μάρσαλ λοιπόν αποσκοπούσε στην αντιμετώπιση των πιεστικών οικονομικών προβλημάτων και στην οικονομική ανάκαμψη της Ευρώπης. Δεν ήταν όμως αυτός ο μοναδικός του σκοπός. Επιδίωκε επίσης να προωθήσει την οικονομική ενότητα στην Ευρώπη, μέσω της δημιουργίας ενός «υπερεθνικού» ευρωπαϊκού οργάνου, το οποίο θα αποφάσιζε για την ορθή κατανομή των πόρων και τη βελτιστοποίηση της χρήσης τους¹³⁰. Απέβλεπε, με άλλα λόγια, να ενθαρρύνει οικονομικές αλλαγές στην Ευρώπη για να μειώσει την εξάρτησή της για οικονομική βοήθεια από τις ΗΠΑ¹³¹. Η απροθυμία όμως χωρών, όπως η Μ. Βρετανία και η Γαλλία, να εκχωρήσουν μέρος της εθνικής τους κυριαρχίας για τη σύσταση ενός «υπερεθνικού» φορέα, είχε ως αποτέλεσμα τη διακυβερνητική διαχείριση των κονδυλίων του Σχεδίου Μάρσαλ¹³². Προέκυψε λοιπόν η ίδρυση του ΟΟΣΑ, του Οργανισμού Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης, ενός forum διαβουλεύσεων για θέματα οικονομικού σχεδιασμού, ο οποίος συνεισέφερε στην ανάπτυξη των πολυμερών διαβουλεύσεων στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα¹³³. Τον πρώτο υπερεθνικό ευρωπαϊκό οργανισμό αποτέλεσε, τελικά, ο Ευρωπαϊκός Οργανισμός Άνθρακα και Χάλυβα (1952), δημιούργημα του Γάλλου Υπουργού Εξωτερικών Robert Schuman.

¹²⁷ Π. Τσακαλογιάννης, ό. π., σελ. 315

¹²⁸ Bernstein S.-Milza P., *Ιστορία της Ευρώπης-Διάσπαση και Ανοικοδόμηση της Ευρώπης 1919 έως σήμερα*, Αθήνα, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, 1997, σελ. 180

¹²⁹ Η. Kissinger, ό. π. σελ. 528

¹³⁰ Π. Τσακαλογιάννης, ό. π. σελ.312

¹³¹ Κ. Αρβανιτόπουλος -Π. Ήφαιστος, ό. π. σελ. 107

¹³² Π. Τσακαλογιάννης, ό. π. σελ. 313

¹³³ Κ. Αρβανιτόπουλος -Π. Ήφαιστος, ό. π. σελ. 107

Η Βρετανία επωφελήθηκε σημαντικά από τις αμερικάνικες πρωτοβουλίες για ανοικοδόμηση της Ευρώπης. Η ένταξη της στην Ευρωπαϊκή Ζώνη Ελεύθερων Συναλλαγών και κατόπιν στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα αποσκοπούσε σε οφέλη από εκτεταμένες αλλά προστατευμένες ζώνες ελεύθερου εμπορίου, καθώς γνώριζε ότι δεν μπορούσε να αντέξει το κόστος του ανοιχτού ανταγωνισμού σε μία πολυμερή παγκόσμια οικονομία που κυριαρχούταν από τις ΗΠΑ¹³⁴. Επίσης, το εξωτερικό δασμολογικό καθεστώς της ΕΟΚ ήταν πιο φιλελεύθερο από το βρετανικό, ενώ η οικονομική βοήθεια που παρείχαν η Γαλλία και η Γερμανία στον υπόλοιπο κόσμο ήταν μεγαλύτερη από τη βρετανική. Τα πιθανά οφέλη, σε συνδυασμό με το βέτο της Γαλλίας στην ένταξη της Βρετανίας στην ΕΟΚ, είχε ως συνέπεια τον εκνευρισμό των Βρετανών και την περαιτέρω προσέγγιση τους με τις ΗΠΑ στον οικονομικό τομέα συνεργασίας¹³⁵.

3.2.2. Η ανάπτυξη του νεοκαπιταλισμού

Ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος έσπειρε, στο μεγαλύτερο μέρος του κόσμου, ερείπια και καταστροφές και προκάλεσε τεράστιες ανθρώπινες απώλειες. Η μόνη χώρα που βγήκε ενισχυμένη από τον πόλεμο αυτό ήταν οι Ηνωμένες Πολιτείες. Οι Αμερικανοί, σε όλη τη διάρκεια του πολέμου, προμήθευαν τα οπλοστάσια όλων των μαχόμενων κατά του ναζισμού εθνών με πολεμικό υλικό και τους δάνειζαν χρήματα. Μετά το 1945, η αμερικανική νομισματική δύναμη ενισχύεται ακόμη περισσότερο, με τις ΗΠΑ να κατέχουν τα 2/3 των παγκόσμιων αποθεμάτων χρυσού. Το δολάριο ήταν το μόνο σταθερό νόμισμα με αποτέλεσμα να είναι ικανό να εξυπηρετήσει τις διεθνείς συναλλαγές, ενώ οι εξαγωγές των ΗΠΑ διπλασιάστηκαν. Η αμερικανική οικονομική κυριαρχία είχε ως επακόλουθο οι Ηνωμένες Πολιτείες να επωμιστούν την οικονομική ανασυγκρότηση του μεταπολεμικού κόσμου.

Η «ειδική σχέση» στον οικονομικό τομέα δημιουργήθηκε μεταπολεμικά, καθώς υπήρχαν θεμελιώδεις διαφορές στις πολιτικές των δύο κρατών κατά τη διάρκεια του μεσοπολέμου. Μετά τη Διάσκεψη της Οτάβας το 1932 η Βρετανία

¹³⁴ David Reynolds, op. cit. p.7

¹³⁵ John P. Mackintosh, op. cit. p.251

υιοθέτησε κάποιες πολιτικές προστατευτισμού, με σκοπό να εδραιώσει τη θέση της στα κράτη της αυτοκρατορίας. Οι αμερικάνικες κυβερνήσεις από το 1934 και μετά προσπάθησαν να άρουν τα εμπόδια στο εμπόριο, με το καθεστώς προνομιακών μεταχειρίσεων της Βρετανίας να βρίσκεται στην κορυφή της λίστας. Είναι αξιοσημείωτο, ότι η μεταξύ τους διαφωνία είχε επαναληφθεί με αντίστροφους όρους τον 19^ο αιώνα, όταν οι ΗΠΑ είχαν υιοθετήσει τον προστατευτισμό και η Βρετανία υποστήριζε το ελεύθερο εμπόριο¹³⁶.

Η αναδιοργάνωση της οικονομίας έγινε στη βάση του αμερικανικού οικονομικού συστήματος, δηλαδή του φιλελεύθερου καπιταλισμού ή νεοκαπιταλισμού. Το οικονομικό αυτό σύστημα, χωρίς να εγκαταλείπει τις αρχές της φιλελεύθερης δημοκρατίας, καθιερώνει ταυτόχρονα την παρέμβαση του κράτους στην οικονομική και στην κοινωνική ζωή. Το κράτος επρόκειτο να πλαισιώνει, να ελέγχει και να ενισχύει στο όνομα του γενικού συμφέροντος και της κοινωνικής δικαιοσύνης¹³⁷.

Η υποδομή για την οικονομική ανασυγκρότηση είχε τεθεί ήδη από το 1941, όταν ο Ρούσβελτ και ο Τσόρτσιλ συνυπέγραψαν τη Χάρτα του Ατλαντικού. Επρόκειτο για ένα σύνολο κατευθυντήριων αρχών σύμφωνα με τις οποίες έπρεπε να πραγματοποιηθεί η οικονομική αναδιοργάνωση των κρατών την επαύριον του πολέμου. Οι σημαντικότερες αρχές που θέσπισε η Χάρτα ήταν της ελευθερίας της ναυσιπλοΐας και της ελευθερίας του εμπορίου. Οι αρχές αυτές ήταν σύμφυτες με τα συμφέροντα των ΗΠΑ οι οποίες λόγω της μεγάλης τους παραγωγής, είχαν ανάγκη το άνοιγμα των αγορών, ώστε να αναπτύξουν τις εξαγωγές τους¹³⁸.

Η αναδιοργάνωση του διεθνούς οικονομικού συστήματος είχε δυο παραμέτρους: α) τη διαμόρφωση ενός νέου διεθνούς νομισματικού συστήματος και β) την αναδιοργάνωση του διεθνούς εμπορικού συστήματος. Τα βήματα προς την υλοποίηση του πρώτου στόχου είχαν ήδη ξεκινήσει το 1943 με τις διμερείς αγγλοαμερικανικές συνομιλίες για την επεξεργασία

¹³⁶ David Reynolds, *op. cit.* p.7

¹³⁷ Serge Bernstein, *Δημοκρατίες, αυταρχικά και ολοκληρωτικά καθεστώτα στον 20^ο αιώνα*, Αθήνα: Ποιότητα 2004, σελ.256-259

¹³⁸ Έχει αποδειχθεί ιστορικά ότι η εφαρμογή του φιλελευθερισμού εξυπηρετεί τα οικονομικά συμφέροντα της κυρίαρχης δύναμης. Στην περίπτωση αυτή, εξυπηρετούνταν τα συμφέροντα των ΗΠΑ. Βλ. Serge Bernstein, *Δημοκρατίες, αυταρχικά και ολοκληρωτικά καθεστώτα στον 20^ο αιώνα*, Αθήνα: Ποιότητα 2004, σελ.257

σχεδίων διαμόρφωσης ενός νέου διεθνούς νομισματικού συστήματος. Η «διπλωματία δολαρίου-στερλίνας», αν και διήρκησε δυο περίπου χρόνια, αποτέλεσε το υπόβαθρο για τη σύναψη των συμφωνιών του Bretton Woods¹³⁹.

Τον Ιούλιο του 1944 πραγματοποιήθηκε, στο Bretton Woods του New Hampshire των ΗΠΑ, η Νομισματική και Χρηματοοικονομική Διάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών, ευρύτερα γνωστή ως η Διάσκεψη του Bretton Woods. Τα σχέδια για το σύστημα του Bretton Woods αναπτύχθηκαν από δύο σημαντικούς οικονομολόγους, τον αμερικανό Harry Dexter White, και τον βρετανό John Maynard Keynes. Τελικά, υιοθετήθηκε το αμερικανικό σχέδιο. Το σχέδιο αυτό έθετε ως αρχή την επιστροφή στην ελεύθερη μετατρεψιμότητα των νομισμάτων τόσο μεταξύ τους όσο και σε σχέση με το δολάριο. Το δολάριο ήταν το μόνο νόμισμα που διατηρούσε μετατρεψιμότητα σε χρυσό, στην τιμή των 35\$ ανά ουγκιά χρυσού. Καθιερώθηκε, έτσι, ένα σύστημα σταθερής ισοτιμίας των νομισμάτων με βάση το χρυσό και με το αμερικανικό δολάριο ως βασικό νόμισμα, που έγινε γνωστό ως το σύστημα του Bretton Woods. Με τις συμφωνίες του Bretton Woods, λοιπόν, θεσμοθετήθηκε το νέο παγκόσμιο νομισματικό σύστημα¹⁴⁰.

Η λειτουργία του συστήματος του Bretton Woods στηριζόταν σε δύο όργανα. Παρά την αναμφίβολη κυριαρχία των ΗΠΑ στο νέο αυτό διεθνές νομισματικό σύστημα, η διαχείρισή του γινόταν από ένα διεθνή οργανισμό, το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ). Το ΔΝΤ ενέκρινε τις αλλαγές στις συναλλαγματικές ισοτιμίες, συμβούλευε τις χώρες-μέλη του πάνω σε θέματα νομισματικής πολιτικής και, το κυριότερο, παρείχε δάνεια σε χώρες που παρουσίαζαν έλλειμμα. Για το λόγο αυτό, απέκτησε δικό του ταμείο στο οποίο κάθε χώρα-μέλος συνέβαλε ανάλογα με την οικονομική της σημασία. Ανάλογα με το ποσοστό συμμετοχής, οριζόταν και η βαρύτητα της ψήφου κάθε χώρας. Στην πράξη, το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο βρισκόταν υπό την επιρροή των ΗΠΑ, διότι αυτές διέθεταν το μεγαλύτερο ποσοστό. Το δεύτερο όργανο στο οποίο βασίστηκε το σύστημα του Bretton Woods ήταν η Διεθνής Τράπεζα. Αυτή είχε ως κύρια αποστολή την παροχή δανείων για την ανάκαμψη των

¹³⁹ Π. Τσακαλογιάννης, ό. π. σελ.299

¹⁴⁰ Serge Bernstein, *Δημοκρατίες, αυταρχικά και ολοκληρωτικά καθεστώτα στον 20^ο αιώνα*, Αθήνα: Ποιότητα 2004, σελ.258

οικονομιών της Ευρώπης μετά τον πόλεμο και την προαγωγή της οικονομικής ανάπτυξης.

Σκοπός της συμφωνίας του Bretton Woods ήταν η δημιουργία ενός διεθνούς οικονομικού συστήματος ικανού να αποτρέψει κι άλλη οικονομική και πολιτική κατάρρευση που θα οδηγούσε σε έναν ακόμη παγκόσμιο πόλεμο. Κατά την δεκαετία του 1950 το νέο σύστημα άρχισε να φέρνει τα αναμενόμενα αποτελέσματα με την μορφή της μεγάλης ανάπτυξης του διεθνούς εμπορίου, της οικονομικής ανάπτυξης και των επενδύσεων. Παρά τις προσπάθειες που έγιναν την περίοδο την περίοδο αυτή, το σύστημα δεν λειτούργησε όπως αναμενόταν. Η Αμερική, για να διευκολύνει την οικονομική ανάκαμψη της Ευρώπης, που αποτελούσε βασική προϋπόθεση για την υλοποίηση της συμφωνίας του Bretton Woods, προσέφερε στη Βρετανία 7 δισεκατομμύρια δολάρια, σε δάνεια και άλλες παροχές. Ο σκοπός της κίνησης αυτής ήταν να βοηθηθεί η οικονομική ανάκαμψη της χώρας και η μετατρεψιμότητα της στερλίνας. Η Βρετανία, λοιπόν, δεν κατόρθωσε να διατηρήσει την οικονομική της ανεξαρτησία από τις Ηνωμένες Πολιτείες. Τα αποτελέσματα που αναμενόταν δεν επήλθαν και οι Αμερικανοί διαπίστωσαν, ότι το σύστημα του Bretton Woods δεν λειτουργούσε. Τελικά, το 1971, με απόφαση του προέδρου Richard Nixon, οι ΗΠΑ εγκατέλειψαν το σύστημα σταθερών συναλλαγματικών ισοτιμιών του Bretton Woods¹⁴¹.

Η υλοποίηση της αναδιοργάνωσης του διεθνούς εμπορικού συστήματος επιχειρήθηκε μέσω της Γενικής Συμφωνίας Δασμών και Εμπορίου (General Agreement on Tariffs and Trade – GATT) η οποία υπογράφηκε στη Γενεύη τον Οκτώβριο του 1947 από 23 χώρες. Η ανάγκη του μεταπολεμικού κόσμου για ομαλή λειτουργία και ανάπτυξη του διεθνούς εμπορίου απαιτούσε την καθιέρωση διεθνούς εμπορικής πολιτικής. Την καθιέρωση, δηλαδή, ενός διακρατικού ρυθμιστικού πλαισίου με κοινά αποδεκτές αρχές, κανόνες, μέτρα και διαδικασίες που θα δέσμευαν τα συμβαλλόμενα μέρη. Η Γενική Συμφωνία Δασμών και Εμπορίου καθιέρωνε την απελευθέρωση του εμπορίου και τον τελωνειακό αποπλισμό των κρατών-μελών της¹⁴². Αποτέλεσε το θεσμικό πλαίσιο της διεθνούς εμπορικής πολιτικής για μισό περίπου αιώνα (1947-1994) και συνέβαλε καθοριστικά στην προοδευτική ανάπτυξη του διεθνούς

¹⁴¹ Π. Τσακαλογιάννης, ό. π. σελ.300 και 327

¹⁴² Serge Bernstein, ό. π. σελ.258

εμπορίου καθώς και στην ομαλή συνύπαρξη των συμβαλλομένων μερών. Η Βρετανία είναι και αυτή μια από τις χώρες-μέλη της GATT, επιβεβαιώνοντας με τον τρόπο αυτό, για μια ακόμη φορά, την πίστη της στην ειδική σχέση με τις ΗΠΑ

3.3. Πυρηνική συνεργασία

Από το 1945 και μετά, παρουσιάζεται μια μεταστροφή του βρετανικού αμυντικού δόγματος από την άμυνα στην αποτροπή. Η απόκτηση πυρηνικής ισχύος από την ΕΣΣΔ σήμαινε πως η επόμενη προσπάθεια κατάληψης της Ευρώπης από τη νέα αυτή αναθεωρητική δύναμη δεν θα γινόταν πια με μια συμβατική επίθεση. Για το λόγο αυτό η βρετανική στρατηγική επικεντρώθηκε στην αποτροπή μιας τέτοιας επίθεσης.

Το βρετανικό πυρηνικό πρόγραμμα είχε αρχίσει να αναπτύσσεται ήδη από τη δεκαετία του 1940, ενόσω ακόμη μαίνονταν ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος. Την περίοδο αυτή, το αντίστοιχο αμερικανικό πρόγραμμα βρισκόταν αρκετά βήματα πίσω. Η πρώτη συνεργασία των δυο χωρών στον τομέα των πυρηνικών έλαβε χώρα το 1943, όταν υπέγραψαν τη συμφωνία του Quebec. Η συμφωνία αυτή όριζε μεταξύ άλλων: 1) Να μην χρησιμοποιηθούν τα πυρηνικά όπλα εναντίον αλλήλων. 2) Να μην χρησιμοποιηθούν εναντίον τρίτων, χωρίς προηγουμένως να υπάρξουν διαβουλεύσεις. 3) Να μην δοθούν πληροφορίες σε τρίτους, χωρίς προηγουμένως να υπάρξουν διαβουλεύσεις.

Η συνεργασία μεταξύ των δύο κρατών είχε ξεκινήσει ήδη από το 1940, όταν η μεταξύ τους ανταλλαγή πληροφοριών και προσωπικού επιτάχυνε σημαντικά τον ρυθμό ολοκλήρωσης του αμερικάνικου προγράμματος «Μανχάταν». Τον Σεπτέμβριο του 1944 οι Roosevelt και Churchill κατέληξαν σε μυστική συμφωνία, η οποία προέβλεπε ότι η πλήρης συνεργασία στην ανάπτυξη πυρηνικής τεχνολογίας για στρατιωτικούς και εμπορικούς σκοπούς θα συνεχιζόταν και μετά την ήττα της Ιαπωνίας, εκτός αν υπήρξε νέα συμφωνία που θα τερμάτιζε τη συγκεκριμένη. Το πρόβλημα στην εφαρμογή της συμφωνίας ήταν ότι η πλειοψηφία των αξιωματούχων στην Ουάσιγκτον, συμπεριλαμβανομένου και του Προέδρου Τρούμαν, δεν γνώριζαν την ύπαρξη της. Τον Αύγουστο του 1946 το Κογκρέσο υιοθέτησε την Πράξη Mc Mahon, με

την οποία απαγόρευε τη μεταφορά πληροφοριών για την πυρηνική βόμβα σε άλλη κυβέρνηση, αποκλείοντας με αυτό τον τρόπο τη Βρετανία από την πυρηνική συνεργασία¹⁴³.

Η κίνηση των Αμερικανών, να μην υποστηρίξουν με τα στρατηγικά πυρηνικά τους όπλα την επέμβαση των Βρετανών στο Σουέζ, προκάλεσε την ανασφάλεια των Βρετανών ως προς τη στάση που θα τηρούσε η Αμερική σε ένα ενδεχόμενο σοβιετικό χτύπημα στην Ευρώπη. Έκανε επιπλέον επιτακτική την ανάγκη των Βρετανών για απόκτηση ανεξάρτητου πυρηνικού αποτρεπτικού το οποίο θα τους παρείχε ασφάλεια σε μια τέτοια περίπτωση. Η επιθυμία των Αμερικανών να ενισχύσουν την δυτική αποτρεπτική ικανότητα, ενόψει της σοβιετικής αποστολής του πυραύλου Σπούτνικ το 1957, τους οδήγησε στην πρόταση νέας συνεργασίας στους Βρετανούς. Έτσι, το 1960, συμφώνησαν την πώληση στο Ηνωμένο Βασίλειο πυραύλων Skybolt¹⁴⁴.

Όταν την προεδρία των Ηνωμένων Πολιτειών ανέλαβε ο John Kennedy, η πολιτική των ΗΠΑ στον τομέα των πυρηνικών άλλαξε. Πλέον, τα σχέδια των Αμερικανών κατευθύνονταν προς τη δημιουργία ενός «συλλογικού πυρηνικού συστήματος» στην Ευρώπη, η χρήση του οποίου θα γινόταν υπό την πλήρη εποπτεία τους. Απέβλεπαν ουσιαστικά στη δημιουργία μιας Πολυεθνικής Πυραυλικής Δύναμης (MLF), η οποία θα ήταν συνδεδεμένη υπηρεσιακά με το στρατηγείο του NATO. Θα υπάγονταν δηλαδή στο NATO¹⁴⁵. Προς το σκοπό αυτό, ακύρωσαν τη συμφωνία πώλησης στο Ηνωμένο Βασίλειο πυραύλων Skybolt και αντ' αυτού πρότειναν τόσο στους Βρετανούς όσο και στους Γάλλους την πώληση του συστήματος Polaris. Σύμφωνα με το σύστημα αυτό Βρετανοί και Γάλλοι θα αναλάμβαναν την κατασκευή πυρηνικών κεφαλών και υποβρυχίων, ενώ οι Αμερικανοί θα προσέφεραν το πυραυλικό σύστημα μεταφοράς. Η απόφαση της Γαλλίας να δημιουργήσει ανεξάρτητο πυρηνικό οπλοστάσιο την οδήγησε στην άρνηση συμμετοχής της στην Πολυεθνική Δύναμη. Αντίθετα, η Βρετανία προχώρησε

¹⁴³ David Reynolds, op. cit. p.11

¹⁴⁴ Baylis John, *Anglo-American Defense Relations 1939-1980, The Special Relationship*, London, Macmillan Press: 1981, σελ.18-63, το οποίο παρατίθεται στο Π. Ήφαιστος, *Διπλωματία και Στρατηγική των Μεγάλων Δυνάμεων*, Αθήνα, Ποιότητα 2000, σελ.182

¹⁴⁵ Κ. Αρβανιτόπουλος -Π. Ήφαιστος, ό. π. σελ. 90

στη συνεργασία η οποία σφραγίστηκε επίσημα με την υπογραφή της συμφωνίας του Nassau, το 1962¹⁴⁶.

Η συμφωνία του Nassau αποτελεί το σύμβολο της ειδικής σχέσης Μ. Βρετανίας-ΗΠΑ η οποία πήρε «σάρκα και οστά» με τον πιο επίσημο τρόπο και ως προς ένα σημαντικότερο ζήτημα, αυτό των πυρηνικών όπλων. Με αυτή τη συμφωνία ο Υπουργός Άμυνας των ΗΠΑ αποφάσισε να σταματήσει την παροχή των δαπανηρών Skybolt. Ο Macmillan υποστήριξε ότι η ακύρωση της συμφωνίας του 1960 υποχρέωνε τις ΗΠΑ να παρέχουν τους Polaris με προνομιακούς όρους. Όταν ο Βρετανός πρωθυπουργός επέστρεψε έκανε λόγο για το πώς η συμφωνία του Nassau «διατήρησε ταυτόχρονα τις έννοιες της ανεξαρτησίας και της αλληλεξάρτησης», τα οποία βρίσκονταν στην καρδιά αυτού που εννοούσε ως «ειδική σχέση»¹⁴⁷.

Από τη σύναψη της συμφωνίας αυτής συνάγονται πολλά συμπεράσματα: Αρχικά, έγινε ξεκάθαρο πως η πυρηνική δύναμη της Βρετανίας έχει αποκλειστικά ατλαντικό και όχι ευρωπαϊκό προσανατολισμό. Δεύτερον, ότι η Βρετανία είναι υπέρμαχος της πλήρους εξάρτησης της ευρωπαϊκής άμυνας από το NATO και ενάντια σε κάθε προσπάθεια αυτονόμησής της. Τρίτον, ότι πλέον η συνεργασία Βρετανίας-Γαλλίας σε ευρωπαϊκό επίπεδο καθίσταται δύσκολη καθώς, για τη μεν Βρετανία, τα πυρηνικά είναι σύμβολο του ατλαντικού της προσανατολισμού, ενώ για τη Γαλλία, σύμβολο της εθνικής της ανεξαρτησίας¹⁴⁸.

Ως προς το θέμα του τελικού ελέγχου των βρετανικών πυρηνικών όπλων, το κείμενο της συμφωνίας του Nassau δεν ήταν αρκετά διαφωτιστικό. Συγκεκριμένα αναφέρει ότι «εκτός της περίπτωσης όπου η βρετανική κυβέρνηση κρίνει ότι διακυβεύονται ζωτικά εθνικά συμφέροντα, οι βρετανικές πυρηνικές δυνάμεις θα χρησιμοποιηθούν για σκοπούς άμυνας της Δυτικής Συμμαχίας¹⁴⁹». Υπάρχει σαφώς ασάφεια. Αυτό όμως που συνάγεται είναι ότι τα βρετανικά πυρηνικά όπλα έχουν διπλή φύση. Έχουν δηλαδή εθνικό χαρακτήρα, υπό την έννοια ότι ελέγχονται από τις βρετανικές ένοπλες δυνάμεις και θα τεθούν de facto υπό τον πλήρη έλεγχο της βρετανικής

¹⁴⁶ Π. Ήφαιστος, ό. π. σελ.183

¹⁴⁷ David Reynolds, op. cit. p.12

¹⁴⁸ Π. Ήφαιστος, ό. π. σελ.185

¹⁴⁹ J. Baylis, ό. π. σελ.180, το οποίο παρατίθεται στο Π. Ήφαιστος, *Διπλωματία και Στρατηγική των Μεγάλων Δυνάμεων*, Αθήνα: Ποιότητα 2000, σελ.183

πολιτικής εξουσίας, ως ύστατη προσφυγή στην πυρηνική βία, εάν η χώρα απειληθεί από μια τέτοια επίθεση. Έχουν όμως και ατλαντικό χαρακτήρα, διότι εξυπηρετούν τους σκοπούς της Ατλαντικής Συμμαχίας και επιπλέον εξαρτώνται από την αμερικανική υποστήριξη σε πληροφορίες, από τη χρήση των αμερικανικών διαστημικών δορυφορικών εγκαταστάσεων και από την παροχή μηχανών για τους εκτοξευτήρες Polaris. Διαπιστώνεται, επομένως, ότι το πυρηνικό δόγμα της Μ. Βρετανίας είναι πλήρως εναρμονισμένο με αυτό των ΗΠΑ και ενταγμένο στη στρατιωτική δομή του NATO, μπορεί όμως να τεθεί υπό τον πλήρη έλεγχο της χώρας σε περίοδο κρίσης¹⁵⁰.

Μετά την υπογραφή της συμφωνίας του Nassau, οι ΗΠΑ έδωσαν μεγάλη αξία στον ρόλο του βρετανικού ναυτικού – το δεύτερο μεγαλύτερο στο NATO – το οποίο επιφορτίστηκε να περιφρουρεί τις υποδομές επικοινωνίας στις ευρωπαϊκές ακτές του Ατλαντικού.

Η πυρηνική συνεργασία ανανεώθηκε το 1980 με τη συμφωνία για την αγορά των αμερικανικών πυραυλικών συστημάτων Trident τα οποία θα αντικαθιστούσαν το σύστημα Polaris¹⁵¹. Η νέα αυτή συμφωνία επιβεβαίωσε εκ νέου την προσήλωση της Βρετανίας στην ατλαντική πυρηνική σχέση, αντί στη συνεργασία με τα άλλα ευρωπαϊκά κράτη.

---

¹⁵⁰ Π. Ήφαιστος, ό. π. σελ.184-187

¹⁵¹ David Reynolds, op. cit. p.16

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο

Η ΕΙΔΙΚΗ ΣΧΕΣΗ ΜΕΤΑ ΤΟΝ ΨΥΧΡΟ ΠΟΛΕΜΟ

4.1. Το διεθνές σύστημα μετά τον Ψυχρό Πόλεμο

Η κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης δημιούργησε ένα κενό ισχύος και εξουσίας στο διεθνές σύστημα το οποίο επιχείρησαν μοιραία να καλύψουν οι ΗΠΑ σε συνεργασία με τους ευρωπαϊούς συμμάχους τους. Οι ανακατανομές της ισχύος που επήλθαν την περίοδο αυτή οδήγησαν νομοτελειακά στη μετεξέλιξη του διεθνούς συστήματος και στη δημιουργία μιας νέας παγκόσμιας τάξης¹⁵².

Στο νέο αυτό διεθνές σύστημα στο οποίο εξέλειπε πια η Σοβιετική Ένωση οι ΗΠΑ κατείχαν κυρίαρχη θέση. Ήταν η μοναδική υπερδύναμη η οποία υπερτερούσε σε όλους τους τομείς και είχε την ικανότητα να προβάλλει την ισχύ της και να προωθήσει τα συμφέροντά της σε όλο τον πλανήτη. Υπήρχαν όμως και άλλες μεγάλες δυνάμεις οι οποίες δρούσαν κυρίως σε περιφερειακά υποσυστήματα, καθώς δεν είχαν τη δυνατότητα πλανητικής προβολής της ισχύος τους. Τέτοιες δυνάμεις ήταν η Ρωσία στην Ευρασία, η Γαλλία και η Γερμανία στην Ευρώπη, η Κίνα και η Ινδία στην Ασία, το Ιράν στη Μέση Ανατολή, η Βραζιλία στη Λατινική Αμερική και η Νότια Αφρική και η Νιγηρία στην Αφρική. Υπήρχαν επίσης δευτερεύουσες περιφερειακές δυνάμεις με ανταγωνιστικά συμφέροντα προς τις μεγάλες δυνάμεις του συστήματος, οι οποίες λειτουργούσαν ως γεωπολιτικοί τοποτηρητές της υπερδύναμης εξισορροπώντας τις μεγάλες δυνάμεις¹⁵³. Τον ρόλο αυτό διαδραμάτιζαν και εξακολουθούν να διαδραματίζουν η Μεγάλη Βρετανία σε σχέση με το γαλλογερμανικό άξονα, η Ουκρανία σε σχέση με τη Ρωσία, η Ιαπωνία σε σχέση με την Κίνα, το Πακιστάν σε σχέση με την Ινδία, η Αργεντινή σε σχέση με την Βραζιλία, η Τουρκία και το Ισραήλ σε σχέση με το Ιράν και το Ιράκ.

¹⁵² Βλ. Α. Πλατιάς, *Το νέο διεθνές σύστημα*, Αθήνα: Παπαζήσης 1995

¹⁵³ Τοποτηρητές είναι τα κράτη τα οποία επωμίζονται την επίβλεψη και προώθηση των αμερικανικών συμφερόντων στα περιφερειακά υποσυστήματα, μειώνοντας έτσι το κόστος της αμερικανικής στρατιωτικής παρουσίας. Κ. Αρβανιτόπουλος, *Η αμερικανική εξωτερική πολιτική μετά τον ψυχρό πόλεμο, Ιδεολογικά ρεύματα*. Αθήνα: Ποιότητα 2000, σελ.63

Με τα δεδομένα αυτά, ο Huntington χαρακτήρισε το μεταψυχροπολεμικό διεθνές σύστημα ως ένα περίεργο μονοπολυπολικό υβρίδιο. Σύμφωνα με το Huntington, στο διεθνές αυτό σύστημα υπήρχε μια μόνο υπερδύναμη, αλλά το γεγονός αυτό δεν αρκούσε για να χαρακτηριστεί το σύστημα μονοπολικό. Κατά τον Huntington, το μονοπολικό σύστημα χαρακτηρίζεται από την ύπαρξη μιας μόνο υπερδύναμης, την απουσία άλλων μεγάλων δυνάμεων και την παρουσία πολλών μικρότερων δυνάμεων. Στο μονοπολικό σύστημα η μοναδική υπερδύναμη αντιμετωπίζει μόνη της τα διεθνή ζητήματα και καμιά άλλη μεγάλη δύναμη ή συνδυασμός δυνάμεων δεν μπορεί να την αποτρέψει. Η περιγραφή αυτή όμως δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα του νέου διεθνούς συστήματος. Το μεταψυχροπολεμικό διεθνές σύστημα δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ούτε πολυπολικό, διότι ο Huntington υποστηρίζει, πως το πολυπολικό σύστημα διακρίνεται από «την ύπαρξη πολλών μεγάλων δυνάμεων, εφάμιλλης ισχύος, οι οποίες ανταγωνίζονται μεταξύ τους μέσα από μεταβαλλόμενους σχηματισμούς».

Τα πρώτα χρόνια μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου υπήρχε η αντίληψη ότι το διεθνές σύστημα θα είναι πρόσκαιρα πολυπολικό. Σε αυτό θα κυριαρχούν οι ΗΠΑ, η ενωμένη Ευρώπη, η Ιαπωνία, η Κίνα και η Ρωσία. Η διεθνής κατανομή ισχύος καθορίστηκε από τους διαφορετικούς ρυθμούς ανάπτυξης των εν λόγω δυνάμεων και από τις συστημικές αλλαγές. Οι τελευταίες δεν έγιναν ομαλά, αλλά σημαδεύτηκαν από περιφερειακούς πολέμους, όπως στον Περσικό Κόλπο, την πρώην Γιουγκοσλαβία, τον Καύκασο και την Κεντρική Ασία¹⁵⁴.

Το νέο διεθνές σύστημα εμπεριέχει στοιχεία μονοπολικού, αλλά και πολυπολικού συστήματος. Σε αυτό συνυπάρχουν μια υπερδύναμη και πολλές μεγάλες δυνάμεις. Η διευθέτηση των διεθνών προβλημάτων γίνεται με πρωτοβουλία της υπερδύναμης, σε συνεννόηση με τις υπόλοιπες μεγάλες δυνάμεις, ενώ οι υπόλοιπες μεγάλες δυνάμεις αναλαμβάνουν δράση επί διεθνών ζητημάτων, μόνο με τη συγκατάθεση της υπερδύναμης¹⁵⁵.

Ο Waltz, στα πρώτα χρόνια της μεταψυχροπολεμικής περιόδου, ισχυρίστηκε πως το διεθνές σύστημα, την επταύριον του ψυχρού πολέμου,

¹⁵⁴ Α. Πλατιάς, ό. π. σελ.20

¹⁵⁵ Samuel Huntington, *"The Lonely Superpower"*, Foreign Affairs Vol.78, No.2, (March – April 1999), pp.35-36. Παρατίθεται στο Κ. Αρβανιτόπουλος, *Η αμερικανική εξωτερική πολιτική μετά τον ψυχρό πόλεμο, Ιδεολογικά ρεύματα*. Αθήνα: Ποιότητα 2000, σελ.91

παρέμεινε διπολικό, γιατί η Ρωσία, εξακολουθούσε να είναι μεγάλη δύναμη, στρατιωτικά τουλάχιστον, ενώ παράλληλα δεν είχαν αναδυθεί άλλες μεγάλες δυνάμεις¹⁵⁶. Αργότερα, αναθεώρησε τη θέση του αυτή και υποστήριξε, ότι το μεταψυχροπολεμικό διεθνές σύστημα ρέπει προς το μονοπολισμό. Απέφυγε όμως να το χαρακτηρίσει μονοπολικό με τη στενή έννοια του όρου, καθώς θεωρούσε, όπως και ο Huntington, ότι οι ΗΠΑ χρειαζόταν και τη συναίνεση των υπόλοιπων μεγάλων δυνάμεων προκειμένου να διευθετήσουν τα κρίσιμα διεθνή προβλήματα¹⁵⁷.

4.2. Ευρωπαϊκή Αμυντική Ταυτότητα και ΝΑΤΟ

4.2.1. Η Δυτικο – Ευρωπαϊκή Ένωση (ΔΕΕ)

Μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου η Γαλλία άσκησε πιέσεις για την υιοθέτηση μίας Ευρωπαϊκής παρά Ατλαντικής προσέγγισης στην ασφάλεια της Ευρώπης. Η επιθυμία ορισμένων Ευρωπαίων, όπως των Γάλλων και των Γερμανών για δημιουργία ανεξάρτητου αμυντικού πυλώνα στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης υλοποιήθηκε το 1991, με την πρόταση του Μιτεράν και του Κολ για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Αμυντικής Ταυτότητας (European Defense Identity) και τη δημιουργία του γαλλογερμανικού στρατού. Τον Μάρτιο του 1991 ο Υφυπουργός Εξωτερικών των ΗΠΑ Bartholomew κατέστησε σαφές ότι οι ΗΠΑ θα καλωσορίσουν μία ευρωπαϊκή φωνή στο ΝΑΤΟ, η οποία θα βασίζεται στη ΔΕΕ, αλλά δεν θα αποδεχτούν να χάσουν την πρωτοκαθεδρία τους¹⁵⁸.

Η συζήτηση γύρω από το μέλλον της ασφάλειας στη Δυτική Ευρώπη ήταν παρόμοια με τη συζήτηση που ακολούθησε το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου και πήρε την μορφή του «πολέμου» μεταξύ των θεσμών. Οι γείτονες της Γερμανίας ήθελαν την συνεχιζόμενη παρουσία των ΗΠΑ στην Ευρώπη,

¹⁵⁶ Kenneth Waltz, *“The Emerging Structure of International Politics”*, International Security Vol.68 no2 (Fall 1993), pp.44-79. Παρατίθεται στο Κ. Αρβανιτόπουλος, *Η αμερικανική εξωτερική πολιτική μετά τον ψυχρό πόλεμο, Ιδεολογικά ρεύματα*. Αθήνα: Ποιότητα 2000, σελ.90

¹⁵⁷ Kenneth Waltz, *Globalization and American Power*, The National Interest, Άνοιξη 2000, σελ.54. Παρατίθεται στο Κ. Αρβανιτόπουλος, *Η αμερικανική εξωτερική πολιτική μετά τον ψυχρό πόλεμο, Ιδεολογικά ρεύματα*. Αθήνα: Ποιότητα 2000, σελ.97

¹⁵⁸ Paul Cornish, *“European Security: The End of Architecture and the New NATO”*, International Affairs Vol.72 no4 (October 1996), p.755

καθώς φοβόντουσαν την ισχύ της ενωμένης Γερμανίας. Η Γερμανία ήθελε την παρουσία των ΗΠΑ, ώστε να καθησυχάσει τους φόβους των γειτόνων τους. Ο «πόλεμος» των θεσμών αφορούσε αν το ΝΑΤΟ ή η ΔΕΕ ήταν ο πιο κατάλληλος οργανισμός για να εγγυηθεί την ειρήνη στη Δυτική Ευρώπη. Η συζήτηση έγινε πιο έντονη το 1991 και το 1992, καθώς οι αμφιβολίες των Ευρωπαίων για την πρόθεση των Αμερικανών να παραμείνουν στην Ευρώπη και οι ανησυχίες τους για τις συνέπειες της γερμανικής ενοποίησης είχαν φτάσει στο απόγειο τους¹⁵⁹.

Στη Σύνοδο του Μάαστριχτ τον Δεκέμβριο του 1991, παρά την αίσθηση του επείγοντος που δημιουργούσε ο πόλεμος στη Γιουγκοσλαβία, οι ηγέτες της ΕΕ δεν μπορούσαν να συμφωνήσουν σε ποιο βαθμό θα περνούσε η αμυντική και στρατιωτική πολιτική στη δικαιοδοσία της ΕΕ. Ακόμα και η Γαλλία δίσταζε να κάνει βήματα που θα περιόριζαν την στρατιωτική ανεξαρτησία της. Ο συμβιβασμός που επιτεύχθηκε συνίστατο στην επαναφορά της ΔΕΕ, η οποία θεωρήθηκε ως «ο Ευρωπαϊκός πυλώνας της Ατλαντικής Συμμαχίας και ο αμυντικός βραχίονας της ΕΕ»¹⁶⁰.

Η Βρετανία, πιστή στον ατλαντικό της προσανατολισμό σε ό,τι αφορά θέματα άμυνας και ασφάλειας, υποστήριξε τη διατήρηση του ΝΑΤΟ ως κύριου αμυντικού θεσμού στη μεταψυχροπολεμική Ευρώπη. Φοβούμενη τις συνέπειες που θα επέφερε στην ευρωπαϊκή τάξη πραγμάτων η δημιουργία της Ευρωπαϊκής Αμυντικής Ταυτότητας, προσπάθησε να την εξισοροπήσει συνεργαζόμενη στενά με τις ΗΠΑ. Προς το σκοπό αυτό, η βρετανική πολιτική κινήθηκε προς δυο κατευθύνσεις: αρχικά, επιδίωξε την εξάρτηση της Ευρωπαϊκής Αμυντικής Ταυτότητας από το ΝΑΤΟ, αποστερώντας την από αυτόνομη στρατιωτική διοίκηση και στρατιωτικές μονάδες. Επιπρόσθετα, πρότεινε την αναβίωση της ΔΕΕ, ώστε να οικοδομηθεί πάνω σε αυτή η Ευρωπαϊκή Αμυντική Ταυτότητα. Η πρόταση των Βρετανών σχετικά με τη ΔΕΕ δεν ήταν τυχαία. Οφειλόταν σε τρεις βασικούς λόγους. Πρώτον, η ΔΕΕ δεν αποτελούσε τμήμα της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας και, ως εκ τούτου, δεν μπορούσε να ελεγχθεί από αυτή. Δεύτερον, είχε οργανική σχέση

¹⁵⁹ Robert J. Art, "Why Western Europe Needs the United States and the NATO", *Political Science Quarterly* Vol.111 no1 (Spring 1996), pp.6 &8-9

¹⁶⁰ Philip H. Gordon, "Europe's Uncommon Foreign Policy", *International Security* Vol.22 no3 (Winter 1997-1998), p.90

με το NATO. Και, τρίτον, η σχέση αυτή ήταν σχέση υποταγής στην Ατλαντική Συμμαχία¹⁶¹.

Η αντιπαράθεση των ευρωπαϊκών δυνάμεων αναφορικά με τη μεταψυχροπολεμική ευρωπαϊκή ασφάλεια τερματίστηκε με τη Συνθήκη του Μάαστριχτ το 1992. Με τη συνθήκη αυτή θεσπίστηκαν διατάξεις για την Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφάλειας (ΚΕΠΠΑ). Σκοπός της ΚΕΠΠΑ είναι να συμβάλλει στην προοδευτική διαμόρφωση κοινής αμυντικής πολιτικής. Η Συνθήκη της Ευρωπαϊκής Ένωσης αναγνώρισε τη ΔΕΕ ως αναπόσπαστο μέρος της ανάπτυξης της Ευρωπαϊκής Ένωσης¹⁶².

Η επιθυμία, λοιπόν, της Γαλλίας να κατασταθεί η ΔΕΕ ο αμυντικός οργανισμός της ΕΕ συμπεριλήφθηκε ως όρος της Συνθήκης. Το ίδιο και η θέση της Βρετανίας, σύμφωνα με την οποία η ΔΕΕ θα αποτελούσε τον ευρωπαϊκό πυλώνα του NATO και ως εκ τούτου θα ήταν ανεξάρτητη από την ΕΕ και συμβατή με το NATO¹⁶³.

Το 1994 διευθετήθηκε το θέμα των σχέσεων και των αρμοδιοτήτων της ΔΕΕ και του NATO. Στη Συνάντηση Κορυφής του NATO στις Βρυξέλλες, οι ΗΠΑ αποδέχθηκαν και αναγνώρισαν τη δημιουργία ενός ευρωπαϊκού αμυντικού πυλώνα, μέσω της Ευρωπαϊκής Ταυτότητας Άμυνας και Ασφάλειας (ESDI) και της ΔΕΕ. Αναγνώρισαν, επίσης, την ένταξη της ΔΕΕ στο αμυντικό σκέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Στο Συνεταιρισμό για την Ειρήνη, που έλαβε χώρα την ίδια χρονιά, αναγνωρίστηκε η κυριαρχία του NATO επί της ΔΕΕ και συγκεκριμένα προβλέφθηκε, ότι το NATO θα παρέχει τα μέσα για τις επιχειρήσεις της ΔΕΕ που αφορούν σε ζητήματα κοινής εξωτερικής και αμυντικής πολιτικής. Επιχειρησιακά, αυτό σήμαινε ότι η ΔΕΕ δεν θα δημιουργούσε δική της υποδομή, αλλά θα βασίζονταν στην υποδομή του NATO. Ο ευρωπαϊκός αμυντικός πυλώνας, λοιπόν, υπάγονταν στο NATO. Από την άλλη πλευρά, οι Δυτικοευρωπαίοι αποδέχθηκαν την κυρίαρχη θέση του NATO στην ευρωατλαντική ασφάλεια¹⁶⁴.

Συνέπεια της σχέσης NATO-ΔΕΕ ήταν η δημιουργία των Συνδυασμένων Μεικτών Δυνάμεων Επιχειρήσεων (Combined Joint Task Forces-CJTF) οι

¹⁶¹ Κ. Αρβανιτόπουλος, *Η αμερικανική εξωτερική πολιτική μετά τον ψυχρό πόλεμο, Ιδεολογικά ρεύματα*, ό. π. σελ.129

¹⁶² Π. Στάγκος-Ε. Σαχπεκίδου, *Το Δίκαιο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων και της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας 2000, σελ.32.

¹⁶³ Robert J. Art, *op. cit.* p.28

¹⁶⁴ Κ. Αρβανιτόπουλος, *Ανάλεκτα Διεθνούς Πολιτικής*, Αθήνα: Σιδέρης 2007, σελ 184

οποίες ήταν στρατιωτικές δυνάμεις, ικανές να αναπτυχθούν εκτός της περιοχής ευθύνης της Συμμαχίας. Επίσης, μέσω του ΝΑΤΟ, οι Συνδυασμένες Μεικτές Δυνάμεις Επιχειρήσεων κατέστησαν τη ΔΕΕ ικανή να αναλάβει αποστολές χειρισμού κρίσεων και διατήρησης της ειρήνης, όπως συνέβη στη Βοσνία με την ανάπτυξη της IFOR¹⁶⁵. Παρόλα αυτά, ακόμα και όταν υπήρχε η υποστήριξη των ΗΠΑ για τέτοιου είδους αποστολές, η προϋπόθεση ήταν να συμφωνήσουν οι Ευρωπαίοι να τις φέρουν σε πέρας. Το πρόβλημα που ανέκυψε ήταν ότι συχνά οι Ευρωπαίοι δίστασαν να κάνουν χρήση βίας χωρίς τη συμμετοχή ή την ηγεσία των ΗΠΑ, γεγονός που οι Αμερικανοί αναλυτές αποδίδουν στη δημιουργία κουλτούρας εξάρτησης στον τομέα της ασφάλειας από τα κράτη της Ευρώπης¹⁶⁶.

Στις αρχές του Μαΐου του 1996 ο αρμόδιος για την ανάπτυξη της ΚΕΠΠΑ Επίτροπος Hans van den Broek ζητούσε τον ακόμα πιο ενεργό ρόλο της Ευρώπης στα ζητήματα άμυνας και ασφάλειας. Η απάντηση ήρθε έναν μήνα μετά, όταν ο Υπουργός Εξωτερικών της Βρετανίας δήλωσε πως ο νέος ρόλος της ΔΕΕ δεν περιλάμβανε αποστολές μάχης. Οι πεσιμιστές στη Γαλλία φαίνεται να επιβεβαιώθηκαν τον Ιούνιο του 1996, όταν στις συναντήσεις των Υπουργών Εξωτερικών και Άμυνας των κρατών του ΝΑΤΟ δεν έγιναν αναφορές στην ΕΕ, αλλά μόνο στην «Ευρω-ατλαντική περιοχή» και στους «Ευρωπαίους συμμάχους»¹⁶⁷.

Το «τελειωτικό χτύπημα» στη ΔΕΕ ως ανεξάρτητος αμυντικός πυλώνας της Ευρώπης δόθηκε στη Σύνοδο του Άμστερνταμ τον Ιούνιο του 1997. Η Γαλλία και η Γερμανία – με υποστήριξη από Ιταλία, Ισπανία, Βέλγιο, Ελλάδα και Λουξεμβούργο – πρότειναν ένα συγκεκριμένο χρονοδιάγραμμα για τη σταδιακή συγχώνευση της ΔΕΕ με την ΕΕ. Η πρόταση δεν υιοθετήθηκε μετά την άρνηση της Βρετανίας και των ουδέτερων κρατών, τα οποία δήλωσαν αποφασισμένα να κρατήσουν τα ζητήματα άμυνας και ασφάλειας εκτός του πλαισίου της ΕΕ. Οι ανησυχίες της Γαλλίας και της Γερμανίας για παρέμβαση των ΗΠΑ στη λειτουργία και τις επιχειρήσεις της ΔΕΕ ήταν μεν βάσιμες, αλλά αντανακλούν την πολιτικό – στρατιωτική ανισορροπία εντός του ΝΑΤΟ¹⁶⁸.

¹⁶⁵ Κ. Αρβανιτόπουλος, *Η αμερικανική εξωτερική πολιτική μετά τον ψυχρό πόλεμο, Ιδεολογικά ρεύματα*. Αθήνα: Ποιότητα 2000, σελ.128-131

¹⁶⁶ Philip H. Gordon, *op. cit.* p.95

¹⁶⁷ Paul Kornish, *op. cit.* p.765

¹⁶⁸ Philip H. Gordon, *op. cit.* p.90

4.2.2. Ο ρόλος του NATO

Η κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης και του Συμφώνου της Βαρσοβίας είχαν ως αποτέλεσμα να αμφισβητηθεί ο λόγος ύπαρξης του NATO ως στρατιωτικής συμμαχίας. Οι Αμερικανοί όμως ήθελαν να έχουν λόγο στη διαμόρφωση της μεταψυχροπολεμικής Ευρώπης. Για να επιτύχουν τον στόχο αυτό, επικεντρώθηκαν στην ανάδειξη του πολιτικού ρόλου του NATO, ώστε να καταστεί σταθεροποιητικός παράγοντας στο νέο ευρωπαϊκό γεωπολιτικό περιβάλλον¹⁶⁹.

Η μεταψυχροπολεμική εποχή παρουσίαζε πολλά από τα χαρακτηριστικά της ψυχροπολεμικής περιόδου στον ευρωατλαντικό χώρο. Η αμερικανική παρέμβαση στην εξέλιξη του γερμανικού ζητήματος και ο ρόλος της στην πρώτη ευρωπαϊκή κρίση, την κρίση της Γιουγκοσλαβίας, επανεδραίωσαν τη θέση της Αμερικής στην Ευρασία, όπως είχε συμβεί και κατά τον ψυχρό πόλεμο. Η απροθυμία των Ευρωπαίων να προχωρήσουν στη δημιουργία ενός αμιγώς ευρωπαϊκού αμυντικού πυλώνα, εναλλακτικού του NATO, καθώς επίσης, και ο φόβος για το κενό ισχύος, που θα προκαλούσε η τυχόν αποχώρηση της Αμερικής και η επιστροφή στην εθνικοποίηση της ευρωπαϊκής άμυνας, επανακαθιέρωσαν το ρόλο του NATO στην ευρωπαϊκή ασφάλεια και υποθήκευσαν εκ νέου την ευρωπαϊκή άμυνα στο ατλαντικό πλαίσιο¹⁷⁰.

Για να αποσοβήσουν, λοιπόν, την αμυντική αυτονόμηση της Ευρώπης, οι ΗΠΑ επιδίωξαν να εξελίξουν το NATO από αμυντική συμμαχία έναντι μιας απειλής που έχει εκλείψει, σε ευρωπαϊκό μηχανισμό ασφαλείας, ικανό να επεμβαίνει στρατιωτικά σε περιφερειακές κρίσεις, όπως συνέβη στη Βοσνία και στο Κόσσοβο. Η Συνεργασία για την Ευρώπη, που ανακοινώθηκε τον Ιανουάριο του 1994, υπογράμμισε την ετοιμότητα του NATO να διαθέσει τις υποδομές του, πάντα κατόπιν συνεννόησης με τη ΔΕΕ και τους μηχανισμούς της ΚΕΠΠΑ. Το NATO με αυτή την κίνηση μετέβη από μία συμμαχία συλλογικής ασφάλειας σε οργανισμό που θα αποτελούσε το στρατιωτικό

¹⁶⁹ Κ. Αρβανιτόπουλος, *Η αμερικανική εξωτερική πολιτική μετά τον ψυχρό πόλεμο, Ιδεολογικά ρεύματα*. Αθήνα: Ποιότητα 2000, σελ.121

¹⁷⁰ Κ. Αρβανιτόπουλος, *Ανάλεκτα Διεθνούς Πολιτικής*, Αθήνα: Σιδέρης 2007, σελ.141

κέντρο γύρω από το οποίο οι ΗΠΑ θα μπορούν να οργανώνουν επεμβατικές δράσεις στην Ευρώπη. Αυτό που επιτεύχθηκε τον Ιανουάριο του 1994 ήταν ένας τριπλός συμβιβασμός: το ΝΑΤΟ θα διοικούσε τα Ευγοcοrps στη διάρκεια των κρίσεων και στις ειρηνευτικές αποστολές, η ΔΕΕ θα αποτελούσε τον αμυντικό βραχίονα της ΕΕ και η ΔΕΕ θα χρησιμοποιούσε την στρατιωτική υποδομή του ΝΑΤΟ¹⁷¹.

Κατ' αυτόν τον τρόπο, ήλπιζαν να καλύψουν τις μεταψυχροπολεμικές ευρωπαϊκές ανάγκες ασφαλείας μέσα σε νατοϊκά πλαίσια, ώστε να αποδυναμώσουν την όποια διάθεση των Ευρωπαίων να επενδύσουν τα μεγάλα κονδύλια που είναι απαραίτητα για την ανάπτυξη αυτόνομων ευρωπαϊκών αμυντικών δομών. Η κυβέρνηση Μπους αντέδρασε ιδιαίτερα έντονα το 2003 στην πρωτοβουλία της Γαλλίας, της Γερμανίας και του Βελγίου για την ανάπτυξη σύγχρονου ευρωπαϊκού στρατηγείου ολοκληρωμένου πολέμου, καθώς θα αποτελούσε ένα πρώτο βήμα απεξάρτησης της ΕΕ από τις αμυντικές δομές του ΝΑΤΟ.

Πρέπει, πάντως, να σημειωθεί ότι έχουν αρχίσει να αναπτύσσονται φυγόκεντρες τάσεις στον ευρωατλαντικό χώρο τόσο στο αμυντικό όσο και στο οικονομικό και πολιτικό επίπεδο. Μετά την επέμβαση στο Κοσσυφοπέδιο, η οποία κατέδειξε το ευρωπαϊκό έλλειμμα στον τομέα της εξωτερικής πολιτικής, ιδιαίτερα σε μια εποχή έξαρσης των αμερικανικών ηγεμονικών τάσεων, οι Ευρωπαίοι άρχισαν να επιζητούν την ενδυνάμωση του ευρωπαϊκού πυλώνα μέσα στο ΝΑΤΟ. Η εξέλιξη αυτή μπορεί να οδηγήσει σταδιακά στην αυτονόμηση της ευρωπαϊκής άμυνας σε συνδυασμό με την εξέλιξη της οικονομικής και πολιτικής ενοποίησης της Ευρώπης. Η ενιαία αγορά και το ενιαίο νόμισμα εγγυώνται ότι θα υπάρξει μια κοινή ευρωπαϊκή στάση έναντι του έξω κόσμου και ιδιαίτερα έναντι των ΗΠΑ. Οι ίδιοι οι Αμερικανοί πιστεύουν ότι ο οικονομικός και ο τεχνολογικός ανταγωνισμός ανάμεσα στις ΗΠΑ και στην Ευρώπη θα λειτουργήσει ως κίνητρο για την επίσπευση της πολιτικής ενοποίησης της Ευρώπης¹⁷².

Στη Δυτική Ευρασία σήμερα οι ΗΠΑ προσπαθούν να προστατεύσουν την πιο σημαντική επένδυση που έκαναν στον Ψυχρό Πόλεμο, την πολιτικό – οικονομική συνοχή της Δυτικής Ευρώπης. Οι δύο μεγαλύτερες απειλές σε

¹⁷¹ Robert J. Art, op. cit. pp.31-32

¹⁷² Κ. Αρβανιτόπουλος, *Ανάλεκτα Διεθνούς Πολιτικής*, Αθήνα: Σιδέρης 2007, σελ.195

αυτή είναι οι ανταγωνισμοί ασφάλειας μεταξύ των ισχυρών κρατών της Δυτικής Ευρώπης και η ανάδυση νέου ηγεμόνα στην Ευρώπη¹⁷³.

Η απάντηση στον πρώτο προβληματισμό υπήρξε ιδιαίτερα ενθαρρυντική. Η Γερμανία και η Βρετανία δεν αντέδρασαν στις πυρηνικές δοκιμές της Γαλλίας το 1995. Η Γαλλία δικαιολόγησε τις δοκιμές ως μέρος της προσπάθειας της ΕΕ για δημιουργία ανεξάρτητης αμυντικής ταυτότητας. Στην περίπτωση της Βρετανίας υπάρχουν 4 λόγοι για αυτή τη στάση. Ο πρώτος είναι ότι η Βρετανία επίσης βασίζει μεγάλο μέρος της αποτροπής στο πυρηνικό της πρόγραμμα, οπότε δεν νομιμοποιούταν να ασκήσει κριτική στη Γαλλία. Ο δεύτερος λόγος ήταν ότι δεν υπήρχε έδαφος για να ασκήσει κριτική. Ο John Major μάλιστα είχε δηλώσει πως οι πυρηνικές δοκιμές είναι αναγκαίες για την πρόοδο της επιστημονικής γνώσης. Ο τρίτος λόγος ήταν ότι οι τρεις μεγάλες πυρηνικές δυνάμεις της Δύσης αντάλλασαν πληροφορίες για τα πυρηνικά προγράμματα τους κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, με συνέπεια η Βρετανία να μην έχει μεγάλα περιθώρια δράσης. Ο τελευταίος λόγος ήταν ότι η Βρετανία επιθυμούσε να αντικαταστήσει τον γαλλογερμανικό άξονα με μία πιο στενή σχέση με τη Γαλλία, ώστε να περιορίσει τις πιέσεις του Καγκελάριου Κολ για μία ομοσπονδιακή Ευρώπη¹⁷⁴.

Προέκυψε το ζήτημα αν μπορεί να δημιουργηθεί πυρηνικό αποτρεπτικό της ΕΕ, ενόσω ισχύει η πυρηνική αποτροπή του ΝΑΤΟ. Η πρώτη αντίρρηση που διατυπώθηκε ήταν ότι μία τέτοια κίνηση θα επιδείνωνε τις σχέσεις της ΕΕ με τη Ρωσία και τα κράτη της Μέσης Ανατολής. Τα βασικά προβλήματα που προέκυψαν ήταν θεσμικά: ποιος θα καθορίσει, δεδομένης της έλλειψης συνεκτικής δομής λήψης αποφάσεων, το ενιαίο πυρηνικό δόγμα; Στην περίπτωση που η πυρηνική αποτροπή περνούσε στην αρμοδιότητα της Δυτικο- Ευρωπαϊκής Ένωσης, πως θα επιλυόταν το πρόβλημα ότι κάποια μέλη της ΕΕ (Δανία, Ιρλανδία, Φινλανδία, Σουηδία και Αυστρία) δεν είναι μέλη της ΔΕΕ¹⁷⁵;

Η απάντηση στον δεύτερο προβληματισμό απορρέει από τη συζήτηση για τη Βαλλιστική Πυραυλική Άμυνα (BMD), η οποία αναδύθηκε πάλι ως αμφιλεγόμενο ζήτημα μετά το 1999. Η πολιτική υποστήριξη στο εσωτερικό

¹⁷³ Robert J. Art, op. cit. p.37

¹⁷⁴ Stuart Croft, "European Integration, Nuclear Deterrence and Franco-British Nuclear Cooperation", International Affairs Vol.72 no4 (October 1996), pp.772-773

¹⁷⁵ Ibid pp.785-786

των ΗΠΑ ήταν μεγάλη, ώστε να προστατευτούν από μελλοντικές επιθέσεις από κράτη όπως η Βόρεια Κορέα, το Ιράν και το Ιράκ. Παρόλα αυτά, πολλές ευρωπαϊκές κυβερνήσεις δεν έδειξαν ενθουσιασμό για μία τέτοια κίνηση για δύο λόγους: ο πρώτος είναι ότι δεν θέλουν να διαταράξουν τις σχέσεις τους με τη Ρωσία και την Κίνα. Ο δεύτερος λόγος είναι οι ανησυχίες που προκαλούνται από την αυξημένη μονομέρεια των ΗΠΑ στην πολιτική ασφάλειας διεθνώς. Τον Φεβρουάριο του 2001 ο Πρόεδρος Μπούς είπε στο Κογκρέσο ότι οι ΗΠΑ θα αναπτύξουν αποτελεσματικές πυραυλικές άμυνες, ώστε να μην επιτρέψουν σε εχθρικά καθεστώτα που κατέχουν πυραύλους με πυρηνικές κεφαλές να εμποδίσουν την παροχή βοήθειας των ΗΠΑ προς τους συμμάχους τους σε στρατηγικές περιοχές του κόσμου¹⁷⁶.

Αν και ενωμένοι στις απόψεις τους για την ανάγκη ενίσχυσης των αμυντικών δυνατοτήτων της Ευρώπης, οι απόψεις μεταξύ Βρετανίας από τη μία πλευρά και Γαλλίας και Γερμανίας από την άλλη πλευρά ήταν άκρως αντίθετες στο ζήτημα της πυραυλικής άμυνας. Οι Σιράκ και Σρέντερ τάχθηκαν υπέρ του περαιτέρω αφοπλισμού, θεωρώντας ότι οι παραδοσιακές μορφές αποτροπής αρκούν, ενώ η Βρετανία ταυτίστηκε με τις θέσεις των ΗΠΑ. Ο λόγος είναι ότι η σχέση ΗΠΑ – Βρετανίας είναι πολύ σημαντική ώστε να την θέσουν σε κίνδυνο με το να μην υποστηρίξουν ένα πρόγραμμα που θεωρείται πολύ σημαντικό για τις ΗΠΑ¹⁷⁷.

Οι αμερικανικές ανησυχίες για το ενδεχόμενο να αυτονομηθεί η άμυνα της ΕΕ είναι μάλλον ανεδαφικές ή τουλάχιστον πρόωρες, αν κρίνει κανείς από τις προτεραιότητες στις ευρωπαϊκές κρατικές δαπάνες. Ένα από τα παράδοξα των πρόσφατων ευρωατλαντικών σχέσεων είναι, ότι οι ΗΠΑ πιέζουν τους Ευρωπαίους συμμάχους, να αυξήσουν τις αμυντικές τους δαπάνες, ώστε να είναι σε θέση να επωμισθούν μεγαλύτερο μέρος του βάρους της Ατλαντικής Συμμαχίας. Οι ΗΠΑ θέλουν τις Ευρωπαϊκές δυνάμεις να είναι ισχυρότερες στρατιωτικά, αλλά πάντοτε σε αυστηρά ατλαντικά πλαίσια. Τα μέλη της ΕΕ, πλην της Ελλάδας, έχουν επιλέξει να διατηρούν τις αμυντικές τους δαπάνες σε πολύ χαμηλά επίπεδα, κάτω από 3% του ΑΕΠ, γεγονός που καθιστά την

---

¹⁷⁶ Wyn Q. Bowen, "Missile Defense and the Transatlantic Security Relationship", *International Affairs* Vol.77 no3 (July 2001), pp.485 &492

¹⁷⁷ *Ibid* pp.501-502

αμυντική αυτονόμηση της Ευρώπης προς το παρόν μη ρεαλιστική¹⁷⁸. Χαρακτηριστική είναι η δήλωση Βρετανού αξιωματούχου για τη στάση της Γαλλίας μετά τον Ψυχρό Πόλεμο: αυτή συνίσταται στο να ενθαρρύνει τις πρωτοβουλίες του ΝΑΤΟ για ενεργό ρόλο σε διεθνείς κρίσεις, αλλά να εμποδίζει αποφάσεις που θα επιτρέπουν στην Ατλαντική Συμμαχία να προχωρήσει σε νέο ρόλο και δόγμα¹⁷⁹.

Η διαφοροποίηση της Γαλλίας, της Γερμανίας και άλλων κρατών της ΕΕ στην επέμβαση στο Ιράκ δεν συνιστούσε ταυτόχρονα και ενιαία ευρωπαϊκή στάση. Η Βρετανία, με τη σιωπηρή υποστήριξη Ισπανίας και Ιταλίας, στήριξε την στρατηγική Μπούς περί προληπτικών πολέμων. Η Γαλλία και η Γερμανία διατύπωσαν σοβαρές αμφιβολίες για την εν λόγω στρατηγική, καθώς και για τις κατηγορίες των ΗΠΑ για ύπαρξη όπλων μαζικής καταστροφής στο Ιράκ, αλλά δεν έθεσαν ζήτημα αυτονόμησης των Ευρωπαίων από το ατλαντικό πλαίσιο στα θέματα άμυνας και ασφάλειας¹⁸⁰.

4.3. Η Ευρωπαϊκή Ενοποίηση και η θέση της Μεγάλης Βρετανίας επί του θέματος αυτού

Το όραμα των Ευρωπαίων ηγετών της μεταπολεμικής περιόδου για πολιτική ενοποίηση της Ευρώπης άρχισε να παίρνει σάρκα και οστά σταδιακά. Το 1986 με την υπογραφή της Ενιαίας Ευρωπαϊκής Πράξης (ΕΕΠ) έγιναν κάποια υποτυπώδη βήματα για ευρωπαϊκή συνεργασία στον πολιτικό τομέα, με σκοπό τη δημιουργία ενοποιημένης εσωτερικής αγοράς. Η ΕΕΠ όμως, αποτελούσε απλά μια μορφή διακυβερνητικής συνεργασίας, η οποία απείχε αρκετά από την δημιουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Μετά το τέλος του ψυχρού πολέμου, η κατάρρευση του υπαρκτού σοσιαλισμού και η επιτυχής πορεία της ελεύθερης οικονομίας δημιούργησαν νέα δεδομένα στον ευρωπαϊκό χώρο. Η επιθυμία ένταξης των κρατών της κεντρικής και ανατολικής Ευρώπης στις Ευρωπαϊκές Κοινότητες είχε ως αποτέλεσμα την διεύρυνση της συνεργασίας σε νέους τομείς. Προς το σκοπό

¹⁷⁸ Παπασωτηρίου Χαράλαμπος, *Οι σχέσεις των ΗΠΑ με ΕΕ, Κίνα, Ρωσία και Ιαπωνία*, δημοσιεύθηκε στο E-LOGOS NEWSLETTER του Ινστιτούτου Δημοκρατίας Κ. Καραμανλής, 31.5.2005. <http://www.e-logos.gr>

¹⁷⁹ Paul Cornish, *op. cit.* p.757

¹⁸⁰ Κ. Αρβανιτόπουλος, *Ανάλεκτα Διεθνούς Πολιτικής*, Αθήνα: Σιδέρης 2007, σελ.197-198

αυτό, τα 12 κράτη μέλη της ΕΟΚ υπέγραψαν το 1992, στην Ολλανδία, τη συνθήκη του Μάαστριχτ, η οποία αποτέλεσε σταθμό στην πορεία προς την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση, καθώς με αυτή ιδρύθηκε η Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ). Με τη συνθήκη αυτή επήλθαν σημαντικές καινοτομίες στην ΕΟΚ η οποία μετονομάστηκε σε Ευρωπαϊκή Κοινότητα (ΕΚ), ενώ για πρώτη φορά στη Συνθήκη της ΕΚ προστέθηκαν διατάξεις για την Οικονομική και Νομισματική Ενοποίηση (ΟΝΕ). Επίσης θεσπίστηκε για πρώτη φορά Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφάλειας (ΚΕΠΠΑ) και καθιερώθηκε Συνεργασία στους τομείς της Δικαιοσύνης και των Εσωτερικών Υποθέσεων (ΣΔΕΥ)¹⁸¹.

Η πολιτική ενοποίηση όμως δεν επήλθε ούτε με τη Συνθήκη του Μάαστριχτ ούτε με τη Συνθήκη του Άμστερνταμ που υπογράφηκε το 1997. Η ΕΕ προσέγγιζε τη δομή ενός ομοσπονδιακού κράτους, από το οποίο έλειπε όμως μια ομοσπονδιακή κυβέρνηση. Διέθετε δική της νομική προσωπικότητα, καθώς υπήρχε μια αυτοτελής και ξεχωριστή έννομη τάξη από εκείνη των κρατών μελών, η κοινοτική έννομη τάξη. Τα κράτη-μέλη απλώς μεταβίβαζαν τις εθνικές κυριαρχικές αρμοδιότητές τους σε αυτόν τον υπερεθνικής υφής διεθνή οργανισμό¹⁸².

Πρόσκομμα στην πολιτική ενοποίηση αποτελούσε πάντα η διαμάχη και η διάσταση των απόψεων των κρατών-μελών σχετικά με το θέμα αυτό. Από τη μια πλευρά υπήρχαν οι Ευρωπαϊστές, όπως οι Γάλλοι και οι Γερμανοί, οι οποίοι προσέβλεπαν στην άμεση εγκαθίδρυση και λειτουργία ενός νέου κράτους με ομοσπονδιακή δομή. Από την άλλη πλευρά, οι Ευρωσκεπτικιστές, με κύριο εκφραστή τους τη Μεγάλη Βρετανία, αντιτίθονταν σε μια τέτοια προοπτική¹⁸³.

Η Μεγάλη Βρετανία λάμβανε διφορούμενη στάση απέναντι στην ευρωπαϊκή ενοποίηση. Διαχρονικά, ευνοούσε την οργάνωση της Ευρώπης σε διακυβερνητική βάση, ενώ ήταν επιφυλακτική στα σχέδια υπερεθνικής ολοκλήρωσης των κρατών της Ευρώπης και στην αφαίρεση αρμοδιοτήτων από τα κράτη μέλη προς όφελος των κοινοτικών θεσμών. Υποστήριζε τη θεμελίωση μόνιμων ευρωατλαντικών σχέσεων, στο πλαίσιο των οποίων το

¹⁸¹ Π. Ι. Κανελλόπουλος, *Το Δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, Αθήνα: Σάκκουλας 1999, σελ.46

¹⁸² Χ. Σατλάνης, *Στοιχεία Δικαίου και Εισαγωγή στη Νομική Επιστήμη*, Αθήνα-Κομοτηνή: Σάκκουλας 2002, σελ.313

¹⁸³ Π. Ι. Κανελλόπουλος, *ό. π.* σελ.50

Λονδίνο θα διαδραμάτιζε ρυθμιστικό ρόλο¹⁸⁴. Απέρριπτε τον στόχο της πολιτικής ενοποίησης και τάσσονταν υπέρ ενός προτύπου οικονομικής ολοκλήρωσης που βασιζόταν στο ελεύθερο εμπόριο. Προτιμούσε η εξωτερική πολιτική, η ασφάλεια και η άμυνα να συντονίζονται εκτός του πλαισίου της ΕΕ. Η Μεγάλη Βρετανία συνεχίζει μέχρι σήμερα να διατηρεί μια ειδική σχέση με την Αμερική, ενώ η σχετική παρακμή της δύναμής της, της αφαιρεί σταδιακά το προνόμιο του Ευρωπαϊκού ισορροπιστή¹⁸⁵.

Η πρώτη μεγάλη ώθηση προς την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση προήλθε από τις ίδιες τις ΗΠΑ, που επέμειναν το Σχέδιο Μάρσαλ να υλοποιηθεί σε πολυμερές πλαίσιο, δηλαδή μέσω της ανάπτυξης των οικονομικών σχέσεων μεταξύ των χωρών της Δυτικής Ευρώπης. Σκοπός των ΗΠΑ κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου ήταν να συσπειρώσουν τη Δυτική Ευρώπη, ώστε να αποτελέσει αντίβαρο ενάντια στη σοβιετική ισχύ. Στη δεκαετία του 1950 υποστήριξαν την Ευρωπαϊκή Αμυντική Κοινότητα που τελικά απέρριψε η Γαλλία το 1945 και, στη συνέχεια, υποστήριξαν την ΕΟΚ¹⁸⁶. Οι ΗΠΑ προτιμούσαν μια ατλαντική Ευρώπη από μια ευρωκεντρική Ευρώπη, η οποία θα δημιουργούσε την ταυτότητα της σε αντιπαράθεση με τις ΗΠΑ. Θεωρούσαν ότι οι νατοϊκές ρυθμίσεις αποτελούσαν έναν τρόπο διατήρησης της επιρροής τους στην Ευρώπη. Για το λόγο αυτό, στο πολιτικό και αμυντικό επίπεδο, η πορεία προς την ενοποίηση ήταν προβληματική¹⁸⁷.

Στη βάση αυτή κινήθηκε και η Μ. Βρετανία. Παγίως έχει ευνοήσει συνεργασιακούς θεσμούς διακυβερνητικού χαρακτήρα, ενώ αντιτίθεται σε κάθε υπερεθνική προσέγγιση. Η ανάδειξη μιας υπερεθνικής Ευρώπης καθώς και η επικράτηση στη διαδικασία ολοκλήρωσης ενός κράτους ή συνασπισμού κρατών θεωρείτο αρνητική εξέλιξη για τα βρετανικά συμφέροντα¹⁸⁸. Ουσιαστικά, η Μ. Βρετανία εισήλθε στην ΕΕ με σκοπό την παρεμπόδιση της πολιτικής ολοκλήρωσης.

¹⁸⁴ Κ. Αρβανιτόπουλος- Π. Ήφαιστος, ό. π. σελ. 53 και 83

¹⁸⁵ Κ. Αρβανιτόπουλος, *Η αμερικανική εξωτερική πολιτική μετά τον ψυχρό πόλεμο, Ιδεολογικά ρεύματα*. Αθήνα: Ποιότητα 2000, σελ.94. Και <http://www.dpo.gr>

¹⁸⁶ Παπασωτηρίου Χαράλαμπος, *Οι σχέσεις των ΗΠΑ με ΕΕ, Κίνα, Ρωσία και Ιαπωνία*, σελ.4, δημοσιεύθηκε στο E-LOGOS NEWSLETTER του Ινστιτούτου Δημοκρατίας Κ. Καραμανλής, 31.5.2005. <http://www.e-logos.gr>

¹⁸⁷ Κ. Αρβανιτόπουλος, *Η αμερικανική εξωτερική πολιτική μετά τον ψυχρό πόλεμο, Ιδεολογικά ρεύματα*. Αθήνα: Ποιότητα 2000, σελ.116-117

¹⁸⁸ Π. Ήφαιστος, *Διπλωματία και Στρατηγική των Μεγάλων Δυνάμεων*, Αθήνα: Ποιότητα 2000, σελ.170-172

Η αμερικανική στάση άρχισε να αλλάζει μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, όταν η Ε.Κ/Ε.Ε υιοθέτησε τους στόχους της ΟΝΕ και της ΚΕΠΠΑ. Με την ΟΝΕ, η Ε.Ε απέκτησε το Ευρώ, το μόνο νόμισμα που στο ορατό μέλλον θα ήταν σε θέση να απειλήσει τη κυριαρχία του δολαρίου ως του μέσου των διεθνών οικονομικών συναλλαγών. Με την ΚΕΠΠΑ, η διαδικασία της Ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης επεκτάθηκε στους κρίσιμους τομείς της εξωτερικής πολιτικής και της άμυνας, που βρίσκονται στον πυρήνα της κυριαρχίας των κρατών. Με το ενιαίο νόμισμα και την προοπτική μεγαλύτερης αμυντικής ολοκλήρωσης, η Ε.Ε έχει αρχίσει να αποκτάει κάποια από τα χαρακτηριστικά μιας ενιαίας δύναμης που θα μπορούσε δυνητικά να αμφισβητήσει στο μέλλον την πρωτοκαθεδρία των ΗΠΑ.

Από τη σκοπιά των ΗΠΑ και της Μεγάλης Βρετανίας, σημαντική δικλειδα ασφαλείας έναντι της προοπτικής της ανάδυσης μιας ανταγωνιστικής ευρωπαϊκής υπερδύναμης είναι η ίδια η διαδικασία της διεύρυνσης της Ε.Ε. Όσο περισσότερα και ετερογενή μέλη έχει η Ε.Ε., τόσο δυσκολότερο είναι να αναπτυχθεί στους λαούς της κοινή ευρωπαϊκή πολιτική συνείδηση. Αυτός είναι ένας από τους λόγους που οι δυο χώρες υποστήριξαν τη διεύρυνση της Ε.Ε. στην Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη και την ενταξιακή προοπτική της Τουρκίας. Παραδόξως, η διεύρυνση της Ε.Ε., που μεγαλώνει τον πληθυσμό και το ΑΕΠ της, καθιστώντας την συγκρίσιμη σε οικονομικά μεγέθη με τις ΗΠΑ, την καθιστά συνάμα λιγότερο ικανή να μετεξελιχθεί σε μια ενιαία υπερδύναμη¹⁸⁹.

4.4. Οι επιδιώξεις των ΗΠΑ μετά τον Ψυχρό Πόλεμο και η θέση της Μ. Βρετανίας στις αμερικανικές επιδιώξεις

Η διαμόρφωση των επιδιώξεων της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής εξακολουθεί να επηρεάζεται από τη γεωπολιτική σκέψη και μετά τον ψυχρό πόλεμο. Ο Brzezinski συνέχισε την παράδοση των Mackinder και Spykman και, ερμηνεύοντας το νέο μεταψυχροπολεμικό περιβάλλον, προέβαλε την ανάγκη καθιέρωσης μιας στρατηγικής βασισμένης στο εθνικό συμφέρον. το

¹⁸⁹ Παπασωτηρίου Χαράλαμπος, *Οι σχέσεις των ΗΠΑ με ΕΕ, Κίνα, Ρωσία και Ιαπωνία*, σελ.4, 6, δημοσιεύθηκε στο E-LOGOS NEWSLETTER του Ινστιτούτου Δημοκρατίας Κ. Καραμανλής, 31.5.2005. <http://www.e-logos.gr>

οποίο διαμορφώνεται με βάση τα γεωπολιτικά κριτήρια. Κατά τον Brzezinski, η πλανητική ηγεμονία εξασφαλίζεται με την κυριαρχία της Ευρασίας. Επομένως, η πρωτοκαθεδρία των ΗΠΑ στο μεταψυχροπολεμικό διεθνές στερέωμα εξαρτάται από τη διατήρηση της κυριαρχίας τους στην Ευρασία. Αθροιστικά, η δύναμη της Ευρασίας υπερβαίνει κατά πολύ εκείνη της Αμερικής, είναι όμως πολύ μεγάλη για είναι ενιαία πολιτικά. Για τους παραπάνω λόγους, ο χώρος αυτός είναι ζωτικής σημασίας για τα γεωπολιτικά συμφέροντα των ΗΠΑ. Αποτελεί την σκακιέρα πάνω στην οποία συνεχίζει να παίζεται ο αγώνας για την παγκόσμια πρωτοκαθεδρία¹⁹⁰.

Ο Μπρεζίνσκι, για να αναπαραστήσει ακριβέστερα το παιχνίδι που έχει στηθεί πάνω στον χάρτη της Ευρασίας, διαχώρισε τα κράτη σε δυο ειδών δρώντες, τους γεωστρατηγικούς δρώντες (active geostrategic players) και τους γεωπολιτικούς άξονες ή αλλιώς κράτη-κλειδιά (geopolitical pivots). Γεωστρατηγικοί δρώντες είναι τα κράτη που έχουν την ικανότητα και την εθνική θέληση, να ασκήσουν τη δύναμη και την επιρροή τους πέρα από τα σύνορά τους, ώστε να μεταβάλουν το υπάρχον γεωπολιτικό status quo. Πρόκειται για κράτη που έχουν την προδιάθεση να είναι ασταθή από γεωπολιτικής απόψεως. Για διάφορους λόγους (επιδίωξη εθνικού μεγαλείου, οικονομική επέκταση) μερικά από αυτά επιδιώκουν περιφερειακή ή παγκόσμια κυριαρχία και, συνυπολογίζοντας τα συμφέροντα της Αμερικής, διαμορφώνουν τους δικούς τους πιο περιορισμένους ευρασιατικούς στόχους, που άλλοτε έρχονται σε σύγκρουση και άλλοτε συμβαδίζουν με τους στόχους και τα συμφέροντα των ΗΠΑ. Γεωπολιτικοί άξονες (κράτη-κλειδιά) είναι τα κράτη των οποίων η γεωπολιτική σημασία πηγάζει από τη γεωπολιτική θέση τους και όχι από την δύναμη ή τα κίνητρά τους. Η θέση τους αυτή τους προσδίδει έναν ιδιαίτερο ρόλο που αφορά στον έλεγχο της πρόσβασης σε σημαντικές περιοχές και σε ζωτικούς ενεργειακούς πόρους. Ένας γεωπολιτικός άξονας μπορεί, επίσης, να δρα ως αμυντική ασπίδα για κάποιο γεωστρατηγικό δρώντα. Γεωστρατηγικοί δρώντες θεωρούνται η Γαλλία, η Γερμανία, η Ρωσία, Κίνα, η Ινδία, ενώ αποκλείονται η Μ. Βρετανία, η Ιαπωνία, και η Ινδονησία. Γεωπολιτικοί άξονες (κράτη-κλειδιά) θεωρούνται η Ουκρανία,

¹⁹⁰ Zbigniew Brzezinski, *The Grand Chessboard*, ό.π. σελ.39. Παρατίθεται στο Κ. Αρβανιτόπουλος, *Η αμερικανική εξωτερική πολιτική μετά τον ψυχρό πόλεμο, Ιδεολογικά ρεύματα*. Αθήνα: Ποιότητα 2000, σελ.58

το Αζερμπαϊτζάν, η Νότια Κορέα, η Τουρκία και το Ιράν. Υπάρχουν κράτη που δεν ανήκουν σε καμία κατηγορία, είναι μεσαίου μεγέθους και, κατά κανόνα, μέλη του ΝΑΤΟ ή της ΕΕ, των οποίων οι πολιτικές δεν έχουν ευρύτερη περιφερειακή επίδραση¹⁹¹.

Μετά τα πρώτα χρόνια του ψυχρού πολέμου, το στρατηγικό περιβάλλον, εντός του οποίου διαμορφώθηκε η αμερικανική στρατηγική, άλλαξε ριζικά για τρεις κυρίως λόγους. Οι λόγοι αυτοί οριοθετούν και το πλαίσιο της μεταψυχροπολεμικής αμερικανικής στρατηγικής. Αρχικά, το τέλος του αμερικανικού μονοπωλίου στην τεχνολογία των πυρηνικών όπλων στέρησε από τις ΗΠΑ το γεωπολιτικό πλεονέκτημα που είχαν επί δυο περίπου αιώνες και τις έφερε σε θέση στρατηγικής τρωτότητας. Δεύτερον, η τεχνολογική, βιομηχανική και οικονομική υπεροχή των ΗΠΑ έναντι συμμάχων και αντιπάλων έπαψε να είναι και τόσο προφανής. Στον οικονομικό τομέα η Ευρωπαϊκή Ένωση είναι το ίδιο ισχυρή με τις ΗΠΑ, Ιαπωνία έχει υπερκεράσει τη Σοβιετική Ένωση και η Κίνα αναπτύσσεται ραγδαία. Το διεθνές οικονομικό σύστημα έχει μετατραπεί από μονοπολικό σε πολυπολικό. Τέλος, η απουσία του αντίπαλου δέους, της σοβιετικής απειλής, που έδρασε ενωτικά για τη δυτική συμμαχία και δικαιολογούσε τον μεγάλο αμερικανικό αμυντικό προϋπολογισμό, είχε ως επακόλουθο να δημιουργηθούν διαφορές μεταξύ των δυτικών συμμάχων, καθώς και πιέσεις στο εσωτερικό των ΗΠΑ για μείωση των αμυντικών δαπανών και αναδιαμόρφωση της πολιτικής εθνικής ασφάλειας¹⁹².

Στο νέο αυτό στρατηγικό περιβάλλον οι κυριότεροι γεωπολιτικοί στόχοι και τα γεωπολιτικά συμφέροντα των ΗΠΑ έχουν ως εξής:

1) Ο έλεγχος της ευρασιατικής μάζας. Ο στόχος αυτός επιτυγχάνεται με την εδραίωση της αμερικανικής παρουσίας στα τρία περιφερειακά υποσυστήματα της Ευρασίας, δηλαδή σε Ανατολική Ευρώπη, Βαλκάνια και Κεντρική Ασία, όπου οι ΗΠΑ έσπευσαν να αναπληρώσουν το γεωπολιτικό κενό που επήλθε με την αποχώρηση της ΕΣΣΔ. Στην ουσία, η αμερικανική

¹⁹¹ Paul Kennedy, Emily Hill, Robert Chase, *“The Pivotal States”*, Foreign Affairs, Vol.75 no1, (January – February 1996), pp. 33-52. Παρατίθεται στο Κ. Αρβανιτόπουλος, *Η αμερικανική εξωτερική πολιτική μετά τον ψυχρό πόλεμο, Ιδεολογικά ρεύματα*. Αθήνα: Ποιότητα 2000, σελ.58

¹⁹² Paul Kennedy, *Grand Strategies in War and Peace*, New Haven: Yale University Press 1991, pp.173-176. Παρατίθεται στο Κ. Αρβανιτόπουλος, *Η αμερικανική εξωτερική πολιτική μετά τον ψυχρό πόλεμο, Ιδεολογικά ρεύματα*. Αθήνα: Ποιότητα 2000, σελ.106

παρουσία στις περιφέρειες αυτές προδίδει την τάση της για μετεξέλιξη του δόγματος ανάσχεσης σε δόγμα λανθάνουσας περικύκλωσης της Ρωσίας καθώς και για περιορισμό της αυτονόμησης της Ευρωπαϊκής Ένωσης, μέσω της συντήρησης της αμυντικής εξάρτησης της Ευρώπης από την Ατλαντική Συμμαχία. Στην Ευρώπη η αμερικανική παρουσία καθιερώθηκε κατά τη γιουγκοσλαβική κρίση, όπου η αδυναμία των Ευρωπαίων να χειριστούν την κατάσταση, είχε ως αποτέλεσμα να εκχωρηθεί εκ νέου η ασφάλεια της Ευρώπης στο NATO και στο ατλαντικό πλαίσιο. Στην Κεντρική Ασία και στα Βαλκάνια η αμερικανική παρουσία έρχεται, με σκοπό να αποκόψει τις περιοχές αυτές από τη σφαίρα επιρροής της ΕΣΣΔ στην οποία παραδοσιακά ανήκαν. Αποσκοπεί επίσης να θέσει υπό τον αμερικανικό έλεγχο τους ενεργειακούς πόρους των περιοχών αυτών καθώς και τις οδούς μεταφοράς τους στη Δύση¹⁹³. 2) Η αποτροπή πυρηνικού πολέμου και η μείωση της διασποράς των πυρηνικών όπλων. Προς το σκοπό αυτό, το αμερικανικό πυρηνικό οπλοστάσιο πρέπει να αναπροσαρμοστεί στις νέες συνθήκες και η αμερικανική στρατηγική να αναδιοργανωθεί, ώστε να καταστήσει εκ νέου την αμερικανική ήπειρο άτρωτη σε μια πυρηνική επίθεση. Η πυρηνική πολιτική των ΗΠΑ συμπληρώνεται με την πολιτική τους ενάντια στη διασπορά των πυρηνικών όπλων. 3) Η διατήρηση και η αναπροσαρμογή του συστήματος των συμμαχιών τις οποίες οι ΗΠΑ οικοδόμησαν από τα τέλη της δεκαετίας του 1940. Οι ΗΠΑ είναι μέλος επτά επίσημων συμμαχιών: NATO, ANZUS, Συνθήκης Αμοιβαίας Συνεργασίας και Ασφάλειας με την Ιαπωνία, Αμυντικής Συνθήκης με τη Νότια Κορέα, Αμυντικής Συνθήκης με τις Φιλιππίνες, Συλλογικής Αμυντικής Συνθήκης της Νοτιοανατολικής Ασίας και Συνθήκης Αμοιβαίας Βοήθειας του Ρίο. 4) Η διατήρηση της προκεχωρημένης παρουσίας των ΗΠΑ σε περιφερειακά υποσυστήματα, με τη μορφή βάσεων και αμυντικών συμφωνιών με τοπικές συμμαχικές δυνάμεις. 5) Η αναδόμηση των αμερικανικών ενόπλων δυνάμεων για την αντιμετώπιση νέων απειλών για την αμερικανική ασφάλεια βάσει ενός συστήματος έγκαιρης προειδοποίησης. 6) Η συντήρηση των δεικτών ισχύος των ΗΠΑ σε υψηλά επίπεδα ώστε να διατηρήσουν την πρωτοκαθεδρία τους στο διεθνές σύστημα¹⁹⁴. 7) Η

¹⁹³ Κ. Αρβανιτόπουλος, *Η αμερικανική εξωτερική πολιτική μετά τον ψυχρό πόλεμο, Ιδεολογικά ρεύματα*. Αθήνα: Ποιότητα 2000, σελ. 65-66

¹⁹⁴ Κ. Αρβανιτόπουλος, *ό. π.* σελ.107-108

αποτροπή ανάδυσης μιας εχθρικής ηγεμονικής δύναμης στην Ευρασία. 8) Η αποτροπή κατάρρευσης των κανονιστικών ρυθμίσεων στο διεθνές εμπόριο, στη διεθνή οικονομία, στις ενεργειακές πολιτικές και στις πολιτικές για την προστασία του περιβάλλοντος. 9) Η ενίσχυση των σύμμαχων χωρών¹⁹⁵.

Συμπερασματικά, διαπιστώνεται, ότι, μετά το τέλος του ψυχρού πολέμου, η αμερικανική στρατηγική του διεθνούς παρεμβατισμού νομιμοποιείται, στο μέρος της αμερικανικής κοινής γνώμης που ασπάζεται τις ρεαλιστικές αρχές της παράδοσης του Τζάκσον και του Χάμιλτον, με την επίκληση της προαγωγής γεωπολιτικών και γεωοικονομικών συμφερόντων. Στο μέρος της κοινής γνώμης που ασπάζεται τις ιδεαλιστικές αρχές του Τζέφερσον και του Ουίλσον, ο αμερικανικός παρεμβατισμός νομιμοποιείται με την επίκληση της προώθησης των αμερικανικών αξιών και των δημοκρατικών ιδανικών και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων¹⁹⁶.

Σύμμαχος στην επεμβατική πολιτική της Αμερικής είναι πάντοτε η Βρετανία. Στον τομέα της ασφάλειας και της γεωπολιτικής, η Μεγάλη Βρετανία δεν αμφισβητεί ποτέ τις αμερικανικές επιλογές. Όταν οι ΗΠΑ ξεκινούν ή αναμειγνύονται σε έναν πόλεμο, η Βρετανία είναι πάντοτε σύμφωνη και συνδράμει στις αμερικανικές επιχειρήσεις, ακόμη και σε περιοχές, όπου δεν διακυβεύονται ζωτικά βρετανικά συμφέροντα. Υπάρχουν πολλά παραδείγματα που επαληθεύουν τη στάση αυτή της Βρετανίας, όπως οι συμμετοχή της στις αμερικανικές επεμβάσεις στο Ιράκ, στη Γιουγκοσλαβία και στο Αφγανιστάν. Ακόμη και όταν η Βρετανία αρνείται να αναλάβει στρατηγικές δεσμεύσεις, όπως στην περίπτωση της Βοσνίας, οι αμερικανικές πιέσεις οδηγούν σε αλλαγή της βρετανικής πολιτικής. Όμως, η πάγια αυτή βρετανική τακτική είναι μονόπλευρη. Κάθε φορά που η Βρετανία οδηγείται σε πόλεμο, όπως στην περίπτωση του Σουέζ, οι ΗΠΑ είναι αναξιόπιστες¹⁹⁷.

---

¹⁹⁵ Ibid σελ. 60

¹⁹⁶ Ibid σελ.67

¹⁹⁷ h.young@guardian.co.uk

Συμπέρασμα

Η «ειδική σχέση» ΗΠΑ – Βρετανίας ήταν εν μέρει ένα ηθελημένο δημιούργημα της τελευταίας, μία «παράδοση» που ανακαλύφθηκε ως εργαλείο διπλωματίας, ώστε να παραμείνει δύναμη πρώτης γραμμής στα διεθνή δρώμενα. Παρόλα αυτά, από το 1945 και μετά, η Βρετανία θεωρείται πλέον περιφερειακή δύναμη. Ο λόγος είναι ότι η Βρετανία άλλαξε ταυτόχρονα με τη Δυτική Ευρώπη. Η βρετανική επιρροή μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του 1950 αποδίδεται στο μεταπολεμικό κενό ισχύος. Η ισχυροποίηση της Γερμανίας τη δεκαετία του '60 και η σταδιακή de facto επιστροφή της Γαλλίας στο NATO τα τελευταία χρόνια του Ψυχρού Πολέμου, είχαν ως συνέπεια η Βρετανία να μείνει στην «περιφέρεια» των ευρω-ατλαντικών σχέσεων¹⁹⁸. Ως περιφερειακή δύναμη η Βρετανία διαδραμάτιζε σημαντικό ρόλο στους κυρίαρχους θεσμούς της Ευρώπης, το NATO και την ΕΕ. Οι ΗΠΑ αντλούσαν μεν οφέλη από την «ειδική σχέση», αλλά η μεταξύ τους σχέση ήταν μάλλον σχέση εξάρτησης παρά συνεργασίας.

Η ειδική σχέση μεταξύ ΗΠΑ και Βρετανίας βασιζόταν πάντα σε ωφελιμιστική βάση. Ο Κίσινγκερ είχε δηλώσει πως επί των ημερών της θητείας του η εν λόγω σχέση δεν ήταν ιδιαίτερα «ειδική», αλλά ο ρόλος της Βρετανίας εξαρτιόταν από το γεγονός ότι γινόταν χρήσιμη για τις ΗΠΑ και όχι τόσο για την επιρροή που μπορούσε να ασκήσει στις ΗΠΑ¹⁹⁹.

Καθώς η Βρετανία γινόταν από κάθε άποψη Ευρωπαϊκή δύναμη, η σημασία της ειδικής σχέσης για τις ΗΠΑ μειώθηκε. Εν μέρει ο λόγος ήταν ότι η Βρετανία δεν μπορούσε να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στον πόλεμο του Βιετνάμ, ο οποίος ήταν πρωταρχικής σημασίας για τις ΗΠΑ. Ένας άλλος λόγος ήταν ότι οι σημαντικές διεθνείς κρίσεις επιλύονταν από τις υπερδυνάμεις, κρίσεις στις οποίες η ειδική σχέση δεν έκανε καμία διαφορά σε διπλωματικούς ή στρατιωτικούς όρους. Όταν ξέσπασε η κρίση της Κούβας το 1962, το ζήτημα επιλύθηκε άμεσα μεταξύ Ουάσινγκτον και Μόσχας, όπως

¹⁹⁸ David Reynolds, "A Special Relationship? America, Britain and the International Order Since the Second World War", *International Affairs* Vol.62 no1 (Winter 1985-1986), p.17

¹⁹⁹ Alex Danchev, "On Friendship: Anglo-America at fin de siecle", *International Affairs* Vol.73 no4 (October 1997), p.752

συνέβη και με τον αραβό-ισραηλινό πόλεμο του 1967, ο οποίος παραλίγο να εμπλέξει τις υπερδυνάμεις²⁰⁰.

Οι ΗΠΑ ζήτησαν από τη Βρετανία να διατηρήσει τις δυνάμεις της στη Σιγκαπούρη και την Νοτιοανατολική Ασία, ώστε οι ΗΠΑ να μην επωμιστούν επιπλέον υποχρεώσεις. Επιπλέον, οι ΗΠΑ θεωρούσαν πως οι δεσμοί της Βρετανίας με την Κοινοπολιτεία της έδιναν ιδιαίτερη επιρροή στις πρώην αποικίες της. Μέχρι το 1968 όλα αυτά τα πλεονεκτήματα που μπορούσε να συνεισφέρει η Βρετανία στην ειδική σχέση είχαν χαθεί: οι βρετανικές δυνάμεις αποχώρησαν από τη Σιγκαπούρη, ακυρώθηκε η αγορά αεροπλάνων που ήταν χρήσιμη για μία μόνιμη παρουσία ανατολικά του Σουέζ, ενώ επιδεινώθηκαν οι σχέσεις με τα αφρικάνικα κράτη της Κοινοπολιτείας ως συνέπεια της κρίσης της Ροδεσίας²⁰¹.

Παρά τις διακυμάνσεις αυτές, η Βρετανία έχει ως πρώτη της προτεραιότητα την ειδική σχέση με τις ΗΠΑ την οποία διαφυλάττει με συμβολικές χειρονομίες, αλλά και με πρακτικούς τρόπους. Απόδειξη των ατλαντικών της δεσμών και της άνευ όρων στήριξης των αμερικανικών επιλογών αποτέλεσε η δέσμευση βρετανικών δυνάμεων στη Σαουδική Αραβία το 1980, η οποία έγινε «ως συμβολική χειρονομία επίδειξης αλληλεγγύης προς της ΗΠΑ», σύμφωνα με τις δηλώσεις του τότε Υπουργού Εξωτερικών. Τη σύμπλευση της Βρετανίας με τις ΗΠΑ καταδεικνύει επίσης η βρετανική συμπαράσταση σε όλες τις αμερικανικές επεμβάσεις όπως στο Λίβανο, στο Βιετνάμ, στον Τρίτο Κόσμο, καθώς και στο ζήτημα της αποαποικιοποίησης²⁰².

Η σύμπλευση της Βρετανίας με την εξωτερική πολιτική των ΗΠΑ δεν ακολουθήθηκε και στα ζητήματα που αφορούσαν βρετανικά εθνικά συμφέροντα. Στο πλαίσιο των «πελατειακών σχέσεων» με τις ΗΠΑ, δεν τήρησε υποτελή θέση. Αντίθετα, προσπάθησε να εξασφαλίσει μια θέση που θα μείωνε τις συνέπειες της ασύμμετρης εξάρτησης. Όταν μάλιστα υπήρχαν ουσιαστικές διαφορές, το Λονδίνο σε συνεργασία με το Παρίσι, ασκούσαν πιέσεις στην Ουάσιγκτον. Για παράδειγμα, το Λονδίνο δεν δίστασε να προχωρήσει, το 1954, σε απόφαση απόκτησης ανεξάρτητης πυρηνικής

²⁰⁰ John P. Mackintosh, *“Britain in Europe: Historical Perspective and Contemporary Reality”*, International Affairs Vol.45 no2 (April 1969), p.252

²⁰¹ Ibid p.254

²⁰² Π. Ήφαιστος, *Διπλωματία και Στρατηγική των Μεγάλων Δυνάμεων*, Αθήνα: Ποιότητα 2000, σελ.168

δύναμης, παρά τα σχέδια για πυρηνική συνεργασία με τις ΗΠΑ, προκειμένου να ενισχύσει τη διαπραγματευτική του θέση απέναντι στη σύμμαχό του και τελικά να συνάψει μια ικανοποιητική και για τους Βρετανούς συμφωνία²⁰³.

Προκειμένου να καταλάβουμε το πόσο ειδική ήταν η σχέση ΗΠΑ – Βρετανίας πρέπει να συμπεριλάβουμε στην ανάλυση και τη Σοβιετική Ένωση. Στο διεθνές σύστημα, με τον θεμελιώδη ανταγωνισμό μεταξύ φιλελεύθερου καπιταλισμού και ολοκληρωτικού σοσιαλισμού, η Βρετανία χρειαζόταν τις ΗΠΑ ώστε να σταθεροποιήσει την κατάσταση στην Ευρώπη και στην αυτοκρατορία της που παρήκμαζε, έναντι της σοβιετικής απειλής. Στο διεθνές καπιταλιστικό σύστημα η Βρετανία ξεκίνησε ως αντίπαλος των ΗΠΑ, οι οποίες ανήλθαν στην ηγεσία τους εις βάρος της βρετανικής αυτοκρατορίας²⁰⁴.

Πέραν της ασφάλειας και της οικονομικής ανάπτυξης και συνεργασίας, υπήρχε επίσης η ελπίδα, κυρίως από την πλευρά των ΗΠΑ για ευρύτερη διπλωματική συνεργασία μεταξύ Ευρώπης και Αμερικής σε διεθνή θέματα. Οι Αμερικανοί, θεωρούσαν ότι η ενωμένη Ευρώπη θα ευθυγραμμιζόταν με την αμερικανική πολιτική σε διεθνή θέματα και δεν θα ασκούσε δική της πολιτική. Η επέκταση όμως της συμπαράταξης σε διεθνή θέματα, πέραν της ατζέντας της Ατλαντικής Συμμαχίας, δημιούργησε αρκετά προβλήματα στις σχέσεις Ευρώπης-ΗΠΑ, καθώς οι Ευρωπαίοι δεν ήταν διατεθειμένοι να συμπαραταχθούν με την αμερικανική εξωτερική πολιτική σε περιοχές όπως η Λατινική Αμερική, η Ασία, η Αφρική και η Μέση Ανατολή. Από την άλλη πλευρά, οι Ευρωπαίοι κατηγορούσαν τους Αμερικανούς ότι, ενώ επιζητούσαν την ευρωπαϊκή συμπαράσταση σε διεθνή θέματα, οι ίδιοι απέφευγαν τις διαβουλεύσεις με τους εταίρους τους σε θέματα, όπως οι διαπραγματεύσεις για τον έλεγχο των εξοπλισμών με τη Σοβιετική Ένωση²⁰⁵.

Διαφορετική από τους υπόλοιπους Ευρωπαίους ήταν η στάση των Βρετανών. Πιστοί στην ειδική σχέση τους με τους Αμερικανούς, υποστήριξαν έμπρακτα την αμερικανική πολιτική σε διεθνή θέματα. Σύμφωνα με τον Θουκυδίδη, τόσο στις σχέσεις μεταξύ ατόμων όσο και στις σχέσεις μεταξύ κρατών ο πιο σίγουρος δεσμός είναι αυτός που στηρίζεται στη σύμπτωση

²⁰³ Κ. Αρβανιτόπουλος -Π. Ήφαιστος, *Ευρωατλαντικές Σχέσεις*, Αθήνα: Ποιότητα 2000, σελ. 79-81 και 87-88

²⁰⁴ Jan Melissen and Bert Zeeman, "Britain and Western Europe, 1945-51: Opportunities Lost?", *International Affairs* Vol.63 no1 (Winter 1986-1987), p.83

²⁰⁵ Κ. Αρβανιτόπουλος, *Η αμερικανική εξωτερική πολιτική μετά τον ψυχρό πόλεμο, Ιδεολογικά ρεύματα*. Αθήνα: Ποιότητα 2000, σελ.117

συμφέροντος. Στα κοινά αυτά συμφέροντα λοιπόν οφείλεται και η διατήρηση της ειδικής σχέσης, παρά την πάροδο των χρόνων και τις διεθνείς διαταράξεις. Για τη μεν Βρετανία, το κίνητρο για τη διατήρηση στενών αγγλοαμερικανικών σχέσεων ήταν και εξακολουθούν να είναι τα οφέλη που οι Βρετανοί προσδοκούν από τη συνέχιση της αμερικανικής επεμβατικής πολιτικής, η οποία επιβάλλει παγκοσμίως τις αγγλοσαξονικές ηθικές αξίες, γεγονός που εκτιμάται ότι ενισχύει τον διεθνή βρετανικό ρόλο²⁰⁶. Για την δε Αμερική, η απόλυτη στήριξη της Βρετανίας αποτέλεσε καθοριστικό παράγοντα στην εδραίωση της αμερικανικής επεμβατικής στρατηγικής, μέσω της ανάπτυξης συμμαχιών στη δυτική Ευρώπη (Ατλαντική Συμμαχία) και στην περίμετρο της Ευρασίας²⁰⁷.

Όταν ο Robin Cook ανέλαβε Υπουργός Εξωτερικών της Βρετανίας το 1997 δήλωσε πως η χώρα του θα είναι πιο χρήσιμη σύμμαχος για τις ΗΠΑ μόνο εφόσον αποκτήσει ηγεμονικό ρόλο στην Ευρώπη, καθώς μία Βρετανία χωρίς επιρροή στην Ευρώπη θα προκαλεί μικρότερο ενδιαφέρον στην Ουάσιγκτον²⁰⁸.

Ουσιαστικά, πρόκειται για μια ασύμμετρη διμερή σχέση, η ισορροπία της οποίας εδράζεται στις συνεχείς διμερείς διακρατικές σχέσεις. Τα διαφορετικά όμως συμφέροντα που συχνά έρχονται στην επιφάνεια, εξαιτίας των διαφορετικών επιμέρους στόχων των δυο χωρών, προκαλούν διαταράξεις εις βάρος της Βρετανίας²⁰⁹. Η βρετανική διπλωματία, κινούμενη προς το διπλό σκοπό επίτευξης αφενός της ισορροπίας συμφερόντων, ώστε να διατηρηθεί η ειδική σχέση και αφετέρου ισορροπημένων «πελατειακών σχέσεων», βρίσκεται σε συνεχή ένταση και διαπραγμάτευση. Παρά τον κεντρικό ρόλο της Βρετανίας, η ειδική σχέση ήταν πάντα εύθραυστη και βρισκόταν υπό την αίρεση των διακυμάνσεων των συμφερόντων ΗΠΑ και των διεθνών πολιτικών

²⁰⁶ Όπως προαναφέρθηκε στο κεφάλαιο 2.3, αυτός είναι και ο λόγος για τον οποίο οι βρετανικές κυβερνήσεις υποστηρίζουν ανεπιφύλακτα τις επεμβατικές δραστηριότητες των ΗΠΑ μετά τον ψυχρό πόλεμο και διατηρούν συντηρητική στάση σε σχέση με την εμβάθυνση της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης.

²⁰⁷ Π. Ήφαιστος, ό. π. σελ. 165-169

²⁰⁸ Alex Danchev, *op. cit.* pp.754-755

²⁰⁹ Για παράδειγμα, η βρετανική επιλογή να αναπτύξει το πυρηνικό της αποτρεπτικό σε συνεργασία με τις ΗΠΑ υπέστη τις συνέπειες των διακυμάνσεων της αμερικανικής πολιτικής για λόγους που αφορούσαν την πολιτική των ΗΠΑ για τη μη διασπορά των πυρηνικών όπλων και τα διλήματα των ΗΠΑ ως προς τον καλύτερο τρόπο συνεργασίας με τα υπόλοιπα ευρωπαϊκά κράτη στον πυρηνικό τομέα. Τελικά, μετά την αποτυχία της «Πολυμερούς Δυνάμεως» (MLF), η Βρετανία υπέγραψε με τις ΗΠΑ τη συμφωνία του Nassau (βλ. παραπάνω).

αλλαγών. Καθώς η Βρετανία βρισκόταν σε υποδεέστερη θέση στη σχέση της με τις ΗΠΑ έτεινε να υιοθετεί, συχνά άνευ όρων, τις αμερικανικές επιλογές εξωτερικής πολιτικής.

Η ειδική σχέση λειτούργησε για πολλά χρόνια λόγω της ύπαρξης κάποιου εύκολα αναγνωρίσιμου και ιδεολογικά πλαισιωμένου αντιπάλου. Κατά καιρούς οι εχθροί ήταν η Γερμανία στους Παγκοσμίους Πολέμους, η Σοβιετική Ένωση στον Ψυχρό Πόλεμο και το Ιράκ και η Γιουγκοσλαβία τα πρώτα μεταψυχροπολεμικά χρόνια. Μετά την 11^η Σεπτεμβρίου ο εχθρός είναι η τρομοκρατία, εχθρός λιγότερο απτός και που δεν αποτρέπεται με τους συμβατικούς τρόπους, και γενικότερα η διεθνής αναρχία.

Βιβλιογραφία

Ελληνική Βιβλιογραφία

- Ø Αρβανιτόπουλος Κ., *Η αμερικανική εξωτερική πολιτική μετά τον Ψυχρό Πόλεμο. Ιδεολογικά ρεύματα*. Αθήνα: Ποιότητα 2000
- Ø Αρβανιτόπουλος Κ., *Ανάλεκτα Διεθνούς Πολιτικής*, Αθήνα: Σιδέρης 2007
- Ø Ήφαιστος Π, *Αμερικανική Εξωτερική Πολιτική Από την «Ιδεαλιστική Αθωότητα» στο «Πεπρωμένο του Έθνους»*, Αθήνα: Εκδόσεις Οδυσσέας 1995
- Ø Ήφαιστος Π.-Κ. Αρβανιτόπουλος, *Ευρωατλαντικές Σχέσεις*, Αθήνα: Ποιότητα 2000
- Ø Ήφαιστος Π., *Διπλωματία και Στρατηγική των Μεγάλων Ευρωπαϊκών Δυνάμεων: Γαλλίας, Γερμανίας, Μ. Βρετανίας*, Αθήνα: Ποιότητα 2000
- Ø Κανελλόπουλος Π. Ι., *Το Δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, Αθήνα: Σάκκουλας 1999
- Ø Κουσκουβέλης Η. Ι., *Εισαγωγή στις διεθνείς σχέσεις*, Αθήνα : Ποιότητα 2005
- Ø Κώνστας Δ.- Κ. Αρβανιτόπουλος, *Διεθνείς Σχέσεις, Συνέχεια και Μεταβολή*, Τόμος Α΄, Αθήνα: Ι. Σιδέρης 2002
- Ø Παπασωτηρίου Χ., *Αμερικανικό πολιτικό σύστημα και εξωτερική πολιτική: 1945-2002*, Αθήνα: Ποιότητα 2003
- Ø Πλατιάς Α., *Το νέο διεθνές σύστημα*, Αθήνα: Παπαζήσης 1995
- Ø Σατλάνης Χ., *Στοιχεία Δικαίου και Εισαγωγή στη Νομική Επιστήμη*, Αθήνα-Κομοτηνή: Σάκκουλας 2002
- Ø Στάγκος Π.-Σαχπεκίδου Ε., *Το Δίκαιο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων και της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας 2000
- Ø Τσακαλογιάννης Π., *Σύγχρονη Ευρωπαϊκή Ιστορία: Από τη Βασίλη στο τείχος του Βερολίνου, 1789-1989*, Β΄ τόμος, Αθήνα: Εκδόσεις Εστία 2000
- Ø Χριστοδουλίδης Θ., *Διπλωματική Ιστορία από την Βιέννη στις Βερσαλλίες*, Αθήνα: Σιδέρης 1990

Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

- Ø Bernstein Serge, *Δημοκρατίες, αυταρχικά και ολοκληρωτικά καθεστώτα στον 20^ο αιώνα*, Αθήνα: Ποιότητα 2004
- Ø Bernstein S.-Milza P., *Ιστορία της Ευρώπης-Διάσπαση και Ανοικοδόμηση της Ευρώπης 1919 έως σήμερα*, Αθήνα, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, 1997
- Ø Burns E. M., *Ευρωπαϊκή Ιστορία - Εισαγωγή στην Ιστορία και τον Πολιτισμό της νεότερης Ευρώπης*, Β' τόμος, Θεσσαλονίκη, Παρατηρητής, 1983

- Ø Gilpin Robert, *War and change in world politics*, Cambridge: Cambridge University Press 1999
- Ø Kissinger Henry, *Diplomacy*, New York: Simon & Schuster 1994
- Ø Mead W. R., *Special Providence, American Foreign Policy and how it changed the World*, New York: Alfred A. Knopf 2001
- Ø Mearsheimer J.J., *Η Τραγωδία της Πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων*, Αθήνα: Ποιότητα 2007
- Ø Geoffrey Parker, *Γεωπολιτική, Παρελθόν, παρόν και μέλλον*, Αθήνα: Ροές 2002
- Ø Young John W., *Η Ευρώπη του Ψυχρού Πολέμου, 1945-1991: πολιτική ιστορία*, Αθήνα, Εκδόσεις Πατάκη, 2003

Άρθρα, πηγές διαδικτύου

- Ø Art Robert J., “*Why Western Europe Needs the United States and the NATO*”, *Political Science Quarterly* Vol.111 no1 (Spring 1996)
- Ø Beloff Max, “*Britain, Europe, and the Atlantic Community*”, *International Organization* Vol.17 no3 (Summer 1963)
- Ø Bowen Wyn Q., “*Missile Defense and the Transatlantic Security Relationship*”, *International Affairs* Vol.77 no3 (July 2001)
- Ø Cornish Paul, “*European Security: The End of Architecture and the New NATO*”, *International Affairs* Vol.72 no4 (October 1996)
- Ø Croft Stuart, “*European Integration, Nuclear Deterrence and Franco-British Nuclear Cooperation*”, *International Affairs* Vol.72 no4 (October 1996)
- Ø Danchev Alex, “*On Friendship: Anglo-America at fin de siècle*”, *International Affairs* Vol.73 no4 (October 1997)
- Ø Gordon Philip H., “*Europe’s Uncommon Foreign Policy*”, *International Security* Vol.22 no3 (Winter 1997-1998)
- Ø Mackintosh John P., “*Britain in Europe: Historical Perspective and Contemporary Reality*”, *International Affairs* Vol.45 no2 (April 1969)
- Ø Melissen Jan –Zeeman Bert, “*Britain and Western Europe, 1945-51: Opportunities Lost?*”, *International Affairs* Vol.63 no1 (Winter 1986-1987)
- Ø Northedge F. S., “*Britain as a Second – Rank Power*”, *International Affairs* Vol.46 no1 (January 1970)
- Ø Παπασωτηρίου Χαράλαμπος, “*Οι σχέσεις των ΗΠΑ με ΕΕ, Κίνα, Ρωσία και Ιαπωνία*”, δημοσιεύθηκε στο E-LOGOS NEWSLETTER του Ινστιτούτου Δημοκρατίας Κ. Καραμανλής, 31.5.2005.
- Ø Reynolds David, “*A Special Relationship? America, Britain and the International Order Since the Second World War*”, *International Affairs* Vol.62 no1 (Winter 1985-1986)
- Ø <http://www.e-logos.gr>
- Ø <http://www.dpo.gr>
- Ø <http://www.bnac.org>
- Ø h.young@guardian.co.uk